

Yuvuaanoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuqaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiasa kookieeraivo tupatupaa variivoono mmata aavau tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tida kiaara: Yisuuva inna Anutuuqaa mmaapuuvovee, tikio ivoono iya vitoo yoketaivau japanai innara kutaavaivee kaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Iya aa yanaa aavaa jaarida ii kua iyaara kutaavaivee tida arinaima rikiaateeraivaara Yuvuaano reeravai (20:31).

Anutuuqaara kua kiasa kookieera vaidivai variravai

¹ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuqaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiasa kookieeraivoono variravai. Kua kiasa kookieeraivoono Anutuuqaa tasipama varioo inna Anutuuqovee.

² Ari nnaaru tuanaa ivo Anutuuqaa tasipama variravai.

³ Anutuuqo tuduu kua kiasa kookieeraivoono mmuakiasa mminnamminnaayauvai iiravai. Hama mminnamminnaa vooyauvai ari voovoono iiravai. Ivoono nnaasu iiravai.

⁴ Variraivo innaki vairavai. Innaki vauvo tooba roosiima gioonna kiaapuuyani mmeekiaivo teeravai.

⁵ Mmeekiaivoono heenaivaata mmeekia mmuduu hama heenaivo mmeekiaivaa rummua apiravai.

⁶ Anutuugoono vaidiivaa nnutuuvo Yuvuaanaa titooduu

⁷ gioonna kiaapuuya mmeekiaivaara kiaa kookieenaraivaara nniravai. Iya ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee kiateeraivaara nniravai.

⁸ Ivo hama mmeekiavai. Ivo mmeekiaivaara kiaa kookieenaraivaara nniravai.

⁹ Ivo nnuu suaivaki mmeekia tuanaivoono gioonna kiaapuuya mmeekiaivaa mminaraivo tuoo variravai.

¹⁰ Ivo mmataivaa ariinoo iima kioovau tuma ivau varuduu hama gioonna kiaapuuya inna ari-naima teeravai.

¹¹ Ivo ari mmata tuanaivau tuuduu hama ari oyaiya innara tuqinneeraida innara ooqoo tiravai.

¹² Ooqoo tuduu vooyaano innara tuqinnada innara kutaavaivee tuuya Anutuugo ari yaagueeqaivaa iya mmioo iyara ni naunna mmaapu tua-naayavee tiravai.

¹³ Gioonna kiaapuuya nnaakara mmataaneema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya itaama mmateeravai. Vaidi mmatayaa diaivo ari iivaugiataama nnaakaraivaa mmataineema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya mmateeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo ari vookaraama iiravai.

¹⁴ Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieeraivo tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Varuduu ta inna oyai ari vookaruvaa taannaduu ari vookarau oyaivaa ari Koovaano ari Mmaapu mmuaavaara tioo mmiravai. Mmuduu kati

gioonna kiaapuuyara tuqinneeraivootama kua kutaa tiraivootama innaki suvuairavai.

¹⁵ Yuvuaano nnoori apiraivoono innara tioo aayanna roo tunoo: Ii vaidi ivaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama vari-aaduu varuuvo ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataraivaivee, tiravai. Yuvuaano itaa kua tiravaivee.

¹⁶ Kati tiiyara tuqinneera oyaivo ariiki vaivaara ivo mmuakiaa suai mmannammanna mmuaki-aaya tiiyara boo tioo nnaasu varivai.

¹⁷ Mmaanna tuu kuaivaa Anutuugo Musiinna kiaa mmuduu Musiivaano gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Yisuu Kirisiivaano Anutuugo kati tiiyara yaata utiraivaata kua kutaa tiraivaatama ti vitaivai.

¹⁸ Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa taivaivee. Ari Mmaapu mmuaavoono ari Koon-nanikaraama mmuaavau inna tasipama vari-ivoono innara kooyaa ti kiaa ti mmioo ti vi-taivaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa tiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Rukaaso 3:1-18)

¹⁹ Yutayaa vaidi vooya Yerusareemadiri Anu-tuuqaara kati puara hudeera vaidiyyaata Riviin-nakidiri diitoo vaidiyyaatama titooduu Yuvuaano nnoori apiraivaasi numa inna yaparauduu rikioo ivo Yisuunnara ataa kua tiravai. Iya inna ya-paraida tunoo: A gioononnee?

²⁰ tuduu hama Yuvuaano kua seemuaa vari-rainno kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Hama na

Misiaa vaidi Anutuuqo mmataama kioo vaidi-ivovee,

²¹ tuduu rikiada kava inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dee vaidikuannee? A aanna Irayaavannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Hama na Irayaavavee, tuduu rikiada iya inna tunoo: A forofetaa vaidi ta aiyara faannairaikuannee? tuduu rikioo ivo sai tunoo: Hamavee,

²² tuduu rikiada tunoo: Vaidi ti titaani ta ngiaunnaiya ta kava oo kiaa mmiaara kuaivaa ti kiaa ti mmianee. A dee vaidikuannee? Aiyara a dataa kuainna kiannanee?

²³ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo:

Na koo mmuyai gaanga voovau diee vaina aayanna ree kiaunoo:

Udaangaivo ngiaiveera

aataruuvaa safuukiateeraivaara na kiaunoo.

Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁴ Farisaiyaano vaidi vooya titooduu nnuuyaano

²⁵ Yuvuaanaa yaparaida tunoo:

A aiyara kiannanoo: Na hama Misiaavaivee. Na hama Irayaavavee. Na hama forofetaa ngia niyara faannairaiivovee, kiaa kiee mo aaniira a gioonna kiaapuuya nnoori apuannanee?

²⁶ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Na mmanna nnooriivaadiri gioonna kiaapuuya apuauvaivee. Ngiikidiri nnii vaidiivaa hama ngia taavaivee.

²⁷ Ivo ni nnaagiai nninaraivoono vaidi nnoonnavai. Na mmanna vaidi kiisayai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya

roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaanaravaivee, tiravai.

²⁸ Yuvuaano nnoori Yorotaanaivaadiri gioonna kiaapuuya apuuvaa sainai yoosinna Betaniaa ivaki iya itaa kua tiravai.

Yisuuva Anutuuqaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivovee

²⁹ Vauya patauduu Yuvuaano diitoo dioo vainno tooduu Yisuuva innasi ngioo varuduu Yuvuaano innara tunoo: Aavaa Anutuuqaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nninoo. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaanaraivovee.

³⁰ Aqaa vaidi aavaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvoono ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataravaivee.

³¹ Na itaa kua kiasa kiese inna oyaivaa hama na tee rikieeravai. Ngia gioonna kiaapu Isarairaa variaiya na inna kooyaa ngii vitainaraivaara na mmanna nnooriivaadiri numa ngii apiravaivee,

³² kiasa kioo Yisuunnara kiasa kookieenno tunoo: Na taaduu Mmannasa Yoketaivo ngiau aapuuvakidiri ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai.

³³ Anutuuqo gioonna kiaapuuya nnooriivaadiri iya apuaneera ni titoovoono tauraa ni tunoo: Fai a teeno Mmannasa Yoketaivo tuma vaidiivaayaa varinaraivo inna ivoono Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mminaraivovee, tuuvaa na rikiee homo Yisuunna oyaivaara kumimakama kiese tee

³⁴ iva tuuvaa kaanaivaa kooyaa teeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuuau tauraiyara tiravai

³⁵ Kiaa kioo vauvo patauduu Yuvuaano diitoo kava numa ivau ari ngiaammuuauvaitana tasi-pama dioo vainno

³⁶ tooduu Yisuuva ngioo taroo viravai. Ngioo taroo vuduu Yuvuaano inna too vainno innara tunoo: Taatee. Anutuuqaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo aa ngioo kuainoo,

³⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuuauvaitana iva tuu kuaivaa rikiada Yisuunna vata rada inna nnaagiaivau viravai.

³⁸ Vuduu too Yisuuva hanigia ivaitana inna nnaagiai vuvvaa too ivaitana yapara ruoo tunoo: Mo ngia aaniivaaraida buaama rada ngiaannee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ravai-o, a dee nnauvakiinna variannanee? tiravai. Ii nnutu Ravaivavee kias nnutu ivaa oyaivo tunoo: Vitaira-o, tiravai.

³⁹ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Numa taatee, tuduu rikiada ivaitana numa ivo varuuvaki teeda inna tasipama varuduu suaivo haatapoo hannauduu rikiada inna tasipama vairavai.

⁴⁰ Ngiaammuuau taaravaitana Yuvuaanaa kuaivaa rikiada Yisuunna nnaagiai vuvvaitana vuaivaa nnutuuvo Adiriaaso. Ivoono Simoono Petoosaa kataivovee.

⁴¹ Vauya patauduu Adiriaaso tauraa makee tuduu ari vayaanna Simoonara buaama roo tooduu inna too vauduu too tunoo: Anutuuqo mmataama kiai vaidi Misiaivaa vaa ta taunnano ti too vainoo, tiravai. Misiaa nnutuuvoota Kirisii nnutuuvootama mmuaa oyavai.

⁴² Adiriaaso itaa kua kua kioo Simoonaa vi-too Yisuunnasi vuduu Yisuuva inna too tunoo: Aanna a Simoono a Yuvuaanaa mmaapukuavee. I nnutu karaasaivo Kipaasovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai. Yutayaiya kuaivakidiri kuaa nnutuuvo Kipaasovee. Ari vo kua Ereengaivakidiri kuaa nnutuuvo Petoroosovee. Nnutu Petorooso kuaivaa oyaivoonno sikau ooravai.

Yisuuva Piriipaya Nataneerayara tiravai

⁴³ Vauya patauduu Yisuuva Karirayaa kuanee kuaa vioo tooduu Piriipo inna too vauduu too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

⁴⁴ Piriipo Betesaita diaa vaidivai. Ivo Adiriaa-sooya Petoroosaya yoosinnaivakinnaavai.

⁴⁵ Piriipo oro Nataneeraara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaki fafaara rooduu vaidi forofetaa vooyaatama fafaara roo vaidiivaa vaa ta taunnanoo. Inna nnutuuvo Yisuuvaavee. Nasareeta diaa vaidivai. Yoosiipaa mmaapuvaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo Nataneero inna yaparainno tunoo: Mo datai mminnaa yoketaavai Nasareetadiri nniivainnee? tuduu rikioo Piriipo tunoo: Ai, numa taanee, tiravai.

⁴⁷ Kiaa kioo inna vitoo nnuuvaa Yisuuva too Nataneeraara tunoo: Aa vaidi aavo Isarairaa vaidi tuanaavaivee. Hama unnakuaivo innaki vaivaivee,

⁴⁸ tuduu rikioo Nataneero Yisuuva yaparainno tunoo: Ai, dataama kiee ni taannanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannano

hama Piriipo aita kua tirama kiaikiai neenanaa i tauvaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo Nataneero inna sai tunoo: Vitaira-o, a Anutuugaa Mmaapukuavee. A Isarairaiya kieetaikuavee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannani na i tauvaara i kiaa i mmiaukainna a niiyara kutaavaivee kiannanoo. A makee taannaivaa kiisavai taannanoo. Fai yapooma nnaagiai a kaayau pinaa ari vookaraiyauvaa taanaravaivee,

⁵¹ kiaa kioo tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a teeno ngiauvo vioo sai ngioo sainai idadiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niiyara aangeraiya oro teeda tuma teeda kiaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

2

Yoosinna Kenaa diaa ngiaammuauvaayaa nnaataivaa ruu kieeravai

¹ Yapooma taara suaivaitana taika kioodoo vooma suaivaki Karirayaa aakiaivaki vau kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Kenaa ivaki iya ngiaammuauvaa nnaataivaa varada rummuaara iiravai. Rummuaara iida varuduu Yisuunna kaano ivaki variravai.

² Ivaki varuduu iya Yisuunnaata ari ngiaammuauyaatama aayanna tuduu yeenna nnaara nniravai. Nnida gioonna kiaapuuya tasipama varida nuunaida yeennaiyauvaa nneedada

³ vuaina suuyaivaa nnaa taika kioodoo rikioo Yisuunna kaano inna tunoo: Vaa iya vuaina suuyaivo taikaivaivee,

⁴ tuduu rikioo inna sai tunoo: Ai, mo aanna a gioononna itaa kua ni kiannanee? Hama i mmoorivaivee. Na mmoori nakaaravovee. Hama ni suaivo nninoo,

⁵ tuduu rikioo kaanoono yeenna mmira ngiaammuauya tunoo: Ivo tiivaugiataama rikiada iikiatee, tiravai.

⁶ Yutayaa gionna kiaapuuya ngiari mmam-maiyauvaa finira mmaanna aataruuyauvo airi airi aataruyauvai vairavai. Ivaara pinaa kuu yavaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai ivau vairavai. Yavaiyauvo hama kiisa paanna yavaayauvai. Hokoba pinaa yavaayauvaivee.

⁷ Yisuuva yeennara haitatuuda mmiraiya tunoo: Nnooriivaa vita rada aa yavaa aayauvaki tusaatee, tuduu rikiada vita rada tusooduduu yavaiyauvaa sannaiyauvunu roberobeduu

⁸ Yisuuva iya tunoo: Inna aikioo, vita rada oro yeennaiyauvaara haitatuura vaidiivaa mmiatee, tuduu rikiada vita rada oro inna mmuduu

⁹ nnoo rikiooduu nnoori tuanaivo vaa hani-gioo vuaina suuya tuanaavai vauduu ivo iya vi-toovakira hama arinaima teerama kiooduu yeennara haitatuuda mmiraiya arinaima teeravai. Ivo iya vitoovakira hama arinaima toovaara ivo kieevatiivaara aayanna tuduu

¹⁰ nnuduu inna tunoo: Mmuakiaa vaidiia tauraa yoketaa vuaina suuyaivaa yapa kiaani rikiada nneedada nnaa ausa rasiti varada vari-aani teeda nnaagiiai maisai vuaina suuyaivaa yapaavai. Hama a itaama yapaannanoo. Anna makee nnaagiainna a yoketaa vuaina suuyaivaa yapaannanoo, tiravai.

¹¹ Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa

Karirayaa aakiaivaki vau yoosinna kiisa Kenaa ivaki tauraa toosa hara iiravai. Ivo ivaki toosa hara uu mmooriivaa uduu teeda ari ngiaammuauya ivo uu mmooriivaa oyai tuanaa yoke-taivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

¹² Ivo uu mmooriivo taika kioodoo ivo ari kaanootama ari kataidoota ari ngiaammuaudootama oro kiisa suai Kapanauma variravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-13; Marakaa 11:15-17; Rukaaso 19:45-46)

¹³ Yutayaiya buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa iya nneera suaivo vainima nnuduu rikioo Yisuuva Yerusareemara viravai.

¹⁴ Vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki tooduu ivaki vaidiyya puara burimakau sipisi-paiyauvaata ngiaamma mirunnaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya hara kiada varida inna tooduu vaidi sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuyaataama hara kiada varida inna teeravai.

¹⁵ Inna tooduu rikioo Yisuuva iibanna fiiyama kioovaadiri utuoo iya ripiinno iya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ivakidiri ruputuoo vatooduu mmaanai tiida viravai. Voodoo rikioo ivo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya para-paaraiyauvaa rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kioo vaidiyya ngiaamma mirunnaiyauvaa kiada irisai sikauyauvaa varooya tunoo: Iyauvaa varada mmaanai kuatee. Sa ngia ni Napoonna nnauvaki irisai irisai vareera aataruuvaa iikiatee,

¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida Anutuugaa kua fafaara voovai vauvaara iya yaata utida rikieeravai. Fafaaraivo vainno Anutuugaa nnauvaara tinoo: I nnauvaara ni mmuduuya riraivo ni aakiaivaki kaayauma suvuainoo. Fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

¹⁸ Yisuuva itaama uuvaara Yutayaa vaidi vooya inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiai a iikiannanee? Dee mmoori ari vookaraivaa fai a iino yoke-tainai teeda kiaara: Anutuugo inna tasipaikio rikioo iivaivee, kiaaranee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa nnau aavaa ngia havarata kikiyai fai na kava taaravooma suai heeka kiaanaravaivee,

²⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, hama yopeemavee. Aa nnau aavaa heekoo aataruuvaa vaa ta taunnvai. Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaaku saivai karasaidiri mmuaa nuanuvai (46) iya heeka taika kieeravai. Fai a aikiooma taaravooma suai heekaanaranee? tiravai.

²¹ Yisuuva hama nuunaira nnau pinaivaara itaa kua tiravai. Ivo ariiyara tiravai.

²² Ivaara ivo nnaagiai Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki ari ngiaammuauya iva itaa kua tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikiooduu Anutuugaa kua fafaaraivaaraata Yisuuva tuu kuaivaaraatama kutaavaivee tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki teeravai

²³ Yisuuva buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Yerusareema nuainno varuduu rikiada iva Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa

uuyauvaara kaayau gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee tiravai.

²⁴ Tuduu Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaiya aakiyaiyauvaki toovaara iya innara yoketaida kutaavaivee tuuvaara hama iyara inna yoketairavai.

²⁵ Hama vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiyaiyauvaki vau kuaiyauvaa inna kiaa mmiravai. Ivo ariinoo arinaima iya aakiyaiyauvaki teeravai.

3

Yisuuva Nikotimaasaatama kua tiravai

¹ Farisai vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso ivoota Yutayaiyaki kieetavai varuuvo

² heenaki Yisuunnasi vioo tunoo: Vitaira-o, vaa ta taunnava. Anutuuqo i titaa kiaikiai a tummuannaikua a vitaira mmooriivaa iikiannanoo. Fai vaidi mmatayaa voovoono hama Anutuuqaa yaagueeqaivo inna tasipano rikioo hama Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa a iikiannaneema iinaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varioo fai hama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravai taanaravaivee,

⁴ tuduu rikioo Nikotimaaso inna sai tunoo: Mo dataama vaidi vaa yokovaa kiaivo kava hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varinarannee? Fai ivo kava ari kaanaa ausaivaki varino mmata kino too karaasavai varinarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono nnooriiivoota mmannasaivootama

mmata kiaivo hama Anutuugo gioonna
kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravai.

⁶ Mmammaivo iikiatai mmooriivo mmam-
maivaa mmaraavai. Anutuugaa Mmannasaivo
iikiatai mmooriivo Anutuugaa Mmannasaivaa
mmaraavai.

⁷ Anutuugaa Mmannasaivo i mmata kinai
rikiee hanigiee nnaakara meedi roosiima
varianeera na i kiaa i mmiau kua ivaara sa
nnikiaraakianee.

⁸ Yuunnaivo ari ngiatai suaivaki ivo
korokorooma roo nuaikiai a mmanna akuaivaa
rikiee hama ivo kuai nniivaa taannanoo. Ivaa
roosiima Anutuugaa Mmannasaivo vaidiivaa
iikio too hanigioo karaasavai variivaa hama ta
taunnavaivee,

⁹ tuduu rikioo Nikotimaaso inna yaparainno
tunoo: Mo datainnee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaidi
nnoonnakuavee. A Isarairaa gioonna kiaapuuya
vitaira vaidikuavee. Mo aaniira aa kua aavaa
oyaivaa hama a tuqinnama rikiaannanee?

¹¹ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Ti
yaatana vai kuaivaata ti avu tai kuaivaatama
ta kiaunnani ngia mmuakiaaya hama ti kuaivaa
rikiaanoo.

¹² Na mmatayaa vai mminnaiyauvaara ngii giaa
ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Ngiau aapu vai
mminnaiyauvaara na ngii giaa ngii minai fai ngia
dataama rikiaarannee?

¹³ Hama vaidi voovoono ngiau aapuuvaki
kuaivaivee. Na Vaidiivaa Mmaapuovoono
ivakidiri tummuaivoono vaa neneenoo nnaasu
ivaki tauvaivee.

¹⁴ Nnaaru vaidi Musiiva koo mmuyai

gaanga yoosinnaivaki unnakua yapaivaa kapaqaivaadiri iima kioo ngiauvau yatari sagaivau haara kiooneema vaidiiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiauvau yatari sagaivau ni haara kiaravai.

¹⁵ Haara kikio rikioo fai gionna kiaapu voovono niyara kutaavaivee tioo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

¹⁶ Anutuugo mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu tiiravai. Gionna kiaapu innara kutaavaivee kaiya eeyaara putida taikeevora titooduu tiiravai. Iya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara titooduu tiiravai.

¹⁷ Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo hama gionna kiaapuuya kua pinaivaki yapaanaraivaara tiiravai. Iya vitoo aataru yoke-taivau yapaanaraivaara tiiravai.

¹⁸ Gionna kiaapu voovono innara kutaavaivee tiivaaki hama kua pinaivo innaki vaivai. Gionna kiaapu voovono hama innara kutaavaivee tiivaaki vaa kua pinaivo innaki vaivai. Ivo hama innara Anutuugaa Mmaapu mmuaa tuanaivovee tiivaara kua pinaivo innaki vaivai.

¹⁹ Kua pinaivo vaivaa aataruuvo ataama vainoo. Mmeekiaivo vaa mmatayaiyasi tiikiainnaataida iya hama innara mmuduuya ruaanoo. Iya maisa aataruuvaa vaa iida taivaara upisiivaki vai aataruuvaara mmuduuya ruaanoo.

²⁰ Gionna kiaapu voovono vaa maisa

aataruuvaa iivoono hama mmeekiaivaara mmuduuya ruoo hama innasi nniivai. Mmeekiaivoono ivo maisa aataru iivaa kookievoora kiaa hama mmeekiaivaasi nniivai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaara yaata utuoo iivoono mmeekiaivaasi nniivai. Hama arinaidiri iirainno Anutuuoqo tiivaugiataama iivai. Mmeekiaivoono ivo ii mmooriivaa kookieekiaiveera mmeekiaivaasi nniivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yuvuaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

²² Ii suai ivo taika kioodoo Yisuuva ari ngiaam-muauyaatama yoosinna Yutayaivakira viravai. Vidada oro ivakinnaiya tasipama varidada iya nnoori apiravai.

²³ Ii mmuai suai ivaki Yuvuaano vo yoosinna Sa-reema vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Ainoona ivaki varioo gioonna kiaapuuya nnoori apiravai. Nnoori haruunga pinaivo ivaki vauvaara ivo ivaki iya nnoori apiravai. Gioonna kiaapuuya ivo iya nnoori apuaiveeraivaara mmannamanna innasi nnuduu ivo ivaki iya nnoori apiravai.

²⁴ Hama oovi nnauvaki inna yapaara suaivo nnuduu iiravai.

²⁵ Yutayaa vaidiyya mmamma finira mmaanna aataruuyauvaara Yuvuaanaa ngiaammuau vooyaa Yutayaa vaidi voovaatama pinaama kua yaagueeqama tiravai.

²⁶ Itaa kua tuuvaara iya Yuvuaanaasi oro inna kiaa mmida tunoo: Vitaira-o, nnaaru vaidi voovai nnoori Yorotaanaa siri sainai i tasipama dioo

vauduu a innara iqii vaidi tuanaa ivovee tunaivo aanna makee ivoono gioonna kiaapuuya nnoori apuoo varinoo. Apuoo varikiai mmuakiaa gioonna kiaapuuya i pikiada innasi kuaano,

²⁷ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Hama giaasidiri gioonna kiaapu voovoono mminnaivaa varaivai. Anutuuoqoono mmikio varaivai.

²⁸ Na kiaaduu vaa ngiengieenoo rikieeravai. Na kuaano: Hama neenoo vaidi Misiaa Anutuuoqo mmataama kioovovee. Anutuuoqo inna tauraa niinnaadee titooduu na nniravaivee. Na itaa kua tiravai.

²⁹ Nnaata vaati vareera suaivaki vaatiivo safuuma ari nnaataivaa varaivai. Vaatiivaa seena ngiaammua voovoono oro inna tasipama diivo innara faannainno varioo kati inna kuaivaa rikiaikio inna yoketaivai. Itaama iivaara ni siri-gairaiivo niiki vaivo vaa pinaavai vainoo.

³⁰ Fai ivoono tauraa varino inna nnutuuvo pinaavai kuanaravai. Vinai fai na nnaagiai varino ni nnutuuvo hameetainaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Vaidi voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai

³¹ Ivoono ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataravai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono mmata aavau varioo mmata aavau vai mminnamminnaiyauvaara nnaasu kua tiivai. Ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataroo

³² ari toovaaraata ari rikioovaaraatama tikiai hama gioonna kiaapu voovoono rikiaivai.

³³ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa tuqinnama rikioo puaisa utino mmoori kaanaivo vainai teeda seena gioonna kiaapuuya kiaara:

Anutuugo kua tiivo kua kutaavai vaivaivee, kiaaravai.

³⁴ Anutuugo titoovoono Anutuugaa kuaivaa tiivaara iya itaa kua kiaaravai. Anutuugo Mmanasa Yoketaivaa inna mmikio innaki suvuaikio Anutuugaa kuaivaa tiivai.

³⁵ Ari Koovaano ari Mmaapuuvaa kaayauma mmuduuya ruoo inna tinoo: Mmuakiaa mmin-naiyauvaara na diauneema eenoo dianee, tiivai.

³⁶ Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivai. Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kuaivaa hama rikiaivoono fai hama tupatupaa variraivaa varaanaravai. Anutuugaa nnannateeraivo fai tupatupaa innayaa vainaravaivee.

4

Yisuuva gioonna Samariaivaatama kua tiravai

¹ Yisuuva gioonna kiaapuuya nnoori apuduu inna nnaagiai nuauyaano Yuvuaanaa nnaagiai nuau gioonna kiaapuuya yaataroo kuaivaa Farisaiya rikieeravai.

² Mo hama Yisuuva ariinoo nnoori apiravai. Ari ngiaammuauyaano nnaasu nnoori apiravai.

³ Iva uu mmooriivaa Farisaiya rikioovaa Yisuuva rikioo diitoo ari ngiaammuauyaatama Yutayaa mmataivaa pikiada kava vara ranada Karirayaa mmataivakira viravai.

⁴ Iya Karirayaa vuu aataruuvau kuaaree kiaa kiada Samariaa mmataivaa vuutaidaadi viravai.

⁵ Vidada oro ivaki vau yoosinna voovai nnutu-uvo Sukaraa ivaki viravai. Nnaaru Yakoopo ari

mmaapuuvaa Yoosiipaa mmuu mmataivo vain-
ima vauduu

⁶ Yakoopo hanuu kioo doofa nnooriivo ivaki vauduu ikianna tammauduu Yisuuva aataru hokobaivau nnududuu inna pirisauduu doofa nnooriivaa siriivau hara kioo variravai.

⁷⁻⁸ Vaa ari ngiaammuauya nnida tarada yoosinnaivaki vida sikaunnaadiri yeennaiyauvaa yookaakiaara vida kiereravai. Vida kiooduu Yisuuva ivau hara kioo varioo tooduu gioonna Samariaa voovai nnooriivaa vitaanara nnuduu too Yisuuva inna tunoo: Nnooriivaa vita niita ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Ai, a voopinnaa Yutayaakuavee. Nene vo Samariaa gioonnavai. Aanna a dataama kieen-nainna nnoorira ni yaparakiannanee? tiravai. Yutayaa gioonna kiaapuuyaata Samariaa gioonna kiaapuuyaatama makemakee ngiariiyara ngiariiyara nnannateera tasipama varuuvaara gioonnaivo itaa kua tiravai.

¹⁰ Yisuuva inna kua sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya kati mmii aataruuvaa vaa a arinaima tee rikiee na nnoorira i yaparakiavuaa ni oyavuaa arinaima tee ni yaparakiannatiri. Na nnoori ari vookaraivaa i mmiautiri. A ivaa nnee tupatupaa variraivaa varaannatirivee,

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, hama a nnoori toori vitaanaravootainoo. Nnooriivo hokoba soopavaki varinoo. A deevakidiri tupatupaa hara kioo varii nnooriivaa vitaanarannee?

¹² Ti nnaakuva Yakoopono aa doofa nnoori aavaa hanuu kioo ivo ari mmaapuudoota ari puaraidootama nneeda kioovaa ti mmiravai. Iva

nnoonna vaidivai variravai. A inna yaataraan-nakuannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono aa nnoori aavaa nnaa kino fai kava inna nnoori rainaravai.

¹⁴ Gioonna kiaapu voovoono na inna mminara nnooriivaa nnaa kino fai hama kava inna nnoori rainaravai. Nnoori na inna mminaraivo fai inna aakiaivaki nnoori rumuruuma roosiima tupatupaa varinono fai ivo tupatupaa variraivaa varaannaravaivee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Yokeera-o, mo aa nnoori aavaa ni mianee. A ni minai na nnaa kiee fai hama kava ni nnoori rainai hama kava aavakidiri na numa vita ree nnaanaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva inna kiasa mmioo tunoo: Mo oro ai vaatiivaara aayanna tino i tasipama ngiaivee,

¹⁷ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Hama na vaatiaataivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A hama na vaatiaataivaivee kian-naivo kutaavai kiannanoo.

¹⁸ Vaa a yaaku saineetu vaati varaannavai. Aanna a makee vaidiivaa tasipama variannaivo hama i vaativai. A kutaavai kiannavaivee,

¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Yokeera-o, vaa na tauvai. A forofetaakuavee.

²⁰ Ni nnaakukiaiya aa taapi aavaudiri ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmiravai. Ngia Yutayaa vaidiia kiaanoo: Yerusareema nuunaira nnau pinaivaki nnaasu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmiatee, kiaavaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Rikiaanee. Fai suai voovai nninai hama ngia

gioonna kiaapuuya aa taapi aavaunnaata Yerusareemaivakiriaatama ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ni Napoonna mmiaaravai. Fai sabisaabi mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri inna mmiaaravaivee.

²² Ngia gioonna kiaapu Samariaiya hama ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraiavaa oy-aivaa arinaima teeda rikiaavai. Ta gioonna kiaapu Yutayaiya titi ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnaivaa oyaivaa aikiooma ta teeda riki-aunnava. Titiikidiri Anutuugo tino gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraiivo nniivai.

²³ Gioonna kiaapuuya kutaa tuanaa ni Napoonna ausa mmuduuya mmiraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaara suaivo fai nninaravai. Ai, vaa nninoo. Ni Napoova gioonna kiaapuuya kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaraiyara buainno varinoo.

²⁴ Anutuugo inna mmannasavai. Fai gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmiaaraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Vaa na rikiauvai. Misiaa vaidivai Anutuugo inna mmataama kioovo fai nninaravai. Iya innara Kirisiivavee kiaivo fai nninaravai. Ivoono ngioo mmuakiaa mmooriivaara ti kiaa ti mminaravaivee,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo na aita kua kiau aavo inna na ivoona iikiaunoo, tiravai.

27 Yisuuva itaa kua tuu saivaata ari ngiaammuauya kava vara ranada nnida tooduu Yisuuva gioonnaivaata kua tiao varuduu teeda nnikiarairavai. Nnikiaraida hama voovoono gioonnaivaa tunoo: Aaniira a ngiannanee? tuduu hama voovoono Yisuunna tunoo: Aaniira innaata kua kiannanee? tiravai.

28 Hama itaa kua tuduu rikioo gioonnaivo ari nnoori tooriivaa pikioo kava vara ranoo vioo vioo oro yoosinnaivaki gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo:

29 Vaidi voovoono mmuakiaa mmoori na iikiau-
vaa kooyaa ni giaa ni miivaa numa taatee. Ivo Misiaivonnee?

30 tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosin-
naivaa pikiada Yisuunna taara nniravai.

31 Iya nnida varuduu Yisuunna ngiaammuauya
inna vuavi tida tunoo: Vitaira-o, yeenna nnaanee,

32 tuduu iva iya sai tunoo: Na nnaanara yeen-
naivaa hama ngia taanoo,

33 tuduu ari ngiaammuauya ngiari yapara
ngiari yaparaida tunoo: Vaa vaidi voovoono
yeennaivaa varoo inna mmiinne?

34 tuduu Yisuuva iya tunoo: Ni titeeraivoono ni-
iyara tii kuaivaa na rikiee ivo mmoori ni muuvaa
na iinana taika kino rikioo inna ni yeennavai.

35 Ngia mmuakiaaya kiasa: Fai kuraaga
taarama taarama taikanai yeenna kaanaivo
nneeravaata vainai ta varaaravaivee, kiaavai.
Na ngii giaa ngii miee kiasa. Yeenna
mmooriiyauvaki tuqinnama haitatuuma taatee.
Ngia varaateeraiyauvo vaa aikiooma kaanainno
nneeravaata vainoo.

³⁶ Mmoori vareera vaidiivo ari mmoori varaivaa irisai kaanaivaa safuuma varoo sirigaivai. Ivaa roosiima ta gioonna kiaapuuya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara ta iya vitada sirigakiaunnvai. Yeenna kaanaivaa vareera suaivaki yeenna hauvaa utiraiyaata yeenna kaanaivaa vareeraiyaatama mmuaavaugiataama sirigakiaaravai.

³⁷ Ivaara nnaaru tuu kua voovai tunoo: Vaidi voovono mmooriivaki yeenna hauvaa utikio voovono kaanaivaa varaivaivee. Itaa kua tuuvo kutaa kuavai.

³⁸ Ngia hama mmoori vareeraivaki na ngii titaukai ngia yeenna kaanaivaa vareeraiyavee. Ngiani vooyaano ivaki mmoori varoovakidiri ngia iya mmoori kaanaivaa varooyavee. Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo itaa kua tiravai.

³⁹ Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna Sukaraa varuuya ii gioonna ivo tauraa vaa iya kiaa mmioo tunoo: Mmuakiaa mmoori na iikiauvaava ivo kooyaa ni giaa ni mivaivee, tuuvaara kaayau gioonna kiaapuuya ngiari ausaiyauvaa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁰ Itaa kua tuuvaara iya innasi nnuu suaivaki yaagueeqama inna tunoo: Ti tasipama varianee, tuduu Yisuuva iya tasipama taara suai variravai.

⁴¹ Varuduu ivo iyaata kua tuu kuaivaara kaayau vooyaano ngiari ausaiyauvaa hanigiada innara kutaavaivee tida

⁴² gioonnaivaa tunoo: Aanna vaa ta ausa hani-giada innara kutaavaivee kiaunnvai. Hama a kiannaivaara ta iikiaunnaano. Iva kuaivaa ti kiaa

ti mmikiai ta rikiaunnaivaara iikiaunnaano. Vaa ta rikiaunnava. Iva kutaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variraiya vitoo yoketaivau yapaanaraiovee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa mmaapuuva tuqinneeravai

⁴³ Yisuuva iya tasipama varuu suaivaitana taika kiooduu ivo diitoo Karirayaara viravai.

⁴⁴ Vaa ivo tauraa ariiyara tunoo: Vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoke-taakiaani ari yoosinna tuanaiya hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai.

⁴⁵ Ivo Karirayaara vioo vioo oro tooduu gioonna kiaapuuya innara sirigairavai. Vaa iyaata Yerusareemaivaki vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki iva uu mmooriivaa taa kioovaara iya innara sirigairavai.

⁴⁶ Innara sirigaida varuduu Yisuuva yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Kena tauraa ivo ivaki nnoori tuanaivaadiri vuaina suuyaivaa uuvakira kava viravai. Vioo vioo oro varuduu Kapanaumaa vaidi kieeta voovoono ivaki hara kioo varuduu ari mmaapuuvo nniitaroo homo Kapanauma variravai.

⁴⁷ Ii kieeta vaidi ivo Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo Karirayaa mmataivaki nnuu kuaivaa rikioo oro inna yaparainno tunoo: Kapanauma ivaki tiee ni maapuuvo kiisa suai putinara iivaa tuqinnaanee,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai ngia mmuakiaaya hama mmoori ari vookara ari vookaravaa teeda hama ngia niyyara kutaavaivee kiaravaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo tunoo: Yokeerao, ni maapuuvo putivoora tiee akiairainai ni tasi-pama tummuanee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane. Fai i mmaapuuvo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuduu ivo Yisuunna kuaivaara kutaavaivee kiasa kioo vioo vioo

⁵¹ oro tooduu ari mmoori varoo ngiaammuauya saidi nnida inna tunoo: Vaa i mmaapuuvo diitoo kati hara kioo varinoo,

⁵² tuduu rikioo iva iya yaparainno tunoo: Dee suaivau inna nniitaraivo pikiaivainnee? tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Nau ikianna tammaa i mmaapuuvaa ikiayanaivo taikaivaivee, tiravai.

⁵³ Iqii suai ivau Yisuuva tunoo: Fai i mmaapuuvo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuuvaa koova rikieeravai. Rikioo ivoota ari mmuaa nnauvaki varuuyaatama innara kutaavaivee tiravai.

⁵⁴ Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo numa Karirayaa mmataivaki varuuvo Anutuugaa mmoori ari vookarau voovai vaa tauraa iima kioo ivaa nnaagiaivau iqii mmoori ivaa iiravai.

5

Yisuuva vaidi nnoori siriivau vauvaa tuqinneeravai

¹ Yutayaiya buusa nneera suaivo vainima vauvaara Yisuuva Yerusareemara viravai.

² Yerusareema vagiaamunna keegia voovai nnutuuvo Puara Sipisiipaiya keegiavai vairavai. Ii keegia ivaa vainima vau nnoori haruungaivaa nnutuuvo Yutayaiya kuaivakidiri Betasataa vauduu nnau haaya yaaku saivai ivaa siriivau vairavai.

3 Vauduu kaayau gioonna kiaapu mmam-maiyauvo maisauya iyauvaki vairavai. Gioonna kiaapu avu huruutauyaataama mmudanna rauyaata yuku yaaku putuuyaataama iyauvaki vairavai. (Iyauvaki vaidia varida nnooriivo korokoroonaraivaara faannaida variravai.)

4 Varuduu vo suai vo suai Udaangaivaa aangeraa voovoono tuoo nnooriivaki vuduu nnooriivo korokorooduu vaidiivaa mmammaivo maisauvo tauraa nnooriivaki vuvvaa mmammaivo yoketauduu nniravai.)

5 Iya nnau haayaiyauvaki vauduu vaidi voovoono kaayau nuanu (38) nniitaroo nnaasu varuu mmanna mmuyai vaidiivootama iyauvaki vauduu too

6 Yisuuva Yerusareema vioo ivaki inna too ivo kaayau suai ivaki varuuvaara arinaima rikioo inna yapara ruoo tunoo: I nniitaraivo taikaa-naraivaara i yoketainnonnee?

7 tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, nnooriivo korokorookiai rikiee kiaunoo: Dee vaidi voovoono ni sootu utuoo nnoori haruunga korokoroovaki ni yapaanarannee? kiasa kiee tauko hameetai. Na airineetu kuanaree tiee iina variee taukai vaidiia ni yaatarada ngiari nnaasu nnoori haruungaivaki makemakee kuaavaivee,

8 tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee kuane,

9 tuduu rikioo makee tuduu inna nniitaroovo taikooduu diitoo ari kegeennaivaata varoo viravai. Ii suai ivaki Yutayaiya kati varuu suaivo vairavai.

10 Vauduu Yutayaa vaidiia nookiannaivaara

mmamma tuqinnoo vaidiivaa tunoo: Aanna ta kati varira suaivai. Ai kegeennaivaata varee vaa a ti mmaanna tira kua aataru voovai hatokaannanoo,

¹¹ tuduu rikioo iya sai tunoo: Vaidi ni tuqinnaivoono ni tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiyai na varee ngiaunoo,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo gioono i tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiyai a varee ngiannanee?

¹³ Iya itaa kua tuduu rikioo mmamma tuqinnoo vaidiivo Yisuunnara yaata vueennairavai. Gioonna kiaapuuya ivaki suvuau kioovaara Yisuuva ari voodaa vioo kiooduu vaidiivo innara yaata vueennama kieeravai.

¹⁴ Nnaagiai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki tooduu mmamma tuqinnoo vaidiivo inna too vauduu too inna tunoo: Taanee. Vaa i mmammaivo yoketaainoo. Tauraa a maisama variannavai. Nnaagiai maisa aataru pinaivo ivaa yaataraiivoono aisi vainoora sa kava mmিন্নamminnaa maisaivaa varaanee,

¹⁵ tuduu rikioo ivaki pikioo vioo Yutayaa vaidi-
iya kiasa mmioo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuu-
vaano ni tuqinnaivaivee,

¹⁶ tuduu vaidi Yutayaiya ngiari kati varira suaivaki Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaara ii suai ivaki toosa hara inna mmaara iiravai.

¹⁷ Iida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ni Napoova mmoori varoo varikiai neeta mmoori varee vari-
aunoo, tiravai.

¹⁸ Ivo itaa kua tuuvaara iya kaayauma inna ruputu kiaara iiravai. Vaa ivo tauraa iya kati

varira suaivaki aataru voovai hatokoo nnaa-giai Anutuuqaara ni Napoovavee tioo Anutuuqaa roosiima mmuaakaraama varuuvaara iya inna ruputu kiaara iiravai.

Yisuuva ari Koova tuduu mmooriivaa iiravai

¹⁹ Inna ruputu kiaara uduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na inna Mmaapuvai variee hama na yopeema nene-naidiri mmoori vooyauvai iikiauvasi. Ni Napoova iinno varii mmooriivyauvaa na tee iyauvaa nnaasu na iikiauvasi. Ni Napoova ii mmooriivyauvaa na inna Mmaapuuvootama iikiauvasi.

²⁰ Ni Napoova niyara mmuduuya riivaara mmuakiaa mmoori ari iyauvaa ni vitaivai. Ngia teeda nnikiaraakiateera ivo vo mmoori vooyauvai tauraa ni vitai mmooriivyauvaa yaataraanara mmooriivyauvaa fai ni vitainaravai.

²¹ Ni Napoova vaa putuuya tikiai diitada hara kiada variaaneema na inna Mmaapuuvootama ni iikiatainai gioonna kiaapuuya na iinai fai iya tupatupaa variaaravai.

²² Hama ni Napoova ariinoo gioonna kiaapu voovai kua pinaana yapa kioo yaparavai. Kua pinaana yapa kioo yaparaira mmoori aataru mmuakiaavai vaa ari Mmaapuuva ni mivaivee.

²³ Gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa ni Napoonnara kiaaneema na inna Mmaapuuvaara niyaraatama kua yoketaivaa kiatera ni Napoova kua pinaana yaparaira aataruuvaa ni mivaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na inna Mmaapuuva niyara kua yoketaivaa tioo hama ni Napoova ni titoovaaraatama kua yoketaivaa tiivai.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa tuqinnama rikioo ni titoovaara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee. Fai hama ivo kua pinaivaki varinaravaivee. Vaa aikiooma putiraivaa iva yaatara kioo tupatupaa variraivaa varaivaivee.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Suai voovai fai nninaravai. Ai, mo vaa aavaa nninoo. Fai hama ausa hanigieeraida putiraiya roosiima variaya na Anutuuqaa Mmaapuvvaa ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaiyaano fai aikiooma tupatupaa variraivaa varaaravai.

²⁶ Tupatupaa variraivaa oyaivo ni Napoova ni mikio innaki vaineema na inna Mmaapuvvaa niiki vaivai.

²⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuvai variauvaara ivo kua pinaivaara dianeera ni tikiyai na diauvai.

²⁸ Sa ivaara ngia nnikiaraakiatee. Ii suai ivo nninai rikiada vaa putuduu hau kiooya ni kuaivaa rikiada

²⁹ mmata nnauvakidiri diitaaravai. Vooya vaa yoketaa mmoori varooya diitada tupatupaa varaaravai. Vooya maisa mmoori varooya diitakio kua pinaivaki iya yapa kinai ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa varaaravai.

Vaidi vooyaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

³⁰ Hama na yopeema nenenaidiri mmooriivaa iikiaunoo. Anutuuqo kua ni giaa ni miivaugiataama na kua pinaivaara diee vaina iikiaunoo. Hama nini iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivo ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo.

Ivaara kua pinaivaki ni kuaivo safu tuanaavai vainoo.

³¹ Fai neneenoo nenenaideri niniiyara kua voovai tino fai ni kuaivo hama kaanainaravai.

³² Ari voovoono niyara kuaivaa tiivo varinoo. Vaa na rikiaunoo. Ivo niyara tii kuaivo kutaavai vainoo.

³³ Ngia Yuvuaanaa kuaivaa rikiaaraivaara vaidiyya titooduu innasi vuduu ivo niyara kua kutaivaa tuuvaa vaa ngia rikieeravai.

³⁴ Vaidi mmatayaa voovoono niyara kua kutaivaa tiivaa hama ni rikiaatainoo. Anutuuqo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapa kiaiveeraivaaraina Yuvuaano niyara kua kutaivaa tiivaara kati na itaa kua kiaunoo.

³⁵ Yuvuaano ngia toobaivaa subi kiaavo too ruvuaaheeraivaa roosiima varuduu ngia innara aikioovaivee tida inna mmeekiaivau kiisa sui varida inna kuaivaara sirigairavai.

³⁶ Ni mmooriiyauvoono Yuvuaano niyara tuu kuaivaa yaataravai. Ni mmooriiyauvaa ni Napoova ni muduu na iima taika kiaa mmooriiyauvoono ni oyaivaa kooyaa vitaikiai teeda gionna kiaapuuya kiaanoo: Ari Koovaano inna titaa kiaikio tiivaivee, kiaavai.

³⁷ Ni Napoova ni titoovoono ariinoo niyara tiivai. Ngia hama inna kuaivaa rikiada hama inna viri nnikiivaa taavai.

³⁸ Ivo ni titooduu na tummuaiivaara ngia hama kutaavaivee kiaivaara hama inna kuaivo ngiiki vainoo.

³⁹ Ngia Anutuuqaa kua fafaaraivaa makemakee yaarida yaata utida kiaanoo: Ta ivaa yaarida tupatupaa variraivaa varaaravee, kiaa iikiaanoo. Ii

kua fafaara ivo niyara tikiainnaata

⁴⁰ mo ngia tupatupaa variraivaa varaaraivaara hama niyara kutaavaivee kiaa kiada hama niisi nnida ivaa varaanoo.

⁴¹ Vaidiyya niyara yoketaavee kaiya kuaivaa hama na rikiauvai.

⁴² Vaa na ngii tauvaivee. Ngia hama Anutu-uqaara mmuduuya ruaivaa vaa na tauvaivee.

⁴³ Na ni Napoovaano ni titooduu na tum-muaivaa hama ngii ausaiyauvo ni varainoo. Fai ari vo vaidi voovoono arinaidiri tiivoono nnino fai ngii ausaiyauvo inna varaanaravai.

⁴⁴ Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoke-taavaivee kiaivaara sirigakiaanoo. Anutuuqo mmuaavoono ngiiyara yoketaavee tiivaa hama ngia ivaa varaara iikiaanoo. Itaama vaikiai mo ngia dataama innara kutaavaivee kiaranee? Hama yopeemavee.

⁴⁵ Ngia sa yaata utuatee. Hama na ngii mmaara kuaivaa ni Napoonnaata kua tinaravai. Nnaaru varuu vaidi Musiiva ngii tuqinnaanaraivaara ngia yaata utida ivaa puaisakama utuaanoo. Fai ivoono ngii mmaara kuaivaa tinaravai.

⁴⁶ Ngia ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee tutiri. Ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirivee. Ivoono niyara fafaara reeravai.

⁴⁷ Ngia hama ivo fafaara roo kuaivaa riki-ada kutaavaivee kiaatiri. Dataama kiada ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirin-nee? Yisuuvaano Yutayaiyaata itaa kua tiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Rukaaso
9:10-17)*

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kiooduu nnaagiai vo suai voovaki ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada nnoori Karirayaa vuai nnutuuvo Tiperiaa nnoori haruungaivaa karada sainai viravai.

² Vuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya Yisunna nnaagiai viravai. Iva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno nniita-rooya tuqinnooduu toovaara iya inna nnaagiai viravai.

³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnoori sainai taapiivau karada ivau variravai.

⁴ Ii suai ivaki Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vairavai.

⁵ Vauduu Yisuuva tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nnida varuduu ivo Piriipaa tunoo: Aa gioonna kiaapu kaayau aaya yeenna nnaaraivaa ta deevakidiri varaunannee? tiravai.

⁶ Yisuuva Piriipaa iinno taanaree kiaa inna itaa kua tiravai. Vaa ivo iinaraivaa ariinoo too rikieeravai.

⁷ Piriipo inna kua sai tunoo: Fai ta kaayau sikauyauvaadiri yaaku vaidivaitana yuku yaaku taika kiada (200) yookaama kiada yeennaiyauvaa varada kikiyai iya kiisa kiisama nnaasu nnaaravaivee,

⁸ tuduu ari ngiaammua voovai Simoono Petroosaa kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Yisunna tunoo:

⁹ Aa ngiaammua aavau dioo vai aavo bereeta yaaku saivai utu kioo tavau taaravaitanaatama

utinoo. Dataama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya iyauvaa nnaarannee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu-uya tikiyai variatee, tuduu rikiada kaayau ferefu-ruunnaiyauvo ivau vauyauvunu hara kiada variravai. Varuduu teeda vaidiiya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

¹¹ Varuduu Yisuuva bereetaiyauvaa tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya hara kiada varuuya mmiravai. Mmi kiooduu Yisuuva tavauvaitanaatama mmuaikaraama kioo iya mmuduu iya nnaataama utuuvaara nneeravai.

¹² Nnooduduu iya ausaiyauvo rasiuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Yeenna nneeda kiaa arai yatiiyauvaa rupi nuunama yapaatee. Iya yeenna saiayuvai nnaa unaageenama pikiaarainnoo,

¹³ tuduu rikiada iyauvaa rupi nuunama kiada yeenna bereeta yaaku saivai nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

¹⁴ Yapa kiooduu teeda Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa uuvaa gioonna kiaapu ivaki varuuya teeda tunoo: Forofetaa voovai mmatayaa tiinaraivo kutaa tuanaa aanna ii vaidi ivovee,

¹⁵ tuduu Yisuuva too rikiooduu iya nnida inna puaisa utida vitada kieeta vaidivai inna yapaaree kiaa uuduu rikioo ivo arivana taapiivaura keenaa viravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Marakaa 6:45-52)*

¹⁶ Vuduu hannainno varuduu rikiada ari ngiaammuauya nnoori haruungaivakira tiida

¹⁷ siriivaudiri ngiari kanuuvaa varada nnoori sainai kava vara ranada Kapanaumara nniravai. Nnida varuduu heenauduu Yisuuva hama aki-airaama kioo iyasi nniravai.

¹⁸ Hama nnuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaa rummua ketekaatooduu

¹⁹ ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatia rada nnoori vuutaivau nnida varida tooduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo ngioo kanuuvaa vainima nnuduu teeda ari ngiaammuauya kaayauma aatuuravai.

²⁰ Aatuuda varuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

²¹ tuduu rikiada iya innara sirigaida tunoo: Mo kanuu aavaki karee ngianee, tuduu ivaki karoo varinee tuu saivaata vaa iya yaata utua rada kuaaree kiaa vuu yoosinnaivaki kanuuvo numa diravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara buairavai

²² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya homo nnoori haruunga siri sainai hara kiada varuuya yaata utida kiaanoo: Nau ta taunnano mmuaa kanuuvai nnaasu ivau vaivai. Yisuuva hama ivaki karoo ari ngiaammuauya tasipama kuaivaivee, kiaa kiada ivaara vaa iya arinaima teeda rikieeravai. Ari ngiaammuauya inna piki-ada iyananaa vuuvaa vaa iya arinaima teeda rikieeravai.

²³ Teeda rikiada varida tooduu vaidiiya yoosinna Tiperiaadiri ngiari kanuuyauvaa

varada nniravai. Nnida Udaanga Yisuuva yeenna bereetaiyauvaa Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo gioonna kiaapuuya mmuduu nnoovau vainima nnida ivau iiravai.

²⁴ Iida varuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnaraata ari ngiaammuauyaraatama buaama rada tooduu hama iya teeda vauduu teeda iyaatama sunada kanuuyauvaki karada Kapanaumara Yisuunnara buaama rada viravai.

Yisuuva ngiau aapuuvakinnaa yeennaivovee

²⁵ Vidada nnoori haruunga siriivau oro tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda inna tunoo: Vitaira-o, a दौरा सुअी न्गिअनुकुअिनुनु नुनु अअवु द्दिअनुनुनेे?

²⁶ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia yeenna bereetaiyauvaa nneeda tooduu ngii nnaataama utuduu nnoovaaraida ngia niyara buaama rada ngiaanoo. Hama na Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa iikiaaduu ngia toovaaraida ngia niyara buaama rada ngiaanoo.

²⁷ Yeenna nneeraiyauvo uudainaraiyauvaara sa mmoori varaatee. Yeenna ari vookaraivo tupatupaa vairaivaara mmoori varaatee. Ii yeenna ivaa fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo ngii minaravai. Ni Napoova Anutuuqoonoo ni mmataama kioo fai a aikiooma ni mmooriivaa iinarakuavee tuuvaara na ngii minaravaivee,

²⁸ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ta dee mmoorivai iida fai Anutuuqaa mmooriyauvaa iikiaaranee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na tinara kua aavo inna Anutuuqaa mmoorivai. Ivo titoo vaidiivaara kutaavaivee kiatee,

³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: A dee mmoori ari vookaraivai iinai fai ta teeda a itaa kua kiannaiyaara kutaavaivee kiaarannee? E aanii mmoorivai iinarannee?

³¹ Ti taato nnaakukiaiya koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki varuduu yeennaivaa nnutuuvo menaivo tuuduu nneeravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa kioodoo tuuduu nneeravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee,

³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Musiiva hama ngiau aapuuvakidiri tiira yeennavai ngii miravaivee. Ni Napoovaano yeenna tuanaivaa ngiau aapuuvakidiri ngii mivaivee.

³³ Anutuuqo ngii mii yeennaivo inna ivo ngiau aapuuvakidiri tuoo tupatupaa variraivaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya mmiivovee,

³⁴ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ii yeenna ivaa mmannammanna ti mmianee,

³⁵ tuduu rikioo ivo tunoo: Mo neenoo aanna yeennaivovee. Fai gioonna kiaapuuya aa yeenna aavaa nneeda tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono niisi nniivoono fai hama niiyara inna yeenna rainaravai. Gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiivoono fai hama niiyara inna nnoori rainaravai.

³⁶ Vaa na tauraa ngii giaa ngii miaukainnaata ngia ni teedaatada hama ngia niiyara

kutaavaivee kiaanoo.

³⁷ Gioonna kiaapu Anutuuqo ni minaraiya fai mmuaavai mmuaavai niisi ngiaaravai. Niisi nnikiai fai hama na iyara ooqoo tinaravai.

³⁸ Hama nini iikiatai mmooriivaa iinaraiwaara na ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iinaraiwaara ngiau aapuuvakidiri na tiiravai. Ivaaraina na hama iyara ooqoo tinaravai.

³⁹ Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu iva ni miya fai na hama voovai pikieraina iya puaisa utuee yapooma nnaagiai suaivaki iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravai.

⁴⁰ Ni Napoonna inna iikiatai mmoori voovai ataama vainoo. Gioonna kiaapu mmuakiaaya na inna Mmaapuvvaa ni teeda niyara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai yapooma nnaagiai suaivaki na iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Vaa Yisuuva ariiyara tunoo: Yeennaivo ngiau aapuuvakidiri tuuvo neenovee, tuuvaara Yutayaa vaidiia innara hanigiaanigieera kua tiravai.

⁴² Iya tunoo: Ai, aa vaidi aavo Yoosiipaa mmaapu Yisuuvavee. Vaa ta inna kaano koovaitana taunnavavee. Mo aanna dataama kioonno ivo tinoo: Na ngiau aapuuvakidiri tiiravaivee, tiinne?

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa niyara hanigiaanigieera kua kiatee.

⁴⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema kati niisi nninaravai. Ni Napoova ni titoovoono yamayamaa kua tinono ivo numa di numa diima

roo ngioo ngioo niisi nninaravai. Ivo nninai fai yapooma nnaagiai suaivaki na tino rikioo diitoo tupatupaa varinaravai.

⁴⁵ Nnaaruaa forofetaiya roo kuaiyauvaki vo kuavai vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuaki-aaya fai Anutuuqo kuaivaa iya kiasa mmioo iya vitainaravaivee. Kua fafaaraivo vainno kuaivo itaa kua tiivai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ni Napoonna kuaivaa arinaima rikiada iva iya vitai aataruuvaa arinaima taiya fai niisi ngiaaravai.

⁴⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna taivaivee. Neenoo Anutuuqaasidiri tummuavoono nnaasu ni Napoonna tauvaivee.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ausa hanigioo niyara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variravaa vaa varavaivee.

⁴⁸ Ngia yeennaiyauvaa nnaa kiada variaivaa roosiima neenoo ngii yeennavai variaunoo.

⁴⁹ Nnaaru koo mmuyai gaanga mmataivau Anutuuqo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa nnutu-uvo menaivaa ngii taato nnaakukiaiyanii yapa kioodoo nnaa kiada varida nnaagiai putiravai.

⁵⁰ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivaa fai gioonna kiaapu voovoono nnaivo hama putinaravai.

⁵¹ Aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo variravaa oyaivo neenoovee. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnaivoono fai tupatupaa varinaravai. Aa yeenna aavaa na inna mminaraivo inna ni mmammavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya tupatupaa variateera fai na putuee

ni mmammaivaa iya mminaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada Yutayaa vaidiia yaaguee-gama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo dataama kioo aa vaidi aavo ari mmammaivaa ti mminai ta nnaarannee? tiravai.

⁵³ Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni mmammaivaata ni kiauvaatama nneekio rikioo fai hama tupatupaa variraivo ngiiki vainaravai.

⁵⁴ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaata ni kiauvaatama nnaivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivaivee. Fai itainnonno yapooma suai nnaagiai na tino kava diitaanaravai.

⁵⁵ Ni mmammaivo inna yeenna tuanaa nneeraivovee. Ni kiauvo inna nnoori tuanaa nneeraivovee.

⁵⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaa nnoo ni kiauva nnaivoono ni tasipama varikiiai na innaki variaunoo.

⁵⁷ Ni Napoova tupatupaa variraivoono ni titooduu na tiiravai. Ivo varikiaira tiee na variaunoo. Na variauvaara fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaivo fai tupatupaa varinaravai.

⁵⁸ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo inna neenoovee. Aa yeenna aavo hama ngii taato nnaakukiaiya nnoo yeennaivaa roosiivaivee. Iya ivaa nneeda nnaagiai putiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnoo fai tupatupaa varinaravaivee, tiravai.

⁵⁹ Yisuuva Kapanauma nuunaira nnauvaki gioonna kiaapuuya kua mmayaayavaa kua mmuu suaivaki ari putinaraivaara ivo itaa kua

tiravai.

Yisuuva tupatupaa variraivaara tiravai

⁶⁰ Yisuunna nnaagiai nuau gioonna kiaapu kaayauya iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa kua aavaa ta rikiaunnano mmuaararai kuavai. Mo deeyaano aikiooma rikiaarannee? Hama ta yopeema rikiaaravaivee,

⁶¹ kiaa kiada Yisuunna kuaivaara iya itaama yaata utida hanigiaanigieera kuaivaa tuduu inna aakiaivo vaa rikieeravai. Rikioo ivo iya tunoo: Ii na kiau kua ivaa ngia rikiaavo ngii pikiaatainnee?

⁶² Fai itaikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo keenaa nene tummuavakira vinai rikiada fai ngia teeda dataakiaarannee? Fai ni kuaivaara kutaavaivee kiaarannee?

⁶³ Anutuugaa Mmannaivaivoono vaidi variraivaa vaidiivaa mmiivaivee. Nnabaivoono mmanna nnabavaivee. Na kiau kua aavo Mmannaivaava roosiivai. Fai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

⁶⁴ Na itaa kua kiaukai rikiada ngia hama vooya niiyara kutaavaivee kiaavaivee. Yisuuva itaa kua tiravai. Vooya hama innara kutaavaivee ki-aarayara vaa Yisuuva tauraa rikieeravai. Vaidi voovoono inna nnammutuaiya kooyaa iya inna vitainaraivaaraatama vaa tauraa ivo arinaima rikieeravai.

⁶⁵ Yisuuva vo kua voovaata iya kiaa mmioo tunoo: Ivaaraina vaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai Anutuugo hama gioonna kiaapu voovai aakiaivaa yuruuno too fai hama niisi nni-naravaivee, kiaunoo, tiravai.

⁶⁶ Yisuuva itaa kua tuuvaara inna nnaagiai gioonna kiaapu kaayau nuauya inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁶⁷ Vuduu Yisuuva iya vuuvaa too ari nnaagiai nuaira ngiaammuai yaakuuvaitana yukukidiri taarama tunoo: Ngieeta ni pikiada ngii kuatainnee?

⁶⁸ tuduu Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo ta deevaasi kuaarannee? I kua kutaivo tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitaivai.

⁶⁹ Aanna makee ta aiyara kutaavaivee kiaa kiada a Yoketaa Tuanaikua Anutuuqaasidiri tuuvaara ta rikiaunnao,

⁷⁰ tuduu Yisuuva iya sai tunoo: Na yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngii mmataama kiauvai. Mo ngiikidiri voovai mmagia maisavai varinoo, tiravai.

⁷¹ Simoono vuai nnutuuvo Isariootaa mmaapuuvaa Yutaasaara Yisuuva itaa kua tiravai. Yisuunna ngiaammuai yaakuuvaitana yukukidiri taarama varuuvakidiri Yutaasoono Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivovee.

7

Yisuunna kataunnaiya hama innara kutaavaivee tiravai

¹ Yisuuva iyaata kuaivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivau nuairavai. Yutayaa vaidiiya inna ruputu kiaara uuvaara hama Yutayaa mmataivau inna kuatauduu Karirayaa mmataivau nnaasu nuairavai.

² Ii suai ivaki Yutayaiya buusa voovai nneera suaivo vainima nniravai. Ii buusa ivaa nnutu-
uvo Unnakua Nnauvaa buusavai. Ngiari taato
nnaakukiaiya koo mmuyai gaangaivau nuaida
varida unnakua nnauyauvaki varuuvaara yaata
utida buusaivaa nneeravai. Iqii buusa ivo vain-
ima nnuduu

³ Yisuunna kataido inna tunoo: Aa mmata
aavau pikiee Yutayaa mmataivaki kuane.
Gioonna kiaapuuya i nnaagiai nuairaiya ee iira
mmooriiyauvaa taateeraivaara kuane.

⁴ Vaidi voovai ari nnutuuvo ngiau aapu kua-
naraivaara hama ari mmooriivaa hatainaravai.
Ii mmoori ee iikianna iyauvaa iinaree tiee iinna
mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitaakianee.

⁵ Ari kataido itaa kua kiaa kiada hama innara
kutaavaivee tiravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Na kuanara suaivo hama
nninoo. Ngia kuaara suaivo sabi suaivai.

⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngiiyara
mmuduuya ruaavai. Mo hama niyara mmudu-
uya ruaavai. Na kooyaa ngiari mmoori mai-
saiyauvaa iya vitaakiauvaara iya niyara nnan-
nataavai.

⁸ Ngiengie buusa nnaara kuatee. Ni suaivo
hama vaama nniivaara hama na ii buusa ivakira
kuanaravaivee.

⁹ Ivo itaa kua kiaa kioo Karirayaa ivaki hara
kioo variravai.

*Unnakua Nnauvaa buusaivaa Yisuuva oro teer-
avai*

¹⁰ Hara kioo varuduu ari kataido buusa nnaara
vida kiooduu Yisuuva varioo ivootama nnaagiai

viravai. Hama ivo kooyaa virama kioo hatauma viravai.

¹¹ Buusa nneera aakiaivaki Yutayaa vaidiyya innara buaama rada nuaida tunoo: Deevakiinno variinnee?

¹² tuduu gioonna kiaapuuya innara ngiari avuki ngiari avukiida murumuru tuduu vooyaano tunoo: Yoketaa vaidivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hamavee. Ivo gioonna kiaapuuya unnakua tioo varivaivee,

¹³ tuduu Yutayaa vaidiyyara iya aatuuvaara hama gioonna kiaapu voovoona kooyaa innara tiravai.

¹⁴ Hama kooyaa innara tuduu buusa nneera suai saivai homo vauduu Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya kua kua mmioo variravai.

¹⁵ Kiaa mmioo varuduu rikiada Yutayaa kieetaiya kaayauma nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavaa hama vitaira voovoona inna vitaivai. Mo dataama kioo ari vo kua ari vo kuaivaa ti kuaa ti mmiinnee?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na ngii giaa ngii miao kua aavo hama ni kuavai. Anutuuqo ni titoovaa kuavai.

¹⁷ Na ngii giaa ngii miao kuaivaa nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunnee? Vara Anutuuqo ni giaa ni mii kuavaina na ngii giaa ngii miaunnee? Ngia ivaara yaata utuaano. Rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoona Anutuuqaa yaata utiivaugiataama mmooriivaa iinaree tioo fai ivo niyyara arinaima too rikioo tinara: Ivo Anutuuqo inna kuaa mmuu kuaivaa tiivaivee, tinaravai.

¹⁸ Vaidi voovoona arinaidiri kuaivaa tioo ari-

iyara yaata utuoo ni nnutuuvo ngiau aapu vaki-
aiveera tiivai. Neenoo ni titoovaara yaata utuee
ni titoovaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiee
kutaa kuaivaa nnaasu tiee hama unnakuaivaa
kiauvai.

¹⁹ Nnaaru Musiiva mmaanna tuu kuaivaa vaa
ngii giaa ngii miravai. Mo ngia mmuaavai
mmuaavai ivaa rikiadaata hatoka kiada hama
safuuma variaavai. Ngia aaniira ni ruputu kiaara
iikiaannee?

²⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki nuu-
nauya inna tunoo: Mmagia maisaivo i aakiaivaki
hara kioo varinoo. Hama ta i ruputu kiaara iiki-
aunnaano,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na
mmuaa mmoori ari vookarivaa kati varira
suaivaki iikiaukai ngia teeda nnikiaraakiaavai.

²² Musiiva mmamma hatokoo aataruuvaa ngii
miravai. Ai, hama Musiinnasidiri nniivai. Ngii
rubu tabeeyakidiri nniivai. Mo mmaanna tuu
aataruuvaidiri ngia ngii nnaakara meedi mmaa-
puuya suai yaaku saivai karasaidiri taaravooma
suaivo nnikiai iya mmammaiyauvaa kati varira
suaivaki hatokaavai.

²³ Musiiva tuu kuaivaa hatokeevoora kati
varira suaivakiaatama ngia nnaakaraiya
mmammaiyauvaa hatokaavai. Ngia itaama
iikiaani na kati varira suaivaki vaidiivaa
mmamma eyommaavai tuqinnauvaara aaniira
niiyara ngii ausaiyauvo nnannatainnee?

²⁴ Sa kuminayaa vaidiivaa teeda vaidida kua
pinaivaa innaki yapaatee. Kua oyaivaara tuqin-
nama yaata utida safuuma kiada innaki kua
pinaivaa yapaatee, tiravai.

Iya tunoo: Aanna Anutuuqo mmataama kioo

vaidi Misiavonnee? tiravai

²⁵ Tuduu rikiada Yerusareema diaa gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Aa vaidi aavaa iya ruputu kiaara iikiaa vaidiiwonnee?

²⁶ Ai, taatee. Ivo kooyaa iya tasipama kua tioo varikiai hama iya inna kiaanoo. Vaa ti kieetaiya arinaima inna teeda kiaanoo: Aanna Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, kiaannee?

²⁷ Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono ivo nniivaki taanaravai. Aa vaidi aavo nniivaki vaa ta taunnavaivee, tiravai.

²⁸ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki homo kuaivaa iya kiasa mmioo varioo kooyaa tunoo: Vaa ngia kutaa tuanaa ni taayannee? Vaa ngia na tummuua yoosinnaivaki taayannee? Hama na nenenaidiri tiiravai. Ni titoovoono inna kutaavai. Hama ngia inna taavai.

²⁹ Vaa na inna tauvai. Ivo ni titooduu na inna-sidiri tummuuaivaara vaa na inna tauvaivee,

³⁰ tuduu rikiada vaidiia inna utuaara uduu inna suaivo hama nnuuvaara hama vaidi voovoono inna utiravai.

³¹ Hama utuduu iya nuunauvaki varuu gioonna kiaapu vooyaano innara kutaavaivee kiasa kiada tunoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidi nni-naraivoono aa vaidi aavo Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iiyauvaa hama yopeema yaataraanaravaivee. Aanna ii vaidi ivovee, tiravai.

Vaidi kieetaiyaano ngiaammuauya Yisuunna utuateera titeeravai

³² Tuduu rikiada Farisai vaidiiya gioonna kiaapuuya Yisuunnara itaa kua murumuru tuu kuaivaa rikiada iyaatama Anutuugaara puara kati hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara dira vaidiiya titooduu Yisuunna utuaara iiravai.

³³ Yisuuva vaidi Farisaiya tunoo: Fai na homo kiisama ngii tasipama vari kiese ni titoovaasi kava kuanaravai.

³⁴ Fai na vinai ngia niyyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaraivaki hama ngia yopeema kuaaraivaara ngia niyyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravaivee,

³⁵ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta inna taateera tiivo ivo deenataa kuanarainno tiinne? Ivo Yutayaa gioonna kiaapuuya ari voopinnaa Ereenga yoosinnaivaki variayasi vioo Ereengaiya kiasa mminara kuanaranee?

³⁶ Ivo tinoo: Ngia niyyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaraivaki hama ngia yopeema kuaravaivee, tiivo ari dee kuavainno tiinne? tiravai.

Mmannasa Yoketaivo nnoori rumuruumaivaa roosiiravai

³⁷ Iya Unnakua Nnauvaa buusaivaa nneera suaiyauvo vakia roo vioo vioo taikaanara suaivo pinaa suaivai vairavai. Ii suai ivaki Yisuuva diitoo puaisakama tunoo: Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori raino niisi ngioo nnoori nnaivee.

³⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono niyyara kutaavaivee tiivaakidiri nnoori rumuruumaivo tiineema fai

yoketaa nnooriivaa vaidiivo nnoo tupatupaa varira nnooriivo fai innakidiri mmannammanna tiinaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee.

³⁹ Yisuuva gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara itaa kua tiravai. Ii suai ivaki Anutuugo ari yoosinna ari vookaravaki hama Yisuunna vita yapoovaara hama Mmannasa Yoketaivaa titooduu tiiravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara taara yaata utiravai

⁴⁰ Gioonna kiaapu vooyaano iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa vaidi aavo kutaa forofetaa vaidi ta innara faannairaivovee,

⁴¹ tuduu vooyaano tunoo: Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Karirayaivakidiri nninoo.

⁴² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitinna oyaivakidiri diitaanaravai. Davuitiiva varuu yoosinnaivaa nnutuuvo Pitiriheemaivaki kaano ivaki variivoo inna mmataanaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee,

⁴³ tuduu rikiada Yisuunnara vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovau-giataama yaata utiravai.

⁴⁴ Itaama uuvakidiri vooyaano inna utuaaree kiaa uuduu hama voovoona inna utiravai.

Vaidi kieetaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

⁴⁵ Hama inna utuduu rikiada nuunaira nnauvaara dira vaidiia kava vara ranada Anutuugaa kati puara hudeera kieeta vaidiiaata

Farisaiyaatama iyasi vuduu teeda iya yaparaida tunoo: Mo ngia aaniira hama inna utu kiada vaidada vitada aapi ngiaannee?

⁴⁶ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ai, mo ta rikiaunnano tauraa hama vaidi voovoono aa vaidi aavo tii kua aavaa roosiima tiivaivee,

⁴⁷ tuduu rikiada Farisaiya iya tunoo: Ivo ngiitaata ngii unnakuainno tiinnee?

⁴⁸ Ti nnoonnaiyakidiriaata Farisaiyakidiri-aatama dee vaidi voovoono innara kutaavaivee tiinnee? Hameetavee.

⁴⁹ Aa kumina gioonna kiaapu aaya kua mmaanna tuu kuaivaa hama rikiaiya Anutuuoqo irisai maisivaa iya mmiivaivee,

⁵⁰ tuduu rikioo Farisaiyakidiri duu vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso vaa tauraa Yisuunnaata kua tira vaidivoono iya tunoo:

⁵¹ Ta titi kua mmaanna tiraivaudiri hama vaidi voovoono tomeda iiraivaa irisaivaa tauraananaa kati inna mmaara kua yeena rau kiada inna mmi-aaravai. Ta kua pinaana inna yapa kiada kua oyaivaara arinaima inna rikiada inna tomedaivaa irisaivaara kua yeena rau kiada inna mmiaara-vaivee,

⁵²⁻⁵³ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ee-taata Karirayaa diaa vaidikuannee? Anutuuoqaa kuaivaa yaaruee tuqinnama rikiaanee. Fai a teeno hama kaanainaravai. Hama vaidi forofetaa voovoono Karirayaadiri nniivaivee. Farisaiyaano itaa kua tiravai.

8

Gioonna vaati ruaivo ari vo vaidivai tasipooduu teeravai

¹ (Mmuakiaaya ngiari nnauki vida tara kiooduu Yisuuva taapi Oriveetaivaura viravai.

² Vioo vioo ivaki vauvo patauduu kava vara ranoo nuunaira nnau pinaivakira nniravai. Ivaki nnuduu teeda gioonna kiaapu mmuakiaa ivaki duuya innasi nuunauduu Yisuuva hara kioo varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai.

³ Kiaa mmioo varuduu Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama gioonna sabi nuairavaa vitada Yisuunnasi nniravai. Ii gioonna ivo ari vo vaidi voovai tasipooduu tooya inna vitada Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama iyasi nnuduu teeda vitada Yisuunnasi nniravai. Numa gioonna kiaapuuya avuuvau ari mmaraa voovau kiada

⁴ Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aa gioonna vaati ruua aavo ari vo vaidiivaa tasipaikiai teeda vitada tiisi ngiaani ta vitada iisi ngiaunnao.

⁵ Aa gioonna aavaa roosiivaara Musiiva ti mmaanna kua voovai ti kiaa ti mmioo tunoo: Sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaarikio putuaivee. Musiivaano itaa kua tiravai. Eenoo aavaara dataa kuainna kiannanee? tiravai.

⁶ Iya inna iida teekio ivo koonnama tinai kua pinaivaa innaki yapaaraivaara iya itaa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Yisuuva hama iya kua sai tirainno kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁷ Fafaarainno varuduu iya sai ti kiaa ti mmia-neeraivaara kava kava inna yaparauduu rikioo ivo diitoo iya tunoo: Ngia hama mminnamminnaa maisaatai voovoona ivonnaadee sikauvaa ha-

bati kioo tauraa innayaa kagaariaivee,

⁸ kiasa kioo kava kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yokovaiya tauraa Yisunna pikiada tiida viravai. Tiida vida kiooduu Yisuuva arivai nnaasu homo ivau kookama kioo varuduu gioonnaivo homo ivau dioo vairavai.

¹⁰ Dioo vauduu Yisuuva diitoo inna yaparainno tunoo: Gioonna-o, iya deepiida kuaannee? Hama voovoono mmannammanna aavau dioo vainno kua pinaivaa aiki yapainnee?

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Nnoonna-o, hameeta kiaanoo, tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Neetama hama kua pinaivaa aiki yapaunoo. Kati kuane. Sa keenaa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, tiravai.)

Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai

¹² Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuyaata kua tioo tunoo: Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nniivo fai mmeekia taivau nnaasu kati hara kioo varioo hama upisiivaki kuanaravaivee,

¹³ tuduu rikiada Farisaiya inna tunoo: Eenaidiri aiyara itaa kua kianna kua ivo unnakuavai kiananoo,

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ai, hama na unnakuavai kiaunoo. Na niniiyara kiau kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiivaata na kuanaraivaata vaa na tauvaara ni kuaivo

kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiwaata na kuanaraivaatama hama ngia taavai. Vaa na tauvai.

¹⁵ Ngia mmanna mmatayaa diaaya roosiima kuaivaa niiki yapaanoo. Hama na vaidi voovai kuaivaa innaki yapaunoo.

¹⁶ Fai na vaidi voovaaki kuaivaa yapaanaree tiee ni kuaivo kutaavai vainai na innaki yapaanaravai. Fai hama neneenoo iinaravai. Ni Napoova ni titoovoono ni tasipama iinaraivaara na kua kutaavai innaki yapaanaravai.

¹⁷ Ngii kua mmaanna tuu kua voovai vainno tinoo: Fai taara vaidivaitana vaidi voovaaki kuaivaa yapa kikio mmuaavau vainai ivaara ngia kiaara: Kutaavaivee, kiaaravee. Ngii mmaanna tuu kua voovai itaa kua tiivai.

¹⁸ Na neneenoo niniiyara kiauko ni Napoova ni titoovo niyaraatama tiivaivee,

¹⁹ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: I koova deevaunno variinnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni teeda hama ni Napoonnaata taanoo. Ngia aikiooma ni taatiri. Aikiooma ni Napoonnaata taatirivee, tiravai.

²⁰ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki vo nnau sikau yapeeraivaki dioo vainno ii kua iyauvaa iya kiaa mmuduu hama voovoono numa inna utiravai. Hama inna suaivo nnuuvaara hama inna utiravai.

Ngia hama na kuanaraivaki yopeema kuaaravee

²¹ Hama inna utuduu Yisuuva yapooma keenaa iyaata kua tioo tunoo: Fai na ngii pikiee kuanaravai. Fai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii teenai ngia ngiingii mminnamminnaa

maisaiyauvaa tasipama putuaaravai. Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee,

²² tuduu rikiada Yutayaa vaidiia innara tunoo: Dee kuavainno ivo tinoo: Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, tiinnee? Ivo ariinoo ari ruputu kioo putinaraivaara itaa kua tiinnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva vo kua vooyauvaatama iya tunoo: Ngia aa aduoo yoosinna aavaudiri diitaayavee. Na ngiau aapuuvakidiri diitauvaivee. Ngia aa mmata aavaudiri diitaayavee. Hama na aa mmata aavaudiri diitauvaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, kiaunoo. Na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia hama kutaavaivee tiraida fai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee,

²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo a gioononnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na tauraa ngii giaa ngii miau kuaivakidiri na niniiyara kiaa kuaivaa kooyaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Na ngiiyaraata ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama tinara kuaivo airi kuayauvai vainoo. Ivo ni titoovoono kutaa tuanaavaivee. Na ivo tii kuaivaa nnaasu gioonna kiaapuuya kiaa kookieema kiaunoo,

²⁷ tuduu rikiada ivo ari konnara tuuvaa hama iya rikieeravai.

²⁸ Hama rikiooduu Yisuuva iya tunoo: Ngia Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiau aapu haara kikio rikioo ngii tinniiyauvo rusitinai na ngii giaa ngii

miauvo neenoovee kiauvaai fai ngia arinaima rikiaaravai. Hama neneeno yopeema nenenaidiri mmooriivaa iirama kiese ni Napoova ni giaa ni muu kuaivaa nnaasu kiauvaai fai ngia arinaima rikiaaravai.

²⁹ Ni titoovoono ni tasipama varinoo. Ivo ari mmuduuya ruai mmooriivaa ni mikiai na iiki-auko ivaara ivo ni tasipama varinoo. Hama ni pikiaikiai nenevana variaunoo,

³⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya ivo itaa kua tuuvaa rikiada innara kutaavaivee tiravai.

Vaidiia ngiari yaata utiraivaugiataama

fai kati kuaaravai

³¹ Tuduu Yisuuva innara kutaavaivee tuuya tunoo: Fai ngia ni kuaivaa rikiada iidada ngia ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaaravai.

³² Fai ngia itaida ngia kua kutaivaa arinaima rikiakio ivaara ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee,

³³ tuduu rikiada vooyaano Yisuuva sai tunoo: Aanna ta Aaparahaamaa sidinnaidiya variaunano. Hama vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ti vitaivaivee. Mo aaniirainna a kiannano: Fai ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravee, kiannanee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mminnamminnaa maisa varaivoono ataama varinoo. Mmoori nakaaraiivo vaidi voovai sikaunnaadiri yookaama

kioo vitoo puaisa utineema mminnamminnaa maisaivo ivaa varaivaa puaisa utivai.

³⁵ Vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauvo hama inna mmaapu tuanaavoono inna oyaivaki tupatupaa varinaravai. Ari mmaapu tuanaivoono nnaasu ari oyaivaki tupatupaa varinaravai. Fai ari mmaapuuvo ari sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauya utuoo iya tinai teeda fai iya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati kuaaravee.

³⁶ Ivaara fai na Anutuuqaa Mmaapuuvoono ngii utino ngii ausaiyauvo takuasanai ngia kutaa tuanaa mmamma dummukiara yoketai aataruuva iima rada kati kuaaravaivee.

³⁷ Mo vaa na rikiauvai. Ngia Aaparahaamaa sidinnaidiia variaano. Mo ngia aaniivaara ni ruputu kiaara iikiaannee? Ngia hama ni kuaivaa rikiaivaaraida ni mmaara ni ruputu kiaara iikiaano.

³⁸ Neenoo ni Napoova ni vitaikiai tauvaara kiaukai ngia ngii gioova ngii giaa ngii miivaugiataama iikiaano, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Aaparahaamo ti rubuungovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia kutaa tuanaa Aaparahaamaa sidinnaidi tuanaaya variaatiri. Ngia iva uuneema mmooriiyauvaa iikiaatirivee.

⁴⁰ Na Anutuuqaasidiri kua kutaivaa rikiee ngii giaa ngii miee variau vaidiivaa ngia ni ruputu kiaara iikiaano. Nnaaru Aaparahaamo hama itau mmooriiivaa iiravai.

⁴¹ Ngia ngii gioova uuneema iikiaano, tuduu

rikiada inna sai tunoo: Hama ta maraasoo nnaakaraya variaunnayavee. Ti Koova mmuaavai Anutuugo varinoo,

⁴² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo kutaa ngii Gioova varitiri. Ngia niyara mmuduuya ruaatirivee. Na Anutuugaa ni oyaivaasidiri tummuavoona aavau na variaukai ngia hama niyara mmuduuya ruaanoo. Hama na nenenaidiri tiiravai. Ivoono ni titaa kioodoo tiiravai.

⁴³ Mo ngia aaniira na kiau kuaivaa hama rikiaanee? Ngia ni kuaivaa rikiaavo hama ngii iikiatakiada hama tuqinnama rikiaanoo.

⁴⁴ Ngia aanna Sataangaa uru nnaakarayavee. Ngii gioonna ausaivo iikiataivau ngiita ngii iikiatainoo. Ivo nnaaru nnaaru varia roo ngioo varioo vaidiia rupertikiai putuaa vaidivai variavai. Hama kua kutaivo innaki vaivaara hama kua kutaa mmooriivaa iivai. Ivo unnakua tioo unnakua tira oyaivo innaki vaivaara makemakee ari unnakua tiraivaugiataama tiivai.

⁴⁵ Mo na kua kutaavai ngii giaa ngii miauvaara ngia hama ni kuaivaa rikiaanoo.

⁴⁶ Mo ngiikidiri vaa gioono ni taikiai na mminnamminnaa maisaivaa varauvaara ngia ni kiaanee? Ai, hameetavee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaukai ngia aaniira hama ni kuaivaa rikiaanee?

⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivoono inna kuaivaa arinaima rikiaivai. Ngia hama kutaa Anutuugaara mmuduuya ruaayara tidaida hama inna kuaivaa tuqinnama rikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva Aaparahaamaara tiravai

⁴⁸ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta aiyara kiaunnaano: A Samariaa vaidi kumi-makakuavee. Mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee, kiaunnaivo ta kua kutaavaida ai-yara kiaunnaanee?

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo na hama mmagia maisaivo ni aakiaivaki vari vaidivaivee. Na ni Napoonna mmooriivaa yoketaama varauko inna nnutuuvo ngiau aapu kuaikiai ngiengieenooda niyara maisa vaidivaivee ki-aano.

⁵⁰ Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapaa-naraivaara hama na iikiaunoo. Mmuaavoono ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivo varinoo. Ivoono kua pinaivaara diraivovee.

⁵¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinara-vaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Aanna vaa ta taunnaano. A kutaa mmagia mai-saivo i aakiaivaki vari vaidikuavee. Vaa Aa-parahaamo putuduu vaidi forofetaiyaatama puti-ravai. Mo a kiannano: Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, kiannano.

⁵³ Vaa nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo puti-ravai. A innara kiannano: Vaa na inna yaata-raunoo, kiannanee? Vaa forofetaiyaatama puti-ravai. A yaata utuee giaa roosiima varinarainna kiannanee?

⁵⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiautiri. Kuminavai vaitirivee. Ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaivo

inna ni Napoova Anutuuqovee. Ngia innaraida ti Anutuuqovee tidaida

⁵⁵ mo ngia hama inna teeda rikiaavai. Vaa na inna tee rikiauvai. Fai na hama inna tee rikiauvaivee tiee ngii roosiima unnakua vaidivai varinaravai. Vaa na inna tee rikieenaina na inna kuaivaa rikiee puaisakama utuee iikiaunoo.

⁵⁶ Na mmatayaa tiee varinara suaivaa ngii rubuungo Aaparahaamo ivaa taanaraivaara siri-gairavai. Vaa ivo ivaa too sirigairavaivee, tiravai.

⁵⁷ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama i nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (50) vaivaivee. Aa a nau karaasa a variannaikuainna kiannanoo: Vaa na Aaparahaamaa tauvaivee, kiannanoo,

⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aaparahaamo hama varuu suaivaki neenanaa variravai. Vari-aivoona aanna homo na variaunoo,

⁵⁹ tuduu rikiada iya sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariaara uuduu rikioo Yisuuva hataumakinaadiri nuunaira nnau pinaivaa pikioo mmaanai vioo kieeravai.

9

Vaidi avu huruutauvaa Yisuuva tuqinneeravai

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama vidada oro tooduu vaidiivo ari kaanaa ausaivakidiri avu huruutauvo iya too vauduu teeda

² ari ngiaammuauya inna tunoo: Vitaira-o, gioono mminnamminnaa maisaivaa varaivaara aa vaidi aavo ari kaanaa ausaivakidiri avuuvo huruutainnee? Vara ariinoo mminnamminnaa

maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee? Vara ari kaano koovaitanaano mmminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Hama ariinoo mmminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Hama ari kaano koovaitana mmminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Anutuugo inna tino rikioo inna avuuvo kava teeno inna variraivaki Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vakiaveeraivaara ari kaanaa ausaivakidiri inna avuuvo huruutairavai.

⁴ Suaivo homo ikiannavai vaikiyai ivo ni titooduu na tummuaijaa mmooriiyauvaa ta iikiaravai. Heenaivo ngioo varinoo. Heenaivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono fai mmooriijaa iinaravai.

⁵ Homo na mmatayaa variauu suaivaki tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiaivai variaunoo.

⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo mmataivau kuaanuuvaa visi kioo mmataivaata kuaanuuvataama hanigiaanigieema kioo habara kioo vaidiivaa avuuvaitanau siikairavai.

⁷ Siikama kioo inna tunoo: Vee vee oro nnoori haruunga Siruaama ivakidiri ai avuuvaitana finianee, tiravai. Nnoori haruunga Siruaama nnutuuvaa oyaivo tunoo: Titeeravaivee, tiravai. Yisuuva inna tuduu rikioo oro nnoori haruungaivakidiri ari avuuvaitana fini kooduu inna avuuvaitana yoketauduu kati taa roo kava vara ranoo nniravai.

⁸ Nnudu ari seenaiyaatama vaa tauraa ivo ngiaaru tuduu tooyaatama innara tunoo: Ai, aa vaidi aavo tauraa ngiaaru tira vaidiivonnee?

⁹ tuduu vooyaano tunoo: Ivoovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama ivovee. Kati innanikaraivaivee, tuduu rikioo vaidiivo ariinoo tunoo: Mo aanna na ivoona iikiaunoo,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dataama kiaannanoonno i avuuvo tainnee?

¹¹ tuduu rikioo ivo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuva ivaano mmataivaata ari kuaanuuvaatama hanigiaanigiema kioo ni avuuvaitanau siikama kioo ni tinoo: Oro nnoori haruunga Siru-aamadiri ai avuuvaitana finianee, tikiai na oro nnooriivakidiri fini kiauko ni avuuvo taivaivee,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ivo deevakiinno variinnee? tuduu rikioo sai tunoo: Hama neeta tauvaivee, tiravai.

Yisuuva avu huruutauvaa tuqinnoovaa Fari-saiya tiravai

¹³ Tuduu vaa tauraa inna avu huruutauvaa Yisuuva tuqinnoovaa ari seenaiya vitada Fari-saiyasi viravai.

¹⁴ Ii sui ivaki Yisuuva mmataivaadiri vaidiivaa avuuvaitanau siikauduu inna avuuvo too suaivaki Yutayaiya kati varira suaivai vairavai.

¹⁵ Vauvaara Farisaiya vaidiivaa yaparaida tunoo: Dataama kieenna ai avuuvaa yoketaama taannanee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ivoono mmataivaa ni avuuvaitanau siikama kiooduu na fini kiaaduu ni avuuvo teeravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada Farisai vooyaano tunoo: Aa vaidi aavo hama kati varira sui aataruuyauvaa arinaima too iivaara ivo hama Anutuugaasidiri tiivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hama mminnamminnaa maisa varai vaidivoono Anutuugaa mmoori ari vookarai atai aayauvaa iinoo. Iya

itaa kua kiaa kiada vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovau-giataama yaata utiravai.

¹⁷ Ivaara Farisaiya kava inna yaparaida tunoo: A kiannanoo: Iva ni avuuvaa tuqinnaivaivee, kiaa innara dataa kuainna kiannanee? tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo forofetaavaivee,

¹⁸ tuduu Yutayaa vaidiiya tauraa ivo avu huruutavai varioo nnaagiai yoketaama varuuvaara hama kutaavaivee kiaa kiada ari kaano koovaitanaara aayanna tuduu nnuduu

¹⁹ ivaitana yaparaida tunoo: Aanna ngii maapuvainnee? Ngia innara kiaanoo: Ta avu huruutavai mmataunnavaivee, kiaavainnee? Mo dataakiaavo aanna inna avuuvo tainnee?

²⁰ tuduu rikiada ivaitana iya sai tunoo: Vaa ta taunnanoo. Aanna ti mmaapuvai. Ta avu huruutavai inna mmata kieeravai.

²¹ Makee inna avuuvo taivaara hama teeta teeta rikiaunnavaivee. Ari deevoono inna avuuvaa tuqinnaivaa hama teeta teeta rikiaunnavaivee. Inna yaparakiatee. Vaa ivo yokeevaivee. Fai ivo ariinoo ngii giaa ngii minaravaivee.

²² Yutayaiyara aatuuda kaano koovaitana itaa kua tiravai. Vaa Yutayaa vaidiiya kua yeena rau kiada tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono Yisunnara kooyaa Anutuugo mmataama kioo vaidi-ivovee tinaí fai itaa kua tii gioonna kiaapuovo nuunaira nnauvaki vivoora kiaa ta ooqoo kiaravaivee.

²³ Iya itaa kua tuuvaara ari kaano koovaitana quiivaqaivaa tida tunoo: Vaa ivo yokeevaivee. Inna yaparakiatee, tiravai.

24 Kava vooneetu Farisaiya vaa tauraa avu huruutauvaara aayanna rooduu nnuduu inna tunoo: Anutuugaa kua kutaivaa tinaraiavaara kutaavaivee kianee. Vaa ta taunnavai. Ii vaidi ivo vaa mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee,

25 tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? Vara hama varaivainnee? Hama neeta tauvaivee. Mmuuaa mmoorivai vaa na tauvai. Tauraa na avu hurutavai variauvai. Anna makee ni avuuvaa na yoketaama taunoo,

26 tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo aaniivai i iivainnee? Dataama kioo i avuuvaa iikiainna a taannanoo,

27 tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo vaa na ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Mo aaniira ngia kava ivaa rikiaaraida ni yaparakiaannee? Mo ngieeta inna nnaagiaivau ngii nookiatainnee? Ngia ivaaraida ni yaparakiaannee?

28 tuduu rikiada innara nnannatooduu tunoo: A inna nnaagiai nuairaikuavee. Ta Musiinna nnaagiai nuairaiyavee.

29 Anutuugo Musiinnaata kua tuuvaa vaa ta rikiaunnavai. Aa vaidi aavaara ta kiaunnanoo: Deedaadiri nniivainnee? kiaunnanoo,

30 tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni noonnaata mmaapuvee. Na rikiauuko ngii kuaivo ari vookarainoo. Iva vaa ni avuuvaa tuqinnaikiai na ni avuuvaa taukai ngia iva ii mmoori oyaivaa hama tuqinnama taanoo.

31 Vaa ta rikiaunnavai. Vaidi kaayau mminnamminnaa maisa varaivaa hama Anutuugo inna kuaivaa rikiaivai. Vaidi voovoono ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmioo inna kuaivaa

tuqinnama rikioo iivaa Anutuuqo inna kuaivaa rikiaivai.

³² Ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ngioo ngioo numa aanna makee ta variaunna suaivaki vaidi voovai mmatoo suaivakidiri avu huruutavai varuuvaa vaidi voovoono inna avuuvaa tuqinneeraivaara hama ta rikiaunnaano.

³³ Aa vaidi aavo hama Anutuuqaasidiri ti-itiri. Vo mmoori vo mmooriivaa hama yopeema iitirivee,

³⁴ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya inna sai tunoo: I kaano koovaitana mminnamminnaa maisa suvuauvaitanaano meediyaa i mmata kiokuaano a yokeenna mminnamminnaa maisaivaa tasipama variee aanna makee a ti vitainarannee? Hama yopeema ti vitainaravee, kiasa kiada nuunaira nnau pinaivakidiri inna vitada mmaanai kiada ivaki kava nuaivoora inna ooqoo tiravai.

Hama ausa hanigieeraiya avu huruutaiya roosi-ima variaavai

³⁵ Iya inna mmaanai titoo kuaivaa Yisuuva rikioo innara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: A Vaidiivaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiannanee?

³⁶ tuduu rikioo vaidiivo inna sai tunoo: Nnoonna-o, inna gioononnee? Innara ni giaa ni minai fai na innara kutaavaivee tinaravee,

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaa a inna taannakuavee. Na aanna ivoona aita kua kiaunoo,

³⁸ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni Udaanga-o, na aiyara kutaavaivee kiaunoo, kiasa kioo

pinaama innara mmuduuya ruoo innara yoke-tairavai.

³⁹ Innara yoketauduu Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya yaparainaraivaara na tiiravai. Avu huruutaiya fai tuqinnama teekiai avu tuqinnama taiya avu huruutaiya roosiima variateeraivaara na iya yaparainaraivaara tiiravaivee,

⁴⁰ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya inna tasi-pama duuyaano inna kuaivaa rikiada inna yapara rida tunoo: A tiiyarainna kiannanee? Teeta avu huruuta kiaunnaya variaunnanee?

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia avu huruuta kiaaya variaatiri. Hama mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna ngii mmuaararaitirivee. Ngia kiaanoo: Ta tuqinnama taunnanoo, kiaivaaraida mminnamminnaa maisaiyauvaara homo ngii mmuaararainoo, tiravai.

10

Yisuuva sipisiipa hanikiaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono hama puara sipisiipaiya hanikia keegiaidaadiri virainno hanikia vovaatadaadiri karoo kuaivoono inna mmuara vareera vaidivaivee.

² Keegiaidaadiri kuai vaidiivoono inna puarara haitatuura vaidivai.

³ Puarara haitatuuraivoono nnikio sipura haitatuura vaidiivo innara sipuuvaa hatuaa kiaikio ivo ari sipisiipaiya nnutuuyauvaa tikiai rikiada

inna avaivaa arinaima rikiada innasi ngiaavo ivo iya vitoo mmaanai kuaivai.

⁴ Vioo ari sipisiipa mmuakiaayara tikiyai mmaanai kuaavo ivo iya tauraa kuaikiai iya inna avaivaa arinaima rikiaivaara inna nnaagiai kuaavai.

⁵ Hama ari vo vaidi voovoono tikiyai rikiada inna nnaagiai kuaavai. Hama iya inna avaivaa arinaima rikiaivaara iya innara aatuuda ngiari taivau kuaavaivee, tiravai.

⁶ Yisuuva ii kua ivaudiri mmataama kioo tuduu iya hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

Yisuuva sipisiipaiyara yoketaama haitatuu-raivovee

⁷ Hama rikiooduu Yisuuva kava iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Neenoo puara sipisiipaiya hanikiaivaa keegia sipuuvoona iikiaunoo.

⁸ Ni tauraa varuu vaidiiya tuduu hama puara sipisiipaiya iya avaiyauvaa rikieeravai. Iya mmuara vareera vaidiiya roosuvaara hama iya avaiyauvaa rikieeravai.

⁹ Neenoo sipuvai. Fai gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri nnino Anutuugo inna vitoo yoke-taivau yapaanaravai. Fai ivo aakiaana vioo kava mmaanai yeennaivaara vioo ngioonno varioo yeennaivaa nnaanaravai.

¹⁰ Mmuara vareera vaidiiivoono numa mmuara varoo ruputinai putikio maisamaisai mmooriivaa iya iinaraivaara nniivai. Neenoo iya tupatu-paa variraivaa varada yoketayoketaama varia-teeraivaara ngiauvaivee.

11 Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Yoketaama haitatuuraivoono ari sipisiipaiyauvaara yaata utuoo iyara putinaraivaara hama aatuunaravai. Fai putinaravai.

12 Fai vaidi voovoono sipisiipara haitatuura mmooriivaara sikau irisaivaa vareeraivoono hama sipisiipara haitatuura tuanaavai varioo hama ivo sipisiipa nakaaraavoonora tuoo fai mmararaa avaikaraivo fai nnino rikioo ari taivau aatu kuanaravai. Vioo kino rikioo fai mmararaa avaikaraivo ngioo sipisiipaiya guaraatino gutinai vida raubiriikiaravai.

13 Vaidiivo sikau irisai varaanaraivaara nnaasu sipisiipaiyara haitatuunno hama sipisiipaiyara mmuduuya ruaivaara ari taivau aatu kuaivai.

14-15 Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Ni Napoova arinaima ni taikiai na arinaima inna tauneema na ni sipisiipaiya arinaima taukai iya arinaima ni taavai. Fai na iyara putinaravai.

16 Na ni sipisiipa vooyauvai aa hanikia aavaki hama variaiyaatama fai na iyaatama vitee nni-nai iya ni avaivaa rikiada iyaatama mmuaavau varikiai neenoo mmuaavoono haitatuuraivoono iyara haitatuunaravai.

17 Na putinaraivaara ee-oo kiauvaara ni Napoova niiyara mmuduuya ruaivai. Na putuee kava diitee varinaraivaara na aikiooma putinaraivaara ee-oo kiaunoo.

18 Hama vaidi voovoono ni tinai na putinaravai. Neneenoo tiee putinaravai. Putinaraivaara ee-oo tiee kava diitee varinaraivaara ee-oo tira yaagueeqaivo niiki vainoo. Aa kua aavaa ni

Napoova tikiai na rikiauvaivee, tiravai.

¹⁹ Yisuuva itaa kua tuuvaara kava Yutayaa vaidi vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

²⁰ Vooyaano tunoo: Mmagia maisaivo inna aaki-aaki hara kioo varinoo. Ivo yaata duunavai. Ngia aaniira inna kuaivaa rikiaannee?

²¹ tuduu vooyaano tunoo: Mo mmagia maisaivo vaidi aakiaana varitiri. Hama itaa kua tiitirivee. Mo dataama mmagia maisaivo vaidi avu huruutaivaa tino rikioo avuuvaa taanarannee? Hama yopeemavee. Iya itaa kua tiravai.

*Yutayaiya Yisuunna kuaivaa rikiada
unnakuavaivee tiravai*

²² Yutayaa gioonaa kiaapuuya Yerusa-reemaivaki buusa voovai nnaara suaivo vainima nninoo. Ii buusa ivaa nnutuuvo Anutuugoaa Nnauvaara Yoketaira buusavai. Ii suai ivo vati rira suaivai.

²³ Nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Nnau Haayaivaki Yisuuva nuainno varuduu

²⁴ Yutayaa vaidi vooya numa inna ututuuma kiada inna yaparaida tunoo: Ta ti rikiaatai kuaivaa a homoonna hokobama hatauma kiee iikiannanee? Nnaaru Yutayaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aanna a ikuannee? Kooyaa ti kua ti mminai ta rikiaaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miaukai ngia hama ivaara kua kutaavaivee kiaanoo. Ni Napoova ni giaa ni muuvaugiataama na ari vookara ari vookarai mmoori-

iyauvaa iikiaunoo. Inna ni mmooriiyauvoono niyara kooyaa ngii vitainoo.

²⁶ Ngia hama ni puara sipisiipa tuanaaya vari-aivaaraida hama ngia niyara kutaavaivee ki-aanoo.

²⁷ Ni puara sipisiipaiya ni kuaivaa rikiaiya na tuqinnama taukai ni nnaagiai ngiaavai.

²⁸ Ngiaani na tupatupaa variraivaa iya mminai fai hama ikiaivaki kuaaravai. Hama vaidi voovoona yopeema niisidiri guaraatino iya ravisi vitaanaravai.

²⁹ Ni Napoovaano iya ni miivoono mmuaki-aaya yaataravai. Ivaara hama vaidi voovoona yopeema numa ni Napoonnasidiri iya ravisi vitaa-naravai.

³⁰ Ni Napoovaata neetama mmuaavaitanavee, tiravai.

³¹ Tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya kava sikauyauvaa habati kiada innasi kagaariaara uduu

³² Yisuuva iya tunoo: Na kaayau yoketaa mmooriiyauvaa ni Napoova ni muduu iikiai-yauvaina iikiaunoo. Mo ngia ivaki taavo datai mmoorivaara ngia yaata utida sikauyauvaa habati kiada niisi kagaariaara iikiaannee?

³³ tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama iqii mmoori yoketaa iyauvaa a iikianaiyauvaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnao. A Anutuugaara kua maisaivaa kiannaivaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnao. A mmanna vaidi aakuaanoona eenoo aiyara kiannanoo: Neeno Anutuugovee, kiannanoo. Ivaaraida ta

sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iiki-
aunnao,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngii
mmaanna tuu kuaivaki kua fafaara voovai
vainoo. Anutuugo kua pinaivaara dira kieeta
vaidiyyara tunoo: Ngia anutuuya variaanoo,
tiravai.

³⁵ Vaa ta rikiaunnao. Anutuugaa kua fafaara
roo kuaivaki vai kuaivo tupatupaa kutaa kuavai
vaivai. Nnaaru Anutuugo ari kuaivaa kiaa
mmuuyara tunoo: Anutuuyavee, tiravai.

³⁶ Mo niyyara ngia dataikiaida kiaan-
nee? Anutuugoono ni mmataama kioo ni titooduu
na mmatayaa tiiravai. Na niniiyara Anutuugaa
Mmaapuvaivee kiauvaaraida ngia niyyara
kiaanoo: A Anutuugaara kua maisaivaa
kiannanoo, kiaan-nee?

³⁷ Na hama ni Napoonna mmooriiyauvaa iinai
ngia sa niyyara kutaavaivee kiatee.

³⁸ Fai na kutaa ni Napoonna mmooriiyauvaa
iinai ngia hama niyyara kutaavaivee ngii kiatainai
ni mmooriiyauvaara inna aikioo kutaavaivee ki-
atee. Ni Napoova niiki varikiai na innaki varia-
vaara arinaima teeda rikiaateeraivaara na iikiau
mmooriiyauvaa teeda kutaavaivee kiatee,

³⁹ tuduu rikiada iya keenaa inna utuaara uduu
ivo hataumakinaa ari toovau viravai.

⁴⁰ Nnoori Yorotaana sainai tauraa Yuvuaano
gioonna kiaapuuya nnoori apuu yoosinnaivaki
Yisuuva oro ivaki hara kioo variravai.

⁴¹ Ivaki hara kioo varuduu kaayau gioonna ki-
apuuya innasi nniravai. Numa varida ngiariita
ngiariita kua tida tunoo: Hama Yuvuaano Anu-
tuugaa mmoori ari vookarauyauvaa iiravai. Aa

vaidi aavaara Yuvuaano mmuakiaa kuavai tuuvono kutaavai vainoo.

⁴² Iya itaa kua tuduu kaayau gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

11

Rasaruuso putuuvakidiri Yisuuva tuduu diiteeravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvo Rasaruuso yoosinna Betaniaa diaa vaidivai varuuvono pinaa nniitareeravai vareeravai. Mariaaya Mataaya nnunna nnayoovaitana ii yoosinna Betaniaa ivaki variravai.

² Ii gioonna Mariaava ivoono heenna suuya suuda yoketaa vuuvaara pinaa sikau kagaari kioo varoo Yisuunna yukuuvaitanau tusaa sikama kioo ari kieeta yaasiivaadiri rugoovoota ari nnayaavaatama ii yoosinna ivaki variravai. Ngiari vayaava Rasaruuso pinaa nniitareeraivaa varooduu teeda

³ nnunna nnayoovaitana ngiaammuu voovai titada tunoo: Oro Yisuunna kianee: Udaanga-o, vaa a vaidi innara pinaama mmuduuya riraivo pinaa nniitareeraivaa varainoo, kianee,

⁴ tuduu rikioo oro Yisuunna kiaa mmuduuy rikioo tunoo: Ii nniitarai ivaa varaivo fai inna raputino hama eeyaara putinaravai. Ivo putinaravai hama kati putinaravaivee. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kua yoketaivaa tida inna Mmaapuuvaaaraatama kua yoketaivaa kiaravai fai ivo putinaravaivee, tiravai.

⁵ Yisuuva Mataannaraatama ari nnunnaivaa Mariaannaraata Rasaruusaaraatama pinaama mmuduuya riravai.

⁶ Mmuduuya ruoo Rasaruuso pinaa nniitaroo kuaivaa rikioonnaata ari varuu yoosinnaivaki varuduu taara suaivaitana taikeeravai.

⁷ Taika kiooduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta kava vara ranada Yutayaa yoosinnaivaki kuaaravee,

⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Vitaira-o, aa heena Yutayaiya sikau habati aiyaa kagaariaara kiaipinnainni a kava kuanarainna kiannanee?

⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo mmuaa suaivau yaakuuvaitana yukukidiri taarama suaivo vainoo. Ii suai iyauvunu suaivo mmannammanna taikiokio yapooma heenaivai. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono suaivau nuainno fai hama harurinaravai. Ivo mmataivo koo pataivau avuuvaa taa roo nuaivaara hama harurinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono heenaivaki nuainno fai harurinaravai. Hama mmataivo koo pataivau nuaivaara harurinaravaivee. Yisuuva ari putinara suaivo hama vainima vauvaara itaa kua tiravai.

¹¹ Kiaa kioo kava ivo iya tunoo: Ti seena Rasaruuso vaa vuru vaivaivee. Fai na viee inna yuruaravaivee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna tunoo: Udaanga-o, ivo ari kati vuru vainno fai ariinoo diitoo hara kioo varinaravaivee,

¹³ kiaa kiada Yisuuva Rasaruuso vaa putuu kuaivaa iya kiaa mmuuvaara hama tuqinnama rikieeraida iya yaata utida tunoo: Ari kati ivo vuru vaivaarainno aavo itaa kua tinoo.

¹⁴ Iya itaama yaata utida tuduu rikioo Yisuuva

kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa vaa Rasaru-
uso putivai.

¹⁵ Itaama vaikiai na ngiiyara yaata utuee
hama na inna tasipama variauvaara ni yoke-
tainoo. Ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara
na hama inna tasipama variauvaara ni yoke-
tainoo. Nnikiai ta innasi kuaaravaivee,

¹⁶ tuduu Tumaasaa ari seenaiyaano innara
tuu nnutu vuaivo Gaabiyaano ari seena
ngiaammuauya tunoo: Nnikiai teetama vida ti
vitairaivaa tasipama putuaaraivaara kuaaravee,
tiravai.

*Putuaiya diiteeraivaaraata tupatupaa
variraivaaraatama Yisuuva tiravai*

¹⁷ Yisuuva yoosinnaivaki ngioo varioo
rikiooduu vaa Rasaruuso putuoo mmata
nnauvaki taarama taarama suai vauvaara iya
inna kiaa mmuduu rikieeravai.

¹⁸ Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Betaniaa ivo
Yerusareema vainima kiisama oro ngieerama
vaira yoosinnavai.

¹⁹ Kiisama ngieerama vauvaara kaayau Yu-
tayaa gionna kiaapuuya Mataaya Mariaayasi
viravai. Innidana ausaivaitana mmuaararoovo
taikaiveera ivaitanaasi viravai.

²⁰ Mataava Yisuuva nninara kuaivaa rikioo
inna sunaanara vuduu Mariaava nnauvaki hara
kioo variravai.

²¹ Varuduu Mataava oro Yisuuinna tunoo:
Udaanga-o, e aavaki variannatiri. Hama ni
vaavova putitirivee.

²² Mo vaa na taunoo. Fai makee eenoo Anutu-
uqaa yaparaino fai ivoono a yaparakiannaivaa i
mminaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai i vayaava kava diitaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai suai nnaagiai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki ivootama iya tasi-pama kava diitaanaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono putuoo kava diitaanaravaiva na nakaaravovee. Gioonna kiaapu voovoono tupatupaa variraivaa varaanaravaiva na nakaaravovee. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo putino vaidi kaanaivo tupatupaa varinaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono hama puti-rainno hara kioo varioo niyara kutaavaivee tiivo fai tupatupaa varinaravai. A ivaara kua kutaavaiveenna kiannanee? Vara a ivaara unakuavaiveenna kiannanee?

²⁷ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, nnaaru Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo mmatayaa kuanee tuuvo aanna ivoonna a iikiannanoo. Na ivaaraina kutaavaivee kiaunoo, tiravai.

Yisuuva rateeravai

²⁸ Mataava kiasa kioo kava vara ranoo numa ari nnumna Mariaannaata vitoo oro mmaraa tonai vooyau dioo vainno tunoo: Vitairaivo vaa aavaki nniivo aiyara tinoo,

²⁹ tuduu rikioo akiairauduu innasi viravai.

³⁰ Vuduu Yisuuva hama vaama kioo yoosinaivaki nnirama kioo homo Mataava innaata kua tuuvaki dioo vairavai.

³¹ Dioo vauduu Yutayaa gioonna kiaapuuya Mariaanna nnauvaki inna ausa mmuaararivo taikaiveera inna tasipama varuuya tooduu ivo

makee tuduu diitoo mmaanai vuduu teeda iyaatama diitada inna nnaagiaivau viravai. Mariaava diitoo vuuvaara iya yaata utida tunoo: Rasaruusaa mmata nnauvau rataanarainno ivo kuainoo, kiaa kiada iyaatama inna nnaagiaivau viravai.

³² Yisuuva duuvaki Mariaava oro too vioo varoo inna yuku oyaivaki vairavai. Vainno tunoo: Udaanga-o, boo, mo a aavaki varunnatiri. Ni vaavova hama pututirivee,

³³ tuduu rikioo Yisuuva Mariaava ratoo varuuvaa too Yutayaa gioonna kiaapu inna tasipama nnuuyaatama ratada varuuvaa tooduu inna ausa vuatinniivo hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai.

³⁴ Vauduu ivo iya yaparainno tunoo: Mo ngia deevaki inna haukieeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Udaanga-o, a numa taanee,

³⁵ tuduu Yisuuva rateeravai.

³⁶ Ratooduu teeda gioonna kiaapu Yutayaiya tunoo: Ai, inna taatee. Ivo pinaama Rasaruusaara mmuduuya ruoo innara ratainoo,

³⁷ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Iva inna aikiooma vaidi avu maisaivaa tuginnooduu rikioo ivo avuuvaa teeravai. Iva aavau hara kioo varutiri. Rasaruuso hama pututirivee, tiravai.

Yisuuva Rasaruusaa tuduu kava diiteeravai

³⁸ Tuduu Yisunna ausa vuatinniivo kava hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. Vauduu rikioo ivo vioo vioo oro mmata nnauvaki tooduu vaa iya Rasaruusaa oonauvaki hau kiada sikau sipuuvaadiri rau kieeravai.

³⁹ Rau kioodoo too tunoo: Sikau sipuuvaa hatuaa kiatee, tuduu rikioo vaidi putuuvaa nnunna

Mataavaano Yisuunna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, vaa maisa suudaivo kuaivaivee. Vaa ivo putii suaiyo taarama taarama suai heena taika ki-aivaivee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Vaa na i kiaa i mmiauvaivee. A niyara kutaavaivee tie fai Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa a taanaravaivee,

⁴¹ tuduu iya sikau sipuuvaa hatuaa kioodoo Yisuuva ngiau aapu reeri too vainno tunoo: Ni Napoo-o, a ni kuaivaa rikiaannaivaara na aiyara yoketaavaivee kiaunoo.

⁴² Vaa na rikiaunoo. A mmuakiaa suai ni kuaivaa rikiaannavai. Aa na tinara kua aavaa hama niniyara tinaravai. Gioonna kiaapu aavaki diaiya a ni titoovaara kutaavaivee kiateeraivaara na tinaravaivee,

⁴³ kiaa kioo kuaivaa pinaama aayanna roo tunoo: Rasaruuso tummuanee,

⁴⁴ tuduu rikioo vaa putuuvo diitoo ivakidiri tiiravai. Inna yuku yaakuuvaa buruqa yeenaivaadiri purupuruuma kioovaata tinniivau buruqa rummua apu kioovaatama diitoo tiiravai. Tuuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Innayaadiri yeenayaanaiyauvaa rukuasaa kikio kuaivee, tiravai.

Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2)

⁴⁵ Tuduu rikiada gioonna kiaapu Yutayaa vooya vaa Mariaanna tasipama nnuuya Yisuuva uu mmooriivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

⁴⁶ Tuduu vooya vaidi Farisaiyasi vida Yisuuva uu mmooriivaara iya kiaa mmiravai.

⁴⁷ Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama nuunaida vaidi kua yeena rairaiyasi vida nuunaida varida kuakuaakuaiyauvaa tida tunoo: Mo ta dataama iikiaarannee? Aqaa vaidi aavo kaayau Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iivaivee.

⁴⁸ Fai ta teeda pikikio aa mmoori aavaa mmannammanna yaagueeqama kioo iinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaravai. Fai ta itaikiai rikiada ti kieeta nnoonna yoosinna Rooma variaya ngiari ngiaammua rapiraiya titakiai nnida fai ti nuunaira nnau pinaivaa havarata raubiriima kiada tiita ruputu taika kikio fai hama ti nnutuaatainaravaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo iyakidiri ii nuanu ivaki Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaava tunoo: Ngia kumimakayavee.

⁵⁰ Hama ngia arinaima rikiaano. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuyaata putu taika kiarainnoo. Mmuaa vaidivai mmuakiaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee,

⁵¹ kua kioo tuuvo hama arinaidiri tiravai. Anutuuqoono kua mmuu kuaivaa tiravai. Ii nuanu ivaki Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaavai variravoonora tuoo Yutayaa gioonna kiaapuuyara Yisuuva putinaraivaara ivo mmuaanaa itaa kua tiravai.

⁵² Yisuuva hama Yutayaa gioonna kiaapuuyara nnaasu fai putinaravai. Mmuakiaa mmatavau variaa Anutuuqaa nnaakara tuanaa variaya

rupi nuunainaraivaara putinaravai. Kayapaava ivaara kias kioo hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

⁵³ Ii suai ivakidiri Yutayaa kieetaiya Yisuunna ruputikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai.

⁵⁴ Kua yeena rauduu rikioo hama Yisuuva Yutayaa mmataivau kooyaa nuairavai. Ivo ivaki pikioo oro koo mmuyai gaanga yoosinna voovai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Eparaima ivaki ivo ari ngiaammuauya tasipama variravai.

⁵⁵ Varuduu Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yerusareema vida iya Anutuuqaara mmamma finira aataruuvaara iida nnaagiai buusaivaa nnaaraivaara viravai.

⁵⁶ Iya oro varida Yisuunnara buaama rada nuaida oro nuunaira nnau pinaivaki nuunaida dida vaidan ngiari yapara ngiari yaparaida voovoono voovai tunoo: A dataamainna yaata utuannanee? Vo fai ivo buusaivaa nnaanaraivaara nni-narannee? Vo hama nninaranee? tiravai.

⁵⁷ Iya itaa kua tuu suaivaki vaa Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiyaata Farisaiyaatama teerama kioo kuaivaa yaagueeqama tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ivo variivaki taivoono ti kias ti mmiaivee, tiravai. Iya Yisuunna utuaaraivaara itaa kua tiravai.

12

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

*suuda yoketaa vuvvaa apiravai
(Matai 26:6-13; Marakaa 14:3-9)*

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu yaaku sai suaivai karasaidiri mmuaa suaivo homo vauduu too Yisuuva diitoo yoosinna Betaniaa viravai. Vaidi Rasaruuso vaa putuduu Yisuuva inna tuduu diitoovoono ivaki variravai.

² Ivaki varuduu ari seenaiya Yisuunnani yeennaiyauvaa huda teerama kioodoo Mataava yeennaiyauvaa iya mmuduu nneeda varuduu Rasaruuso Yisuunna tasipama yeenna nnoo variravai.

³ Iya yeenna nneeda varuduu Mariaava heenna suuya suuda yoketaa vuu toori kiisaivaa sikau pinaivaadiri yookaama kioovaa varoo numa Yisuunna yukuuvaitanau tusaa kioo ari kieeta yausiivaadiri rugeeravai. Ruga kioodoo suuyaivaa suuda yoketaivo nnauvaki suvuairavai.

⁴⁻⁵ Suvuau kioodoo Yisuunna ngiaammuau voovai nnutuuvo Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainara ngiaammuauvoono tunoo: Ta aaniira hama aa heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa vaidiiya mmida irisai sikau pinaiyauvaa (300) varada gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiaunnannee?

⁶ Iva hama mmanna haipuuyara boo tioo itaa kua tiravai. Iva ari mmuara vareeraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai. Iva iya sikau utuaivaa varoo nuainno varioo ariyara ivakidiri vareeravai.

⁷⁻⁸ Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Sa Mariaanna itaa kua kianee. Pikino iikiaivee. Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasi-pama varikiyai ngia iyara tuqinnaaravai. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa ni mmammayaa

tusaa apuoo varioo na putinai ni hakuaaraivaara mmuaanaa teerainno varinoo, tiravai.

Rasaruusaa mmaaraa kua tiravai

⁹ Yisuuva Betaniaa nnuuvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya rikiada ivakira nniravai. Hama Yisuunna nnaasu taara nniravai. Yisuuva tuduu rikioo Rasaruuso putuuvakidiri diitoovaaraatama taara nniravai.

¹⁰ Ivaara Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya vaa Yisuunnara kua kiaa teerama kiaya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

¹¹ Yisuuva tuduu Rasaruuso diitoovaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari kieetaiya pikiada Yisuunnara kua kutaa vaidivaivee tiravai. Tuuvaara kati Anutuugaara puara hudeera vaidi kieetaiya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara siri-gairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40)

¹² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya Varaigiataa buusaivaa nnaara Yerusareema vaa nnuuya Yisuuva ivaki nninara kuaivaa rikieeravai.

¹³ Rikiada innara sirigaida muusa apu roosuuyauvaa rakau utida inna sunaara saidi vida varida aayanna kiaa rada tunoo: Anutuugo yoke-taivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Is-arairaaya kieetaivaara Anutuugo innara yoke-taakiaivee.

¹⁴ Iya itaa kua tida varuduu Yisuuva puara togii karaasaivaara buaama kioo tooduu inna too vauduu too inna mmookaivau karoo varuduu inna vitoo nniravai.

¹⁵ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki forofetaivo ivaara reeravai. Ivo ivaara kua fafaara roovo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya
sa aatuukiatee. Taatee.

Ngii kieetaivo puara togii karaasaivaa
mmookaivau varikio vitoo nninoo.

Fafaaraivo vauvaugiataa ii suai ivaki kaanaivo vairavai.

¹⁶ Iqii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya hama arinaima kua oyaivaa rikieeravai. Yapooma Yisuuva putuoo kava diitoo ari Koonnasi vira suaivaki iya arinaima rikieeravai. Ii kua ivo innara fafaara roo kua ivaaraatama gioonna kiaapuuya innara itaama uvaaraatama arinaima rikieeravai.

¹⁷ Yisuuva Rasaruusaa tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki gioonna kiaapu ivaa tooya ivaara ngiari seenaiya kiaa mmiaa rada nuairavai.

¹⁸ Kiaa mmiaa rada nuauduu rikiada Yisuuva ari vookarau mmooriivaa itaama uvvaa rikioovaara kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida ivo ngioo varuu suaivaki inna sunaara viravai.

¹⁹ Iya inna saidi vuduu teeda vaidi Farisaiya ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo taatee. Hama ta yopeema vo mmoorivai inna iikiaaravee. Vaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna nnaagiai kuaavaivee, tiravai.

Ereengaa vaidi vooyaano Yisuunnasi nniravai

²⁰ Gioonna kiaapuuya Yerusareema buusa nnaara vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaaraivaara vuduu Ereengaa kua tira vaidi vooyaatama iya tasipama viravai.

²¹ Vida tooduu Karirayaa diaa vaidiivo kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Betesaitaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Piriipoota Yerusareema varuduu Ereengaiya innasi vida tunoo: Ti vaidi-o, ta Yisunna taara ngiaunnao,

²² tuduu rikioo Piriipo oro Adiriaasaa iya kuaivaa kiaa mmi kioo innaata sunoo oro Yisunna kiaa mmiravai.

²³ Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Suaivo vaa nninoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yeenna vuitaivaa uruuvo ari mmuaavai vainno hama iiraatainaravai. Fai mmataki vainno rusitioo raubiriinno uruoo iiraiyauvo kaayauyauvai vainaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa varinaraivaara mmuduuya ruoo ruoo fai inna variraivo raubiriinno taikaanaravai. Fai mmatayaa varira suaivaki gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara mmuduuya rirainno fai inna variraivo hama raubiriirainno fai tupatupaa vainaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaa varaanaree tioo ni nnaagiai ngiaivee. Na varinaraivaki ivoota ni tasipama varinaraivaara ni nnaagiai ngiaivee. Fai ivo ni mmooriivaa varano ni Napoova irisai inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Yisuuva ari putinaraivaara tiravai

²⁷ Aanna na rikiauko ni yaata vuatinniivo hanigioo ari vo yaata vuatinnivai vainoo. Na ivaara dataa kua tinaranee? Fai na tinara: Ni Napoo-o, aa suai aavaki a mmuaararavaa ni minaraivaa eenoo ooqoo kianee, tinaranee? Fai na hama itaa kua tinaravai. Aqaa suai aavaki na mmuaararavaa varaanaraivaara tiiravaivee.

²⁸ Ni Napoo-o, a mmuaararavaa ni mino i nnu-tuuvo ngiau aapu vakiaivee, tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri kuaivo tioo tunoo: Vaa na iikiauko ni nnutuuvo ngiau aapu vainoo. Fai na kava iino ni nnutuuvo fai kava ngiau aapu vainaravaivee, tiravai.

²⁹ Gioonna kiaapuuya iya tasipama duuya ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuu kua ivaa rikiada vooyaano tunoo: Ngiaarunno akua tinoo, tuduu vooyaano tunoo: Angeraa voovoona innaata kua tinoo, tiravai.

³⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Neenoo kuaivaa rikiee Anutuuqaara kutaavaivee tinaravaara hama kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. Ngiengieenoo kuaivaa rikiada Anutuuqaara kutaavaivee kiateraivaara kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai.

³¹ Aanna makee Anutuuqo gioonna kiaapu mmatayaa variyaiyaki kua pinaivaa iyaki yapaa-naravai. Fai na gioonna kiaapu mmatayaa diai-yara geedai dira vaidiivaa yaataraanaravai.

³² Iya ngiauvau ni haara kikio rikioo na iina rikinai teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo niisi ngiatangiataivaara varida yaata utuaaravaivee, tiravai.

³³ Iya dataama inna iikio iva putinaraivo kooyaa vainaraivaara ivo itaa kua tiravai.

³⁴ Ivo itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya inna sai tunoo: Vaa ta rikiaunnanoo. Ti mmaanna tuu kua voovai tinoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo fai tupatupaa varinaravaivee, ti-ivai. Mo ivo itaa kua tiivaara a dataama kiee kiannanoo: Vaidiivaa Mmaapuuvaa iya ngiauvau haara kiaaravaivee, kiannanee? Mo ii Vaidiivaa Mmaapu ivo inna gioononnee?

³⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Tooba mmeekiaivo homo kiisa suai ngii tasipama vainoo. Ngii upisiinoora tida toobaivo mmeekia tai suaivaungiaa nuaida varida variatee. Gioonna kiaapu voovoona upisiivaki nuainno hama ari nuainara aataruuvaa taivai.

³⁶ Ngia mmeekiaivau varira gioonna kiaapu tu-anaaya variateera mmeekiaivo ngii tasipama vai suaivaki ivaara kutaavaivee kiatee, tiravai.

*Yutayaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tira-
vai*

Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo iya pikioo iya inna teevoora hataumannigiataa varia roo nuairavai.

³⁷ Vaa tauraa ivo iya avuuyauvunu kaayau Anutuuga mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uduu iya iyauvaa teedaata hama innara kutaavaivee tiravai.

³⁸ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveera iya itaama iiravai. Yisayaava tuu kuaivo tunoo:

Udaanga-o, hama gioonna kiaapu voovoona ta kiaunna kua mmayaayaivaara kua kutaavaivee tiivaivee.

Udaangaivo ari vookara ari vookarai
 mmooriiyauvaa iikio
 hama voovono arinaima too rikiaivaivee.

³⁹ Yisayaava itaa kua tuuvaara Yisuuva uuvaa
 iya teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee
 tiravai. Yisayaava vo kua voovai tuuvaaraatama
 iya Yisuuva uuvaa teeda rikiadaata hama innara
 kutaavaivee tiravai. Yisayaava Anutuuqo tuu kua
 voovai fafaara roo tunoo:

⁴⁰ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
 iya yaata tinniiyauvaa rikiada
 ausaiyauvaa hanigiakiai na iya tuqin-
 neevoora kiaa
 na iya avuuyauvaa iikiauko upisiikiai
 na iya yaata tinniiyauvaa iikiauko
 yaagueeqaivaivee.

⁴¹ Yisuunna mmeekia ari vookaraivaa
 Yisayaava too innara kua tuuvaara ii kua ivaa
 fafaara roo tiravai.

⁴² Yisayaava tuu kuaiivo itaama vauduaata
 Yutayaa vaidi kieeta kaayauya Yisuunnara
 kutaavaivee tiravai. Iya kutaavaivee kiaa
 kiadaata vaidi Farisaiyara aatuuda hama iya
 kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya
 nuunaira nnauyauvaki vikiai vaidi Farisaiya iya
 ooqoo tivoora kiaa hama kooyaa Yisuunnara
 kutaavaivee tiravai.

⁴³ Vaidiia iyara vaidi yoketaayavee ki-
 aaraivaara iya ausaiyauvo pinaama yoketairavai.
 Anutuuqo iyara vaidi yoketaayavee tinaraivaara
 iya ausaiyauvo kiisama yoketairavai. Ivaara
 hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Yisuuva tuu kuaivoono iyaki kua pinaivaa yapaanaravai

⁴⁴ Yapooma Yisuuva gioonna kiaapuuyaki puaisakama kuaivaa tioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo hama niyara nnaasu itaa kua tiivai. Ni titoovaraatama itaa kua tiivai.

⁴⁵ Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni titoovaatama tainoo.

⁴⁶ Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na mmatayaa tiee gioonna kiaapuuya mmeekiavai tiiravai. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono upisiivaki varinoora kiasa na mmeekiavai tiiravai.

⁴⁷ Hama na kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapaanaraivaara na tiiravai. Iya vitee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmayaayaivaa rikioo mmanna yaata nnaasu rikioo hama iinai tee hama na kua pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo hama ni mmayaayaivaa rikieerainno niyara ooqoo tino rikioo kua pinaana inna yapaanaraivo vainoo. Na kiau kuaivo kooyaa vaivaa hama ivo rikieerainno pikino fai yapooma suai nnaagiai ivoono fai kua pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁹ Hama nenenaideri kuaivaa yaata utuee ngii giaa ngii miauvaivee. Ni Napoova ni titoovoono ariinoo kuaivaa ni giaa ni mioo itaqitaama iya kiasa mmianee tiivaugiataama na ngii giaa ngii miauvaivee. Ivaara fai yapooma suai nnaagiai na kiau kuaivaa hama rikiaivaa ni kuaivoono kua pinaana inna yapaanaravai.

⁵⁰ Vaa na rikiauvai. Ni Napoova tii kuaivaa fai

gioonna kiaapu voovoono rikioo iinnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. Ivaaraina ivo ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii miaunoo, tiravai.

13

Yisuuva ari ngiaammuauya yukuuyauvaa finiravai

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu mmuaa suaivai homo vauduu Yisuuva mmatayaa pikioo ari Koonnasi kuanara suaivo vaa vainima nnuuvaa vaa ivo rikieeravai. Ivo ari gioonna kiaapu mmatayaa varuuyara mmannammanna mmuduuya ruuvo ari suaivo taikaanaraivakiaatama mmannammanna iyara mmuduuya riravai.

² Hannauduu too Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yeenna nneeda variravai. Iyakidiri ngiaammuau voovai Simoonaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainara kuaivaa vaa Sataango inna yaataivaki yapeeravai.

³ Yisuunna ari Koova mmuakiaa mminnaivaara Dianeera yaagueeqaivaa inna mmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Iva Anutuugaasidiri tuuvo kava in-nasi kuanaraivaaraatama vaa ivo rikieeravai.

⁴ Ivo itaama rikioo yeenna nnoovaata pikioo diitoo ari yaapa veraayaa diaivaa rabara kioo tauravaa vara ari tammaivaki rairavai.

⁵ Rau kioo nnooriivaa vara kioo pereeta voovaki tusaa kioo ari ngiaammuauya yukuuyauvunu

finia roo nuainno varioo tauraivaa ari tam-
maivaki rauvaadiri iya yukuuyauvunudiri ruga
kioo

⁶ Simoono Petoroosaasi ngioo inna
yukuuvaitanau fininara uuduu Petorooso
inna tunoo: Udaanga-o, a ni yukuuvaitanau
fininaranee?

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aanna na
iikiauvaa hama a rikiee taannanoo. Fai yapooma
a arinaima rikiee taanaravaivee,

⁸ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Hamee-
tavee. A vaidi nnoonnakuavee. A mmoori
vareera ngiaammuauvai roosiima ni yukuuvai-
tanau fininarainnoo. Aannaata nnaagiai suaiyau-
vakiaatama sa ni yukuuvaitanaudiri finianee,
tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na
hama i yukuuvaitanau fininai hama a ni ngiaam-
muaukiaaya varinaravaivee,

⁹ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai
tunoo: Udaanga-o, sa ni yukuuvaitanau nnaasu
finianee. Ni yaakuuvaitanaata ni kieetaivaatama
finianee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna
kiaapu voovoono ari mmamma eyommaavai fini
kiaivoono ari mmammaivo yoketaivaara hama
kava eyommaavai fininaravai. Ari kainaama
rii yukuuvaitanaudiri nnaasu fininaravai. Ngia
mmuakiaaya hama kainaamaataikiai yoketaama
variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoke-
taavai varinoo, tiravai.

¹¹ (Vaidi voovoono Yisunna nnammutuaiya
kooyaa inna vitainaraivaa vaa Yisuuva arinaima
too rikieeravai. Ivaara ivo tunoo: Ngia
mmuakiaaya yoketaama variaavo ngiikidiri

mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.)

¹² Ivo iya yukuuyauvunudiri fini taika kioo ari yaapa veraayaa diaivaa kava vara uyū kioo ari yeenna nnoo varuu mmaataivau variravai. Var-
ioo iya yaparainno tunoo: Aa mmoori na ngii
iikiau aavaa oyaivaa vaa ngia teeda rikiaannee?

¹³ Ngia niyara Vitaira-o, Udaanga-o, kiaanoo.
Na kutaa itaama variauvaara ngia safuumaida
itaa kua kiaanoo.

¹⁴ Na ngii udaangavai variee ngii vitairavai
variauvoono mmoori vareera ngiaammuauvaa
mmoorivai na varee ngii yukuuyauvunu
finiaunoo. Ivaara ngieetama mmoori vareera
ngiaammuauvaa roosiima ngiingii yuku ngiingii
yukuuyauvunu finiatee.

¹⁵ Na ngiiyara iikiau vaa ngieetama iikiateera
na mmoori vareera ngiaammuauvaa mmoori-
ivaa mmataama kiee iikiaunoo.

¹⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo.
Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera
ngiaammuauvo ari haitatuura nakaaraivaa
yaataravai. Kua varoo nuairaivoono hama ari
titeeraivaa yaataravai.

¹⁷ Ngia ii kua ivaa oyaivaa arinaima teeda riki-
ada fai iikiokio ngii ausaiyauvo yoketainaravai.

¹⁸ Hama na ngii mmuakiaayara itaa kua ki-
aunoo. Na mmataama kiauya vaa na taunoo.
Anutuugaa kua fafaara voovai vaivaa kaanaivo
aanna makee vainaravai. Kua fafaaraivo tinoo:
Vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaivoono
mmooka hanigia ni mivaivee, tiivai.

¹⁹ Vaidiivo ngiikidiri aataru maisaivaa ni mi-
naraivaara na aanna makee mmuaanaa ngii giaa

ngii miaunoo. Yapooma ivo aataru maisaivaa ni minai teeda ngia niyara kutaavaivee kia-teeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo mmataama kiai vaidiivo neenoovee ki-auvaara fai ngia niyara kutaavaivee kiaravai.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu voovono na innasi titauko kuai gionna kiaapuvaara yoketaivono niyaraatama yoketainoo. Niyara yoketaivono ni titoovaraatama yoketainoo, tiravai.

Yutaaso inna kooyaa vitainaraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 26:20-25; Marakaa 14:17-21; Rukaaso 22:21-23)

²¹ Yisuuva itaa kua kiasa taika kioo rikiooduu inna ausaivo pinaama mmuaararooduu rikioo ivo kooyaa tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngiikidiri mmuaavono ni nnammutuaya kooyaa ni vitainaravaivee,

²² tuduu rikiaada ari ngiaammuauya ngiari avuki ngiari avukiida tunoo: Ivo giarainno itaa kua tiinnee, kiasa kaayauma kumimakairavai.

²³ Kumimakauduu Yisuuva na inna ngiaammua ivo niyara mmuduuya ruuvo na inna vainima hara kiee variaaduu

²⁴ Simoono Petorooso niyara yaaku mmayaayau ruoo ni tunoo: Deevaarainno tiinnee? Inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikiee na Yisuunna rainnaa utuee inna yaparainna kiaanoo: Udaanga-o, a giarainna itaa kua kiannanee?

²⁶ kiaaduu rikioo Yisuuva ni kuaivaa sai tunoo: Na bereetaivaa nnoori suukaivakidiri rabuuma kiee inna mminaraivo inna ivovee, kiasa kioo

beretaivaa rakau utuoo nnoori suukaivakidiri rabuuma kioo Simoonaa mmaapuuva Yutaaso Isariootaa mmiravai.

²⁷ Mmuduu varoo saivaata Sataango inna aaki-aivaki viravai. Vuduu Yisuuva Yutaasaa tunoo: A iinaraivaa akiairaama iikiane.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada ivaki varida yeenna nnooya hama ivo tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai.

²⁹ Hama arinaima rikiada vooyaano yaata utida tunoo: Yutaaso sikau utuaivaa haitatuuvaara Yisuuva inna tinoo: Ta turau buusa nnaara yeennaiyauvaa sikaunnaadiri yookaama kiee varanee, tiinnee? Vara sikauyauvaa varee mmanna haipuuva mmianeerainno tiinnee? tiravai.

³⁰ Iya itaama yaata utida varuduu Yutaaso beretaivaa varoo makee tuduu mmaanai viravai. Ivo heenaausi viravai.

Yisuuva karaasa mmaanna kua voovai tiravai

³¹ Yutaaso mmaanai vioo kioodoo Yisuuva tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. Na iinaraivaara Anutuuga nnutuuvootama ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

³² Na iinaraivaara fai Anutuuga nnutuuvo ngiau aapu vino fai ariinoo niyara iino ni nnutuuvootama ngiau aapu kuanaravai. Fai ivo itaama iinno fai akiairaama iinaravai.

³³ Ni ngiaammuauso, na ngii tasipama variau suaivo paannama vainoo. Fai ngia niyara buaama rada nookiaaravai. Ivaara Yutayaa vaidiia kiaa mmiaa kuaivaa ngiita ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na kuanaraivaki fai hama ngia yopeema kuaaravaivee, kiaunoo.

³⁴ Na karaasa mmaanna kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia itaama ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee.

³⁵ Fai ngia ariiyara ariiyara mmuduuya rikiai gioonna kiaapuuya ngii teeda ngiiyara kiaara: Yisuunna nnaagiai nuaira tuanaayavee, kiaaravaivee, tiravai.

Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiasa mmiravai

(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34)

³⁶ Tuduu rikioo Simoono Petorooso inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a deevaki kuanarainna kiannanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kuanaravaki aanna makee hama a yopeema ni nnaagiai kuanaravai. Yapooma fai a ni nnaagiai kuanaravaivee,

³⁷ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo aanna makee aaniira hama na i nnaagiai kuanarannee? Fai na aiyara putinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kuta tuanaa niyara putinaraivaara ee-oo kiannanee? Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

14

Yisuuva ari Koonnasi vira aataruuvaa nakaaravovee

¹ Yisuuva kiasa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama variatee.

Anutuuqaara kutaavaivee tida niyaraatama kutaavaivee kiatee.

² Ni Napoonna yoosinnaivo pinaavai vaikio kaayau nnauyauvo ivaki vainoo. Hama itaama vaitiri. Hama na ngii giaa ngii miautirivee. Ngia variaaraivaa neenoo viee teerama kiaanaravai.

³ Fai na viee ngia variaaraivaa teerama kiee fai na kava vara ranee tiee ngii vitee nene variauvaki ngia ni tasipama variateeraivaara na ngii vitaa-naravai.

⁴ Na oro varinara aataruuvaa vaa ngia taavaivee,

⁵ tuduu rikioo Tumaaso inna tunoo: Udaanga-o, yoosinna a kuanaraivaki hama ta taunnanoo. Dataama kiada ii yoosinna ivakira vira aataruuvaa ta taarannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Neenoo aataruuvaa nakaaraivovee. Neenoo kua kutaivaa nakaaraivovee. Neenoo tupatupaa vari-raivaa nakaaraivovee. Fai hama gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri ngioo fai hama ni Napoon-nasi kuanaravai.

⁷ Ngia arinaima ni taatiri. Ni Napoonnaatama arinaima taatirivee. Aqaa suai aavakidiri vaa ngia arinaima ni Napoonna teeda rikiada arinaima inna taanoo,

⁸ tuduu rikioo Piriipo inna tunoo: Udaanga-o, ai Koonna ti vitainai fai ta teeda kiaara: Inna aikioovaivee, kiaravee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Piri-ipo, na hokoba suai ngii tasipama variaukai a hama arinaima ni taannanee? Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni Napoonnaatama taivaivee. Mo a dataama kieenna kiannanoo: Ai Koonna ti vitaakianee, kiannanee?

10 Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara hama a kutaavaivee kiannanee? Na kiau kuaivaa hama nenenaideri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Hameetavee. Ni Napoova niiki variivoono ari mmooriivaa varaivai.

11 Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia hama ivaara ngii kutaavaivee kiatainai na mmoori varauyauvo kooyaa vaiyauvaa teedama niyara kutaavaivee kiatee.

12 Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai na iikiau mmooriyauvaa ivootama iinaravai. Na ni Napoonnasi kuanaraivaara ivo ii mmooriivoono na iikiauyauvaa yaataraanaravai.

13 Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni Napoonna yaparaikiai fai na iinaravai. Ni Napoonnara kua yoketaivaa kiateeraivaara neenoo ari Mmaapuuvoono na iinaravai.

14 Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni yaparaikiai fai na iinaravaivee, tiravai.

Yisuuva Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titaa-naraivaara tiravai

15 Yisuuva itaa kua kuaa kioo tunoo: Fai ngia niyara mmuduuya ridaida mmaanna kua na kiau yauvaa fai ngia rikiada puaisakama utida iiki-aaravai.

16 Fai neenoo ni Napoonna yaparaino ivoono niinikaraama Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titano tuoo ngii tasipama tupatupaa varinaravai.

17 Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variraiya hama Anutuuqaa Mmannasa Kua Ku-

taa Tiraivaa teeda rikiaanoo. Hama inna teeda rikiaivaara hama inna varaanoo. Vaa ngia inna teeda rikiaanoo. Ivo aanna ngii tasipama varioo fai yapooma ngii aakiaana varinaraivaara ngia inna teeda rikiaanoo.

¹⁸ Fai na hama ngii pikiee eeyaara vinai ngia viina nnaakara roosiima variaaravai. Fai na kava vara ranee ngiisi tiinaravai.

¹⁹ Fai kiisa suaivo taikanai gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variyaiya hama kava ni taaravai. Fai ngieenoo kava ni taaravai. Na tupatupaa hara kiee variauvaara ngieeta itaama tupatupaa hara kiada variaaravai.

²⁰ Ii suai ivaki na kava diitee varinara suaivaki na ni Napoonnaki variauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Ngia niiki variaani na ngiiki variauvaaraatama fai ngia arinaima rikiaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono na kua mmaanna kiauyauvaa rikioo iivoono niyara mmuduuya ruainoo. Ivo niyara mmuduuya ruaivaa ni Napoova innara mmuduuya rinaravai. Nee-taatama fai innara mmuduuya ruee na inna tasipama varinaraivaara kooyaa inna vitainaravaivee,

²² tuduu rikioo Yutaaso Isariootaa ferengaava Yutaasoono Yisuunna yaparainno tunoo: Udaanga-o, mo dataama kiee fai a aiyaara kooyaa ti vitainna mmatayaa kumimakama variyaiya fai hama aiyaara kooyaa vitainarannee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ai, mo gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruoo ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iino fai ni Napoova innara mmuduuya rinaravai.

Mmuduuya rinai fai neeta ni Napoovaatama in-nasi tiida inna tasipama variaaravai.

²⁴ Fai gionna kiaapu voovoona hama niyara mmuduuya ruoo fai hama ni kuaiyauvaa rikioo puaisakama utuoo iinaravai. Aa kua aavaa ngia rikiaa aavo hama ni kuavai. Ni Napoova ni titoovaasidiri tii kuavai.

²⁵ Na homo ngii tasipama variaua suaivaki ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Fai yapooma Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Yoketaivaa ni Napoovaano na kiauvaugiataama titano tiinaraivoona fai mmuakiaa kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravai. Ngii giaa ngii mioo ngii tinai rikiada vaa na ngii giaa ngii miaukai rikiada vuennama kiaa kuaiyauvaa fai ngia keenaa riki-aaravai.

²⁷ Na viee ausa nuufa tasipama varira aataru-uvaa ngii mi kiee kuanaravai. Hama gionna kiaapu mmatayaa variaiya ausa nuufa mmi-rrayaama ngii minaravai. Na neneeno nini ausa nuufa tuanaivaa ngii mi kiee na ngii pikiee kua-naravai. Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama varida sa aatu aatuukiatee.

²⁸ Na ngii pikiee viee yapooma kava vara ranee ngiisi tiinara kuaivaa na ngii giaa ngii miauvaa vaa ngia rikiaavai. Fai ngia niyara mmuduuya rida fai na ni Napoonnasi kuanara kiau kuaivaa ngia rikiada sirigakiaaravai. Ni Napoova ni yaataraiavaara ngia itaama sirigakiaaravai.

²⁹ Ii kua na ngii giaa ngii miao ivaa kaanaivo hama vainara suaivaki na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma kaanaivo vainai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na

mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

³⁰ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivoono nninara iinno variivaara na hama hokobama ngiita kua tinaravai. Inna yaagueeqaivo hama yopeema ni yaataravai.

³¹ Na ni Napoonnara mmuduuya ruauvaara gioonna kiaapu mmatayaa diaiya teeda rikiaateeraivaara mmuakiaa kuavai ivo ni tiivaugiataama na iikiaunoo. Diitada aavaki pikiada vikiai ta kuaaravee, tiravai.

15

Yisuuva yeena vuainaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva tunoo: Neenoo yeena vuaina tua-naivaa roosiima variaunoo. Ni Napoova mmoori nakaaraiivo varinoo.

² Ni hammara hama iira vaivaa ni Napoova fai hatoka kagaari kioo hammara iira vainno aasannanaivaa hatoka kino too fai iiraivo oyaivakidiri kaayauma suvai kioo vainaravai. Kaayau iiraiyauvo vakiaiveeraivaara ni Napoova itaama iivai.

³ Na ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii muu-vaaraida vaa ngia yoketaaya variaano.

⁴ Ngia niiki varikiai na ngiiki varinai fai ta mmuaavau variaaravai. Hammaraivo fai hama oyaivaa tasipama vaino fai hama yopeema iiraivo vainaravai. Itaama vaineema ngia hama fai niiki varikio fai hama yopeema iiraivo vainaravai.

⁵ Neenoo yeena vuaina oyaivaa roosiima variaukai ngeenoo hammaraivaa roosiima variaano. Gioonna kiaapu voovoono niiki varinai na innaki varino kaayau iiraiyauvo

suvuainaravai. Ivaara fai gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama varirainno arinaidiri mmooriivaa iino rikioo fai hama kaanainaravai.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiki varino hammara hama iira vaivaa rakau kagaari kiaavo aasannaivaa roosiima varinoo. Yapooma hammaraiyauvaa itaineema iya iyauvaa rupi nuunama kiada ikiaivaki kagaari kikio ikiaivo taanaravai.

⁷ Fai ngia niiki varikio ni kuaivo ngiiki vainai vo kua vo kuayauvaara ngii ikiataiyauvaara Anutu-uqaa yaparaikio fai ivo ngiini iinaravai.

⁸ Yeena vuainaivaki kaayau iiraiyauvo vaineema ngia ni mmooriivaa iikio iiraiyauvo vainoonno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Fai ngia itaama iidada ni nnaagiai nuaira tuanaaya variayarainno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai.

⁹ Ni Napoova niyara mmuduuya ruaineema na ngiiyara mmuaikaraama mmuduuya ruaunoo. Na mmannammanna kiee ngiiyara mmuduuya ruauvaara ni mmuduuya rira aakiaivaki vari-atee.

¹⁰ Na ni Napoonna kua mmaanna iyauvaa rikiee iina inna mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaunoo. Itaama vaineema fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada puaisakama utida iida na ngiiyara mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaaravai.

¹¹ Ni sirigairaiivo ngiiki vainno pinaavai vaki-aiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miau-vaivee.

¹² Aa mmaanna kua na tinara aavo ataama vainoo. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia

ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

¹³ Vaidi voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruoo hama ari mmammaivaara yaata utirainno pinaama iyara mmuduuya ruaivaara putivai. Ii mmuduuya rira ivo mmuakiaa mmuduuya ri-raiyauvaa yaataravai.

¹⁴ Fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada iidaida ni seena tuanaaya variaaravai.

¹⁵ Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo hama ari haitatuura vaidiivaa yaata tinniyaa vai kuaivaa rikiaivai. Ivaaraina na hama mmannammanna ngiyyara ni mmoori vareera ngiaammuauyavee tinaravai. Hamavee. Na ngiyyara kiaunoo: Ni seena tuanaayavee, kiauvaivee. Na ni Napoova ni giaa ni muu kua mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miyaiuvaara na ngiyyara ni seena tuanaayavee kiauvaivee.

¹⁶ Hama ngieenoo ni mmataama kieeravai. Neenoo nnaasu ngii mmataama kiaaduu ngia ni mmooriivaa varakio iiraivo kaayau vakiaiveeraivaara na ngii mmataama kieeravai. Ngii mmoori varaivaa iiraivo tupatupaa vainaraivaara na ngii mmataama kieeravai. Fai ngia itaama iida dee aataru mminnaa voovaara ni Napoonna yaparaikio fai ngii minaravai.

¹⁷ Ivaaraina aa kua aavaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunoo.

Gioonna kiaapu mmatayaiya hama Yisuunnara mmuduuya riravai

¹⁸ Fai gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama ngiyyara mmuduuya rikiai ivaudiri arinaima

rikiaatee. Iya tauraa hama niyara mmuduuya ruaaneemaida hama ngiiyara mmuduuya ru-aanoo.

¹⁹ Fai ngia kutaa tuanaa gionna kiaapu mmatayaa diaiya roosiima varikiai fai iya ngiiyara ti seena tuanaayavee kiasa kiada ngiiyara mmuduuya ruaravaivee. Hama ngia itaa kiaiya roosiima variaanoo. Neenoo iyakidiri ngii mmataama kiaukai ngia hama iya roosiima variaanoo. Ivaaraida iya hama ngiiyara mmuduuya ruanoo.

²⁰ Na tauraa ngii giaa ngii miaaduu ngia taunnu kioo kuaivaa kava rikiaatee. Na tauraa kiasanoo: Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari haitatuura vaidiivaa yaataroo ari vookaraama varinaravaivee, kiaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai iya mmoori maisaivaa ni mida fai ngiitaatama ngii miaaravai. Fai iya ni kuaivaa rikiada puaisakama utida iida fai ngii kuaivaatama rikiada puaisakama utida iikiaravai.

²¹ Ngia niyara kutaavaivee kiaivaaraida iya mmoori maisa mmuakiaavai ngii miaaravai. Hama ni titoovaa teeda rikiaivaaraida mmoori maisaivaa ngii miaaravai.

²² Na hama tuma iyaata kua kiatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na tuma kooyaa iya kiasa mmiaivaara hama iya yopeema unnakua kiaara: Hama ta rikiaun-nanoo, kiaravaivee.

²³ Gionna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo hama ni Napoonnaraatama mmuduuya rinoo.

²⁴ Mmatayaa diaiya hama iida too mmoori ari vookarauvaa na hama iyaki nuaina iikiaatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na ivaa iyaki nuaina variee iikiaaduu teeda rikiadaata iya hama niyara mmuduuya rida hama ni Napoonnaraatama mmuduuya ruaanoo.

²⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai kaanaivo vakiaiveeraivaara iya tiyara itaama iikiaanoo. Kua mmaanna tuu kuaivo tunoo: Iya kumina kieemaida hama niyara mmuduuya ruaanoo, tiravai.

²⁶ Ngiiyara Kua Tiraivo fai ni Napoonnasidiri tiinaravai. Na ii Mmannasa Kua Kutaa Tira ivaa fai ni Napoonnasidiri na titano too tuoo fai niyara kua tinaravai.

²⁷ Na toosa hara mmoori varaaduu ngia ni tasi-pama varuuya aanna homo variaivaaraida fai ngieetama niyara kua kiaravai.

16

¹ Ngia niyara kutaavaivee tiraivaara taara yaata utivoora kiasa na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee.

² Fai vaidiiya nuunaira nnauyauvakidiri ngii ooqoo tida ngii titakiai fai ngia pikiada kuaravai. Fai yapooma suai nnaagiai suaivo nninai rikiada iya ngii rputikiai putuaaraivaara kiasa: Ta Anutuugaa mmoori yoketaivaa iikiaunnayavee, kiasa kiada ngii rputuaaravai.

³ Iya hama ni Napoonna teeda rikiada hama niitaatama teeda rikiavaara fai iya ii aataru ivaa iikiaaravaivee.

⁴ Vaa na aanna makee ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma ii na kiau kua iyauvaa iya iikio rikioo kaanaivo vainara suaivaki ngia kava rikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaara Yisuuva tiravai

Tauraa na ngii tasipama variaa suaivaki na ngii tasipama variauvaara hama na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miravai.

⁵ Aa kiisa suai fai na ivo ni titoovaasi kuanaravee. Na kuanara iino rikioo hama vaidi voovoono ngiikidiri diivoono ni yaparainno tinara: A deepiinna kuannanee? tinaravee.

⁶ Na ii kua iyauvaa vaa mmuaanaa ngii giaa ngii miauvaara ngii ausaiyauvo pinaama mmuaararainoo.

⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na ngiiyara yaata utuee ngia yoketaama variaraivaara na kuanaravee. Hama fai na vino fai Ngiiyara Kua Tiraivo hama ngiisi tiinaravai. Fai na viee titano fai ivo ngiisi tiinaravai.

⁸ Fai ivoono tuoo mmatayaa variaa gioonna [SB7]kiaapuuya iinai rikiada fai ngiari mminnamminnaa maisa [SB9]iira oyaivaa arinaima teeda rikiada safuuma variraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada kua pinaa iira aataruuvaa oyaivaa arinaima teeda rikiaaravai.

⁹ Iya mminnamminnaa maisa iira oyaivo ataama vainoo. Hama iya niiyara kutaavaivee kiaivaara ngiari mminnamminnaa maisa iira oyaivo kooyaa vainoo.

¹⁰ Iya safuuma variraivaa oyaivo ataama vainoo. Na ni Napoonnasi vinai ngia hama kava ni taaraivaara fai iya safuuma variaaraivaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹¹ Kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuyara geedainni dira kieetaivaa vaa Anutuugo kua pinaivaki inna yapa kioo inna yaatara kioovaara iya kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹² Na niiki kaayau kua vaikia na ngii giaa ngii minaraiivo fai na ngii giaa ngii minai makee hama ngia yopeema rikiada varaaravaivee.

¹³ Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo tuoo fai ivoono mmuakiaa kua kutaiyauvaa ngii giaa ngii mioo ngii vita vitainaravai. Fai ivo kua voovai hama arinaidiri yaata utuoo tinaravai. Kua ivo rikiaivaa nnaasu tinaravai. Tuoo fai ivo mminnaa vooyauvai nnaagiai nninaraiyauvaara ngii giaa ngii minaravaivee.

¹⁴ Fai ivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu varoo ngii giaa ngii minaraivaara fai ni nnutuuvo ngiau aapu kuanaravaivee.

¹⁵ Mmuakiaa ni Napoonna mminnaiyauvo inna niiniyauvaivee. Ivaara na kiaunoo: Fai Mman-nasa Kua Kutaa Tiraivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravaivee, kiaunoo, tiravai.

Ausa mmuaarareeraivaaraata ausa

sirigairivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Kiisa suai fai hama ngia kava ni taaravaivee, kiaa kioo tunoo: Fai kava nnaagiai kiisa suai ngia ni taar-avaivee,

¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammua vooyaano ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanii kua oyaivainno ivo tiita itaa kua tiinnee? Ivo tinoo: Kiisa suai fai ngia hama ni taaravai. Fai ngia kava kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaa kioo vo kuavai tinoo: Na ni Napoonnasi kuanaraivaara itaa kua kiaunoo, tinoo.

¹⁸ Ivo kiisa suaivee tiivo inna datai kuavainnee? Hama ivo itaa kua tii kua oyaivaa ta rikiaunanoo,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya inna yaparakiaaree kiaa uu kuaivaa vaa ivo too rikieeravai. Rikioo iya tunoo: Vo ngia aa na kiau kua aavaa oyaivaaraida ngiingii yapara ngiingii yapara kiaannee? Na ataa kua kiaunoo: Kiisa suai fai ngia hama ni teeraida kava fai kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaunoo.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia pinaama ratada boo tira tasipama variaaravai. Ratada varikiai fai gioonna kiaapu kumimakama mmatayaa variaya pinaama sirigakiaaravee. Ngia ausa mmuaararai tasipama variavo fai hanigioo yoketainaravaivee.

²¹ Gioonnaivo taikio nnaakara mmateera suaivo nnikio too ari mmammaivo nniitaraanaraivaara ausa mmuaararai tasipama mmataivai. Nnaakaraivaa mmata kioo hama kava nnaagiai mmamma nniitaraivaara pinaama yaata utivai. Nnaakaraivo kooyaa hara kioo variivaara sirigainno hama ari mmamma nniitareeraivaara yaata utivai.

²² Itaama vaineema aanna makee ngiita ngii ausaiyauvo mmuaararainoo. Fai na kava ngii taanara suaivaki ngii ausaiyauvo sirigainaravai.

Itaino fai hama yopeema vaidi voovoono mmoori maisaivaa ngii iino ngii ausa sirigairaivo taikaa-naravaivee.

²³ Fai ii suai ivo nninai ngia hama aataru mmoori mminnaa voovaara ni yaparakiaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai iqii suai ivaki ngia ni nnutuuvaa tida aataru mmoori voovaara ni Napoonnaata kua tida yaparaikio rikioo fai ivo ngia inna yaparakiaivaa ngii minaravai.

²⁴ Tauraa varuu suaivaki varia rada nnidada aanna makee variaa suaivakiaatama ngia hama ni nnutuuvaa tida ni Napoonna yaparakiaavai. Yaparakiatee. Fai yaparaikio ngii sirigairaivo ngii iiki vaivo pinaavai vakiaiveera fai ni Napoova ngii minaravaivee.

Yisuuva mmatayaa diaa mmoori aataruuyauvaa yaatareeravai

²⁵ Na aanna ii kua iyauvaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Fai suai nnaagiai suaivo nninai hama na kava mmataira kua ngii giaa ngii minaravaivee. Fai na ni Napoonnara kua kooyaa ngii giaa ngii minaravaivee.

²⁶ Fai iqii suai ivaki ngia ni iyara yaata utida inna yaparakiaaravai. Hama na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai neenoo innaata ngii iyara yaaku varee kua tinaravee. Hama na itaama ngii giaa ngii miaunoo.

²⁷ Anutuuqo ariinoo ngii iyara mmuduuya ru-aivara na hama innaata ngii iyara kua tinaravee. Ngia ni iyara mmuduuya rida na Anutuuqaasidiri

tummuauvaara ngia kutaavaivee kiaivaara Anutuugo ariinoo ngiiyara mmuduuya ruaivai.

²⁸ Na ni Napoonnasidiri aapi mmatayaa tummuauvai. Fai na mmata aavau pikiee kava ni Napoonnasi kuanaravaivee,

²⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Aanna vaa a kuaivaa kooyaa kiannani ta rikiaunnaoo. Hama a mminnaa voovaudiri mmataama kiee kiannanoo.

³⁰ Vaa ta rikiaunnaoo. A mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama tee rikiaunnaoo. Fai gionna kiaapu voovoono hama vo kua vooyauvaara aita kua tiao i yaparainaravai. Vaa a mmoori aataru mmuakiaayauvai tee rikiaannaivaara ta kiaunnaoo: A Anutuugaasidiri tummuannakuavee, kiaunnaoo.

³¹ Yisuunna ngiaammuauya itaa kua tuduu rikioo iva iya sai tunoo: Mo aanna makee ngia niiyara kutaavaivee kianne?

³² Fai kiisa suai ii suai ivo nninai teeda ngia mmuakiaaya aatuuda raubiriida mmuaavai mmuaavai ngiingii nnauyauvaki vida ni pikikiai nenevana varinaravee. Mo hama kutaa nenevana variaunoo. Ni Napoova ni tasipama varinoo. Ai, ii suai ivo aavaa nninoo.

³³ Ni mmannasaivoota ngii mmannasaiya tasi-pama mmuaavau variivaara ngii ausaiyauvo nuufama vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmatayaa varikiai fai gionna kiaapuuya mmoori maisa mmamma nniitareera mmooriyyauvaa ngii miaaravee. Sa ivaara yaata utiraida niiyara yaata utida yaaguee-

qama variatee. Vaa na mmatayaa diaiya mmoori maisaiyauvaa yaataraunoo, tiravai.

17

Yisuuva ari ngiaammuauyara yaaku vareera-vai

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo avuuvaa ngiau reeri too tunoo: Ni Napoo-o, ii suai ivo vaa nninoo. Na i Mmaapuuvono i oyai ari vookaraivaa iya vitaakiaiveeraivaara eenoo ni oyai ari vookaraivaa iya vitaakianee.

² Eenoo gioonna kiaapu ni miannaiya na tupatupaa variraivaa iya mmiaiveeraivaara a mmuakiaa gioonna kiaapuuyara dira aataruuvaa vaa ni miannavai.

³ Tupatupaa varira aataruuvo ataama vainoo. E Anutuugo mmuaa tuanaavai kutaa variannaivaa gioonna kiaapuuya arinaima i teeda rikiada na Yisuu Kirisiinna a ni mmataama kiee ni titaannaivaata iya arinaima ni teeda rikiada fai tupatupaa variraivaa varaaravai.

⁴ Na mmatayaa variauu suaivaki a mmuakiaa mmoori ni miannaiyauvaa vaa na iima taika kiau-vai. Na iina variauu suaivaki i oyai ari vookaraivaa vaa na iya vitaakiau-vai.

⁵ Boo, ni Napoo-o, tauraa a hama ngiau mmata uunna suaivaki na i tasipama variee ari vookaraama variravai. Aa paanna suai na kava i tasipama varinara suaivaki ii tauraa ari vookaraama varira ivaa a ni munnaivaa kava ni mianee.

⁶ Vaidi mmatayaa diaiyakidiri a ni miannaiya vaa na aiyara kooyaa iya kiaa kookieema kiau-vai. A mmataama kiese haitatuukianna vaidiiya ni miannani iya i kuaivaa rikiada puaisakama utida iikiaavai.

⁷⁻⁸ Mmuakiaa kuaiyauvaa a ni giaa ni mian-naiyauvaa na iya kiaa mmiaukai iya rikiada varaavai. Na aisidiri tummuaiavaa iya teeda riki-ada kutaavaivee kiaanoo. Anutuugo eenoo ni titooduu na tummuaiavaaraatama iya teeda riki-ada kutaavaivee kiaanoo. Iya itaa kua kiaa ki-ada variaivaara vo kuavaatama rikiaanoo. Eenoo mmuakiaa mminnaayauvai ni miannaiyauvo ai-sidiri nniyauvaivee. Aanna makee vaa ivaara iya arinaima rikiaanoo.

⁹ Na iyara yaaku varaunoo. Eenoo iya mmataama kiese haitatuukiannaivaara na iyara yaaku varaunoo. Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variayara hama na iyara yaaku varaunoo. Vaidiiya a ni miannaiyara na yaaku varaunoo.

¹⁰ Na utuau vaidi mmuakiaaya ainiyavee. A utu-anna vaidi mmuakiaaya niiniyavee. Iya varida ni mmooriivaa varaavo ni oyai ari vookaraivo kooyaa vainoo.

¹¹ Fai na aisi kuanaravai. Na paanna suai mmata aavaudiri pikiee vinai fai iyaata ni nnutu-uvaaatama mmata aavau variaaravai. Ni Napoo-o, a yoketaa tuanaa ari vookaraakiannakuavee. Vaa ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaaatama a ni miannano ni nnutuuvo vaivaara iyara haitatu-unna iya atau ruanee. Ta mmuaavaugiataama variaunnaneema iyaatama mmuaavaugiataama variateeraivaara iyara haitatuunna atau ruanee.

12 Na iya tasipama variauu suaivaki ai yaagueue-qaivaata ni nnutuuvaatama a ni miannaivaara na yaata utuee iya haitatuuna atuu ruauvai. Na iya vara hiri diaukai hama mmuakiaaya haparaida tiida kuaavo mmuaavoono nnaasu tuoo kuaivai. Ivo tuoo kuaivaara Anutuugaa yanaivau vai kua fafaaraivo vaa kaanainoo.

13 Aa paanna suai fai na aisi kuanaravai. Ni siri-gairavo iyaki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na mmatayaa variee ii kua iyauvaa iya kiaa mmi-aunoo.

14 Vaa na i kua mmayaayaivaa iya kiaa mmiaukai rikiada iya hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. Iya ni roosiima hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaivaara gioonna kiaapu homoraiya hama iyara mmuduuya ruaavai.

15 Hama aa mmata aavaudiri e aaya vatee kuanaraivaara na yaaku varaunoo. Sataango iya utinoora tiee eenoo iya vara hiri Dianeera na i kiaa i mmiee yaaku varaunoo.

16 Na hama mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuauneema ni roosiima hama iyaata mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuaavai.

17 Iya yoketaama vaidi tuanaaya varia-teeraivaara ai kua kutaivaa iya kiaa mmiee iya tasipama varianee.

18 Eenoo mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyara ni titoneema neenoo ni mmayaayaivaa gioonna kiaapu homoraiya kiaa mmiateeraivaara iya titauvai.

19 Iya yoketaama vaidi tuanaaya varia-teeraivaara na iyara yaata utuee na nini

mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo. Iya kua kutaa tuanaa i mmaapu tuanaaya variateeraivaara na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo.

²⁰ Na hama iyara nnaasu yaaku varee aita kua kiaunoo. Iya ai mmayaayaivaa gionna kiaapu-uya kua mmikiai niyara kutaavaivee kiaarai-yaraatama yaaku varee aita kua kiaunoo.

²¹ Niyara kutaavaivee kiaara mmuakiaaya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada mmuaakaraama variateeraivaara na yaaku varaunoo. Eenoo niiki variannani na aiki variaunoo. Ni Napoo-o, ta mmuaavau itaama variaunnaneema eenoo iya tasipanai iya ti tasipama variaaravai. Eenoo kutaa ni titooduu na tummuaiivaara gionna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara vaa niyara kutaavaivee kaiya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²² Eenoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaannani neenoo mmuaikaraama iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. Ta mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaunnaneema iyaatama mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variateeraivaara na iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai.

²³ Iya kutaa tuanaa mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaraivaara eenoo niiki variannani neenoo iyaki variauvai. Eenoo ni titooduu na tummuaiivaara gionna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaraatama mmuduuya ruannaivaara gionna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa

tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²⁴ Ni Napoo-o, hama a ngiau mmata uunna suaivaki eenoo niyara pinaama mmuduuya runnaivaara oyai ari vookarauvaa ni miravai. Ni iyara kutaavaivee tiraiya vaa eenoo ni miannavai. Iya ni oyai ari vookaraivaa taaraivaara na varinaraivaki ni tasipama iya variaaravai. Iya itaama ni tasipama variaaraivaara ni yoketai.

²⁵ Ni Napoo-o, a safuuma variraikuavee. Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama aiyara arinaima teeda rikiaano. Neenoo aiyara vaa arinaima tee rikiauno. Eenoo ni titooduu na tummuavavaa vaa niyara kutaavaivee kiaiya arinaima teeda rikiaano.

²⁶ Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaatama mmuaakaraama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikiai na iyaki varinaraivaara na aiyara iya kiaa kookieema kiese makemakee na aiyara iya kiaa kookieenaravaivee, tiravai.

18

Vaidiia Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53)

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya vitoo vioo ivaki pikioo nnoori kiisa voovai nnutuuvo Ketaroonaa vioo karoo sainai viravai. Vioo tooduu mmooriivaki yatari oriipaiyauvo vauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama ivaki viravai.

² Ii mmoori ivaki Yisuuva ari ngiaammuauyaatama mmuakiaa suai nuunaida varuuvaara vaa Yutaaso rikieeravai. Yutaaso

Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena raira vaidivai.

³ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama vaidi nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidi vooya titooduu iya rapira vaidiiyaatama sunada ngiari yau mmataiyauvaata ngiari toobaiyauvaatama varada nnuduu Yutaasoono iyaata vitoo Yisuuva ari ngiaammuauyaatama varuu mmooriivaki viravai.

⁴ Vida tooduu Yisuuva vaa iya inna iikiaara mmoori mmuakiaavai rikioovoono iya saidiri numa iya too tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee?

⁵ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnano, tuduu rikioo iva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivoono iya tasipama ivaki diravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tuuvaara iya hayida oro ngieerama vau mmataivau vida varada vairavai.

⁷ Vauduu rikioo Yisuuva kava iya tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee? tuduu rikiaada iya kava tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnano,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Vaa na ngii gii ngii miauvaivee. Na aanna ivovee. Fai ngia kutaa niyara buaida varida aa ni ngiaammuaa aadaa pikikiai kuatee, tiravai.

⁹ Ivo tauraa ari Koonnara yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, a mmuakiaa ngiaammuaudaa ni mian-

naiyakidiri hama voovai raubiriinoo. Ivo itaa kua tuuvaara kaanaivo vauduu Yisuuva rapira vaidi-
iya tunoo: Ni ngiaammuaudaa pikikiai kuatee,

¹⁰ tuduu rikioo ari ngiaammuaau voovai nnu-
tuuvo Simoono Petorooso ari paipa avaikaraivaa
nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara
kati puara hudeera vaidi kieetaivaa mmoori va-
reera ngiaammuaau voovai yaata yaadudainni-
ivaa rutaka kieeravai. Ii ngiaammuaau ivaa nnu-
tuuvo Marakuusovee.

¹¹ Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ai paipaivaa
kava ari nnaamuruuvaki uyuanee. Aa na tinara
kua aavaara a dataamainna yaata utuannanee?
Mmuaararavava roosii nnoori toori kapikaroovaa
ni Napoova ni muuvaa na nnaanarannee? Vara
hama na nnaanarannee? Fai na nnaanaravaivee,
tiravai.

*Rapira vaidiyya Yisuunna vitada Anaasaasi vi-
ravai*

¹² Tuduu rikiada kaayau rapira vaidiyyaatama
ngiari kieetaivoota Yutayaiya nuunaira nnau
pinaivaara haitatuura vaidiyyaatama Yisuunna
puaisa utu kiada vaidi yeenaivaadiri inna
yaakuuvaitanau rau kiada

¹³ vitada Anutuuqaara kati puara hudeera
vaidiivaa nnutuuvo Anaasaasi tauraa viravai.
Vaidi voovai nnutuuvo Kayapaanna nniraangioo
inna Anaasovee. Ii suai ivaki Kayapaava
Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyya kieeta
tuanaavai variravai.

¹⁴ Vaa ivo tauraa ari yaata tinniyaa vau kuaivaa
vaidi Yutayaiya kiaa mmioo tunoo: Fai mmuaa
vaidivai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya

tiiyara putinaraivo inna yoketaavaivee. Ivo vaa tauraa ii kua ivaa itaa kua tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-70; Marakaa 14:66-68; Rukaaso 22:55-57)

¹⁵ Vaidiia Yisuunna vitada vuduu Simoono Petoroosoota na Yisuunna ngiaammuauvo neetama inna nnaagiai tadadama rada viravai. Vuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo arinaima vaa ni teeravai. Vaa ivo arinaima ni toovaara neetama Yisuunna tasipama vaidi kieetaivaa nnauvaa vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁶ Vuduu rikioo Petorooso mmaanai nnau vagiaamunna keegianniivau duoo vauduu neenoo kieeta vaidiivo vaa arinaima ni toovoono kava vara ranee tuma keegiaivaara duu kiaatannaivaata kua tiee Petoroosaa vitee nnau vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁷ Vuduu too kiaatannaivo keegiaivaara duuvo Petoroosaa tunoo: A iqii vaidi ivaa ngiaammuau voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na inna ngiaammuauvaivee, tiravai.

¹⁸ Ii suai ivaki mmoori vareera ngiaammuauyaata rapira vaidiiaatama iya ririkia utuduu rikiada ikiaivaa hara kiada ututuuma dida vaidi totookairavai. Iya totookaida varuduu Petorooso oro iya tasipama dioo vainno ivaata totookairavai.

Vaidi kieetaivo Yisuunna yaparairavai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Rukaaso 22:66-71)

¹⁹ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivo Yisuunna ari ngiaammuauyaraata ari kua mmayaayaivaaraatama yaparairavai.

²⁰ Yaparauduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na mmuakiaa suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu variee nini kuaivaa iya kiaa mmi-auvai. Gioonna kiaapu Yutayaiya nuunaira nnau kiisaiyauvakiata nnoonnaivakiaatama na ni kua mmayaaya mmuakiaavai iya kooyaa kiaa mmiau-vai. Hama na vo kua voovai hataumakinaa iya kiaa mmiauvai.

²¹ Mo na itaa kiaukainna a aaniira ni yaparakiannanee? Gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya yaparakianee. Vaa iya ni kuaivaa riki-aavai. Na iya kiaa mmiaa kuaivaara iya yaparakianee,

²² tuduu rikioo nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi voovoono inna kueennaivaa rudaunno inna tunoo: A vaidi kietakuaanoonna Anutuuqaara kati puara hudeera kietaivaa itaa kua kiannanee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo ngia dataamaida yaata utuaanee? Na koonnama kiaunnee? Vara na kutaa kuavai kiaunnee? Na kuaivaa kutaa koonnama kiau kuaivaa aa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya kiaa kookieenai iyaatama rikiaatee. Na safuuma kutaa kuaivaa kiaukai mo aaniira kuminayaa ni ruputu-annanee? tiravai.

²⁴ Yisuunna yaakuuvaitanau yee-naivo vaudu-aata kuaivaa kiaa taika kioodoo Anaaso inna titoodoo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kietaivaa Kayapaannasi viravai.

Petorooso kava Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:71-75; Marakaa 14:69-72; Rukaaso 22:58-62)

²⁵ Vuduu Simoono Petorooso homo dioon vainno ikiaivaara totookainno varuduu vaidi vooya ivaki varuuya inna tunoo: A inna ngiaammuau voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petorooso ooqoo tioo tunoo: Hama na inna ngiaammuauvaivee,

²⁶ tuduu rikioo vaidi kieetaivaa ngiaammuau voovoono Petorooso vaa inna seena tuanaivaa yaataivaa rutakoovoono tunoo: Vaa na i tauvaivee. A inna tasipama yatari oriipa mmoori-ivaki hara kiee variannavaivee,

²⁷ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tuo tunoo: Hameetavee, tuduu rikioo tuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

Yisuuva Roomaiya kieeta Piratuusaa avuuvau diravai

(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Rukaaso 23:1-5)

²⁸ Heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidiiya Yisuunna Kayapaanna nnauvakidiri vitada vidada vaidi Roomaiya kieetaivaa nnauvaki oro kioodoo ivo ivaki varuduu iya mmaanaivau diravai. Yutayaiyaano ngiari buusa Varaigiataivaa iya nnaataikiai iya ngiari voopinnaiya nnau aakiaivaki vida ngiari mmaanna aataruuvaa hatokeevoora kias kiada oro mmaanaivau diravai.

²⁹ Iya hama nnauvaki vuduu too Piratuuso mmaanai tuo iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee

tomedavaaraida kua pinaivaa aqaa vaidi aavaaki yapaannee?

³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo hama maisai aataruuvaa iitiri. Hama ta aisi vitada ngiaunnatirivee,

³¹ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiingii kua mmaanna tuu aataruuvaara inna vitada kua pinaivaki inna yapa kiada inna yaparakiatee, tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta Yutayaiya gioonna kiaapuuya rupertikiai putuaaraivaara ngia Roomaiya ti ooqoo kiaavaivee, tiravai.

³² Vaa tauraa Yisuuva iya inna yatari sagaivau haara kikio iva putinara aataruuvaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Kooyaa iya kiaa mmuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara vaidi Yutayaiya itaa kua tiravai.

³³ Piratuuso kava vara ranoo ari nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vara eenonna aa kua aavaa ni yaparakiannanee? Vara ari vo vaidiyaano niyara i kiaa i mmiaani-inna a ni yaparakiannanee?

³⁵ tuduu rikioo Piratuuso inna sai tunoo: Hama na Yutayaa vaidivai. Sa niyara kianee: Eenoo niiki kuaivaa yapaannano, kianee. Ai seena mmuaa yoosinnaiyaata Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama i vitada niisi ngiaavai. E aanii tomeda aataruvai iikiannani iya i vitada niisi ngiaannee?

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na gioonna kiaapuuyara diee iya kiaukai iya sai niyara yoketaa kiaa aataruuvo hama mmata aavau

vaivai. Mmata aavau vaitiri. Ni nnaagiai nu-airaiya niyara rapida vaidi voovoona vaidi Yutayaiya ni iya mminaraivaara ooqoo kiaatirivee. Mo na gioonna kiaapuuyara dira aataruuvo hama mmata aavau vaivaivee,

³⁷ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Mo a gioonna kiaapuuyara diraikuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a niyara itaa kua kianna kuaivo kutaavaivee. Na gioonna kiaapuuya kua kutaivaa kiaa mminara na mmatayaa tummuuaduu ni noova ni mmata kieeravai. Gioonna kiaapu voovoona kua kutaivaa rikiaivoono ni kuaivaata rikiaivaivee,

³⁸ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Kua kutaivo inna dee kuavainnee? tiravai.

Piratuuso Yisunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-31; Marakaa 15:6-20; Rukaaso 23:13-25)

Piratuuso itaa kua kiaa kioo kava vara ranoo mmaanai vioo vaidi Yutayaiya tunoo: Na tauko hama ivo aannoo vaidivai varinoo.

³⁹ Ngiengie iira aataruuvo vainoo. Mmuakiaa nuanuuyauvaki ngia buusa Varaigiataivaa nneera suaiyaki oovi n̄n̄auvaki varii vaidi voovaara ngia yaparakiavaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanaravai. Ngia gioonna kiaapu Yutayaiya ngiiyara dira vaidi kieetaivaa na innani sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee?

⁴⁰ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Hamavee. Sa inna titano kuaivee. Paravaasaa titano tuoo kuaivee, tiravai. Paravaaso

inna kua yaatareera mmuara furai vaidivai variravai.

19

¹ Itaama vauduu too Piratuuso Yisuunna vitoo ari ngiaammuauya mmuduu utida inna ripiiravai.

² Ripuuduu rapira vaidi vooyaano yeena oovi-iyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada yaapa kookeevaa varada innayaa apu kieeravai.

³ Innayaa apu kiada innasi vida rakuana nnida rakuanaida varida inna tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee. Iya itaa kua kiaa kiada inna kueennaivaa rudauravai.

⁴ Rudauma kioodoo Piratuuso kava mmaanai vioo gioonna kiaapu kaayau nuunauya tunoo: Rikiaatee. Aa vaidi aavo na tauko hama vaidi aanoo vaidivai varinoo. Na itaama tee rikiauvaara ngieetama teeda rikiaateera na inna vatee aapi ngiisi ngiaunoo.

⁵ Ivo itaa kua kiaa taika kioodoo Yisuuva mmaanai tuuduu yeena ooviivaa hovekama kiada inna kieetaivau yapa kioovo vauduu yaapa kooke kuauvaa innayaa apu kioovo vairavai. Vauduu too Piratuuso iya tunoo: Taatee. Aa ii vaidiivovee,

⁶ tuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnauvaara dira vaidiiyaatama Yisuunna teeda vaidi puaisakama aayanna reeda varida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya sai tunoo: Ngia itaa kua tida ngiengieenoo

ivaa vitada yatari sagaivau haara kiatee. Na tauko hama ivo vaidi aannoo vaidivai varinoo. Mo dataama na irisai maisaivaa inna mminaravainnee?

⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo ariyara na Anutuugaa mmaapuvaivee tuuvaara ti mmaanna tuu kua voovai hatokeeravai. Hatokoovaara kii inna aikiooma ivo putuaivee, tiravai.

⁸ Tuduu Piratuuso ii kua ivaa rikioo kaayauma aatuunno

⁹ kava Yisuunna vitoo ari nnauvaki vioo vaidiyaki kua pinaa yapeera nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A deepinnaakuainna ngiannannee? tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tiravai.

¹⁰ Hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso inna tunoo: Aaniira hama a ni kua sai kiannannee? Na vaidi nnoonnavai. Neenoo tinai fai a mmaanai kuanaravai. Neenoo tinai fai vaidiiya yatari sagaivau i haara kiaravai. Hama a ivaa tuqinnama rikiaannanee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Ngiau aapu variivoono hama kieetavai i yapaitiri. Hama a niiyara itaa kua kiannatirivee. Itaama vaikio vaidi voovoono ni vitoo aisi nniivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Tau-raa ni vitoo aisi nnii vaidiivaa mminnamminnaa maisaivoono i mminnamminnaa maisaivaa yaatarakiaivaivee,

¹² tuduu rikioo Piratuuso dee aataruvai Yisuunna mmimo ivo kati mmaanai kuanaraivaara yaata utuoo iinno varuduu vaidi Yutayaiya puaisakama aayanna reeda tunoo: Fai a tino aa vaidi aavo mmaanai tiinai a hama ti kieeta yoosinna Rooma variivaa seena

tuanaakuavee. Vaidi voovoono ariiyara tinara: Na kieetavaivee, kiaa variivoono ti kieeta Rooma variivaa nnammutuaavaivee,

¹³ tuduu rikioo Piratuuso ii kua ivaara yaata utuoo rikioo Yisuunna nnauvakidiri vitoo numa mmaanai sikau terenaivau inna yapa kioo oro kua radudeera mmaataivau hara kioo variravai. Ii sikau terena ivaa Eporai kuaivakidiri tuu nnutuuvo Kapataa tiravai.

¹⁴ Ii suai ivaki iya buusa Varaigiataivaa turaau nnaaraivaara teeraida varuduu ikianna tammauduu Piratuuso vaidi Yutayaiya tunoo: Aanna ngii kieetavaivee,

¹⁵ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Inna vatee ruputino putuaivee. A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Ngii kieetavaivee. Fai na tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaranee? tuduu rikiada Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaano inna sai tunoo: Hama ti kieeta voovootaivaivee. Ti kieeta mmuaavai yoosinna Rooma hara kioo varinoo,

¹⁶ tuduu rikioo inna aikioo Piratuuso Yisuunna iya mmiravai. Iya inna vitada yatari sagaivau haara kiaaraivaara iya mmiravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43)

Iya tuduu rapira vaidiyya Yisuunna vitada viravai.

¹⁷ Vuduu Yisuuva ariinoo ari yatari sagaivaa apu varoo ivaki pikioo yoosinna voovai nnutuuvo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivakira viravai.

Ii nnutu ivaa Eporai kuaivakidiri kiaa nnutuuvo Korokataa.

¹⁸ Yisuuva ivaki vuduu vaidi rapiraiya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiada vaidi taaravaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kioodoo Yisuuva ivaitana tammaiivaki diravai.

¹⁹ Duoo vauduu yanaivaa Piratuuso fafaara roovaa iya varada Yisuunna yatari saga mmutuvau haara kieeravai. Ii yanaa ivo tunoo: Aanna Nasareetaa vaidi Yisuuvavee. Ivo Yutayaiya kieetavaivee.

²⁰ Fafaaraivo itaa kua tuduu Yisuunna yatari sagaivau haara kioo yoosinnaivo Yerusareema vainima vauvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya vida nnidaida varida ii yanaa ivaa yaariravai. Piratuuso taaravooma kuaivakidiri yanaivau reeravai. Eporai kuaivakidiriaatama Roomaiya kuaivakidiriaata Ereengaiya kuaivakidiriaatama reeravai.

²¹ Ivo roo suaivaki Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaano Piratuusaa tunoo: Sa fafaara ree kianee: Aanna Yutayaiya kieetavaivee, kianee. Fafaara ree kianee: Aa vaidi aavo ariiyara tinoo: Na Yutayaiya kieetavaivee, tiivaivee, kianee.

²² Iya itaa kua tuduu Piratuuso iya kua sai tunoo: Na fafaara rau kuaivo inna aikioo kuavai na rauvaivee, tiravai.

²³ Piratuuso itaa kua tuduu rapira vaidiiya vaa Yisuunna yatari sagaivau haara kaiiya inna uyira rairaiyauvaa varada ivaadiri taarama

taarama mmuruooda yapa kiada iya mmuaavai mmuaavai duuyama vareeravai. Vara kiada inna yaapa varaayaa diaivo hama raubaatama funniraivootauvaa mmuaavai vauvaara tida varada

²⁴ ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kii fai ta hama aavaa rapasiaaravaivee. Ivau kii ta peperoovaa roosiivaa kagaari kagaariida teekio voovoono yaataraivoono ivaa varaivee, tiravai. Nnaaruaa vaidiivo Anutuugaa yanaivau kua fafaara roovo tuuvaugiataa iya itaama uuvaara kaanaivo vairavai. Ii kua ivo tunoo:

Iya ni uyira rairaiyauvaa
 mmuaavai mmuaavai duuyama varada
 ni yaapa varaayaa diaivaara
 peperoovaa kagaari kagaariida taavo
 voovoono yaataraivoono ivaa varaivaivee.

Fafaaraivo itaa kua tuuvaa kaanaivaa rapira vaidiyya itaama iiravai.

²⁵ Yisuunna yatari sagaivaa vainiivau gioonnaiya dida vaida Yisuunna kaanootama Yisuunna kaanaa nnunnaivo Koropaanna nnaataivo Mariaavaatama Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama dida vairavai.

²⁶ Dida vauduu too Yisuuva tooduu ari kaano dioo vauduu na inna ngiaammuau ivo niyyara mmuduuyya riraivootama diee vakiaaduu too ari kaanaa tunoo: Gioonna-o, aa suai aavakidiri aa ngiaammuau aavo i mmaapuvai varinaravaivee,

²⁷ kiaa kioo ni tunoo: Aa suai aavakidiri aa gioonna aavo i kaano varinaravaivee, tuduu rikiee na ii suai ivakidiri inna kaanaa vitee nini nnauki yapeeravai.

Yisuuva putiravai

(*Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49*)

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo rikiooduu ari mmoori mmuakiaayauvai taika kiooduu rikioo ivo tunoo: Ni nnoori rainoo, tiravai. Nnaaru Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaudiri kaanaivo itaama vairavai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu yavaivaki nnoori kapikaroo ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivo ivaki vauduu vaidiiya kapuka roosuu mminnaivaa nnooriivakidiri rabuuma kiada yatari seera hokobaivaa nnutuuvo hisoopaivau kuru kiada rooru utida Yisuunna kuasiivau yapa kiooduu

³⁰ Yisuuva nnoo tunoo: Vaa ni mmooriivo taikainoo, kiaa kioo vaaveevo tagiruduu putiravai.

Yisuunna yaaneevaki vaidiiya haara kieeravai

³¹ Putuduu Yutayaa vaidiiya kati varira suaivo vainima vauvaara ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Turau ngiari kati varira sui yoketaa ari vookaraivo vainaraivaara iya yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Ngiari kati varira suaivaki vaidi putuaiya mmam-maiyauvo yatari sagaiyauvunu sa vakiaiveera iya yaata utida numa Roomaa kieetaivaa Piratuusaa yaparaida tunoo: A ee-oo tinai i ngiaammuauya vaidi yatari sagaiyauvunu haara kiaiya yukuuyauvaa ruaimi kiada yatari sagaiyauvunudiri hituaaravainnee?

³² tuduu kieetaivo ee-oo tuduu ari rapira vaidiiya oro teeda vuai vaidiivaa Yisuunna tasipama yatari sagaivau hiri kioovaa yukuuvaitana ruaimi

kiada vida vuaivaa yukuuvaitanaatama ruaimi kieeravai.

³³ Ruaimi kiada nnida Yisuunna tooduu vaa putuduu hama inna yukuuvaitana ruaimirama kiada

³⁴ rapira vaidi voovoono ari mmataivaata Yisuunna yaaneevaki hara rada kioodoo akiairaama kiauvoota nnooriivootama innakidiri tiiravai.

³⁵ Tuuduu neenoo ivaa taivoono ivaara vaa na tiravai. Vaa na rikiaunoo. Na kiaa kuaivo kutaa kuavai. Ngieetama Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara na kiaa kuaivaa neneeta rikiauko kutaa kuavai vainoo.

³⁶ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki kua fafaaraivo vainno tuu kuaivaa kaanaivo vauvaudiri Yisuunnara iya itaama iiravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Hama inna mmuyai voovai ruaimiaaravaivee, tiravai.

³⁷ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tunoo: Iya mmataivaata haara kiaa vaidiivaa gioonna kiaapuuya taaravaivee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56)

³⁸ Nnaagiai yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo numa Yisuunna nnabaivaa varoo kuanaraivaara Piratuusaa yaparairavai. Yoosiipo Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai. Yutayaa vaidiiyara aatuunno haumaki ivo Yisuunna nnaagiai nuairavai. Ivo Piratuusaa yaparauduu rikioo eeo tuduu Yisuunna nnabaivaa oro varoo viravai.

³⁹ Vaa heenaki Yisuunnasi vuu vaidiivo Nikotimaaso suuda yoketaa vuu suuyaivaa varoo ngioo Yoosiipaa sunoo viravai. Ivo yatari rana suuda

yoketaa vuvvaa nnutuuvo aroosaivaatama kupu-
uvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama hani-
giaanigieema mmuaavaki kioo kaayau mmuaara-
roovaa varoo viravai.

⁴⁰ Ii vaidi ivaitana Yisuunna nnabaivaa varada
suuda yoketaa vuu suuyaivaa buruqa poosa ra-
pasi kioovau siikama kiada inna nnabaivaa pu-
rupuruuma kieeravai. Yutayaa vaidiiya vaidi
putiraiya nnabaiyauvaa teerairayaama ivaitana
Yisuunna nnabaivaa itaama teerama kieeravai.

⁴¹ Yisuuva putuu mmataivau kati yatari hau
utira mmatavai vairavai. Vauvaki karaasa mmata
nnauvaa sikauvaki hatata kioovaki hama vaidi
nnaba voovai ivaki yapoovo ivaki vairavai.

⁴² Vauduu rikiada ngiari kati varira
suaivo vainima vauvaara yaata utida
ngiari mminnamminnaiyauvaa safuuma
teerakiaaraivaara mmata nnau hama vaidi hauvo
vainima vau ivaki Yisuunna nnabaivaa varada
ivaki hau kieeravai.

20

Yisuunna mmata nnauvo mmannavai vairavai
(*Matai 28:1-8; Marakaa 16:1-8; Rukaaso 24:1-*
12)

¹ Sudaagaki heenanaanna hama ruvuaay-
eerainno homo upisiinno vauduu Makataraa
diaa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava Yisuunna
mmata nnauvakira kuanaree kiaa oro tooduu
vaa mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa
ivakidiri feena kiooduu too

² ivo seenoo vioo Simoono Petooroosaata
Yisuuva niyara pinaama mmuduuya rira
ngiaammuauvaa niitama kiaa mmioo tunoo:
Vaa iya ti Udaangaivaa nnabaivaa mmata

nnauvakidiri varada iya yapa kiaipinnainni hama ta taunnanoo,

³ tuduu rikiada Petoroosoota neetama ivau pikiada mmata nnauvakira viravai.

⁴ Seenada vida na Petoroosaa yaatara kiese neenanaa mmata nnauvaa taanaree kiaa

⁵ viee viee oro kookama reeti taaduu buruqa poosaiyauvo vauduu tee hama ivaki virama kiaduu

⁶ Simoono Petorooso ni nnaagiidiri vioo ni yaatara kioo ivaki viravai.

⁷ Vioo tooduu buruqa poosa purupuruuma kiooyauvoota Yisuunna kieetaivau rau kioo buruqaivootama ivaki vairavai. Hama Yisuunna kieetaivau rau buruqaivo purupuruuma kioo buruqaivyauvaa tasipama vairama kioo ari voovau rapugiaa yoketaama kioo vairavai.

⁸ Vauduu tee na vaa tauraa mmata nnauvaa taivo neetama aakiaivaki oro tee kutaavaivee tiravai.

⁹ Yisuuva putuuvakidiri kava diitaanara kuaivaa nnaaru Anutuuqaa yanaivaki roo kua fafaaraivo tuuvaa ta homo ivaara kumimakama iikiaunnvai.

¹⁰ Ta ivaa teeda pikiada kava vara ranada titi nnaukira nniravai.

*Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuu-
vau kooyaa diravai*

(Matai 28:9-10; Marakaa 16:9-11)

¹¹ Ta ngiaannaduu Mariaava mmata nnau mmaanaivau dioo vainno rateeravai. Raṭoo varioo kookama kioo aakiaivaki taanee kiaa tooduu

¹² aangeraiwaitana poosa buruqa uyuuvaitana Yisuunna nnabaivaa yapa kioovau hara kiada variravai. Vuaivo kieetaivaa yapa kioonningiaa varuduu vuaivo yukuuvaa yapa kioonningiaa hara kioo variravai.

¹³ Iwaitanaano Mariaanna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? tuduu rikioo ivo ivaitana sai tunoo: Vaa ni Udaangaivaa nnabaivaa iya varada kuaavai. Iya yapa kiaiinnainni hama na tauvaara rataunoo,

¹⁴ kiaa kioo hanigia tooduu Yisuuva ivau dioo vauduu hama inna Yisuuvavee kiaa arinaima teeravai.

¹⁵ Hama arinaima tooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? A gi-aara buaakiannanee? tuduu rikioo yaata utuoo tunoo: Anna yatari mmoorira haitatuura vaidivoono tinoo, kiaa inna kua sai tunoo: Ni vaidio, vaa eenoo inna varee viee inna yapa kiaan-vaara ni giaa ni minai na viee inna varaanar-avaivee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mariaa-o, tuduu rikioo hanigia inna too Eporai kuaivakidiri inna tunoo: Rovonii, tiravai. Ivo itaa kua tuu kuaivaa oyaivo Vitaira-o, tiravai.

¹⁷ Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Hama na ni Napoonnasi kava kuauvaara sa ni utu kiee vakianee. Viee ni ngiaammuauya niyara kiaa mmiee kianee: Ni Napoova ngii Gioovavee. Ni Anutuuoqo ngii Anutuuoqovee. Na kava innasi kuanaravee. Iya itaa kua kiaa mmianee,

¹⁸ tuduu rikioo Makataraa gioonna Mariaava vioo inna ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Vaa na Udaangaivaa tauvaivee, kiaa kioo iva tuu

kuaivaa iya kiasa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai
(*Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49*)

¹⁹ Ii Sudaaga suai ivaki heenauduu Yisuunna ngiaammuauya nnau voovaki nuunaida vaidi Yutayaiyara aatuuda sipuuyauvaa rau kioodoo Yisuuva numa iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee,

²⁰ kiasa kioo ari yaakuuvaitanaata ari yaaneevaatama iya vitairavai.

²¹ Vitauduu iya ngiari Udaangaivaa teeda sirigairavai. Sirigaida varuduu Yisuuva keenaa iya tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee. Ni Napoova ni titoneema na ngii titaunoo,

²² kiasa kioo ari yaikiaivaa iyayaa fuu tioo tunoo: Mmannasa Yoketaivaa varaatee.

²³ Fai ngia vaidiiya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaara taikaivee tikio fai taikaanaravai. Fai ngia vaidiiya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna vakiaivee tikio fai mmannammanna vainaravaivee, tiravai.

Tumaaso Yisuunna teeravai

²⁴ Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidi taarama varuuyakidiri mmuaavai nnutuuvo Tumaaso vuai nnutuuvo Gaabivaano Yisuuva nnuu suaivaki hama iya tasipama variravai.

²⁵ Hama iya tasipama varuduu ari saiyaano inna kiasa mmida tunoo: Vaa ta Udaangaivaa taunnanoo, tuduu rikioo Tumaaso iya tunoo: Fai

na hama inna yaakuuvaitana pirima hoo kuaru-
uvaitana tee hama na ni yaaku oopuuvaa pirima
kuaruuvaitanaki uyuee hama na ni yaakuuvaa
inna yaaneevaki uyuee fai hama na ivo diitainoo
kiaivaara kutaavaivee tinaravaivee, tiravai.

²⁶ Yapooma yaaku sai suaivai karasaidiri taar-
avooma suaivo taika kiooduu Yisuunna ngiaam-
muauya keenaa nnauvaki varuduu Tumaaso iya
tasipama variravai. Varuduu vaa iya sipuuvaa
rau kiooduaata Yisuuva kati numa iya tasipama
dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vaki-
aivee,

²⁷ kiaa kioo Tumaasaa tunoo: Ai yaaku oop-
uuvaa rooru aavau yapa kiee ni yaakuuvaitana
taanee. Ai yaakuuvaa rooru ni yaaneevaki yapaa-
nee. Sa taara yaata utirainna niyara kutaavaivee
kianee,

²⁸ tuduu rikioo Tumaaso inna kua sai tunoo: Ni
Udaanguavee. Ni Anutuugovee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A
vaa ni taannaivaara niyara kutaavaivee kian-
nanoo. Gioonna kiaapu hama ni taiya niyara ku-
taavaivee kiaivaara Anutuugo iyara yoketainoo,
tiravai.

Aa yanaa aavaa roo kua oyaivovee

³⁰ Yisuuva ari vookara ari vookarau mmoori
kaayauyauvaa ari ngiaammuauya avuuyauvunu
uuduu teeravai. Iyauvaa mmuakiaayauvai hama
na aa yanaa aavau rauvai. Na vooyauvai nnaasu
rauvai.

³¹ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Yisu-
uvavee. Anutuugaa Mmaapu tuanaivo Yisuu-
vavee. Ngia ivaara kutaavaivee kiaaraivaara na

aa yanaa aavau Yisuuva uu mmoori vooyauvai rauvai. Ngia itaama innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaaraivaaraataama na aa yanaa aavau ivo uu mmoori vooyauvai rauvai.

21

Yisuuva ari ngiaammuauya avuuyauvunu kooyaa diravai

¹ Yisuuva nnaagiai numa nnoori haruungaivaa nnutuuvo Tiperiaa vainiivau ngioo kava vooneetu ari mmammaivaa kooyaa ari ngiaammuauya vitauduu inna teeravai. Ivo ataama ari mmammaivaa iya vitauduu teeravai.

² Ari ngiaammuau voovai Simoono Petrooso ari seena ngiaammuau voovai Tumaasootama ivaki variravai. Gioonna kiaapuuya innara Gaabi-o, tira vaidivai. Ngiaammuau voovai Nataneerootama variravai. Ivo Karirayaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Kenaa ivakinnaa vaidivai. Sevetainna mmaapuuvaitanootama seena ngiaammuau taaravaitanootama ivaki nuunaida variravai.

³ Varuduu Simoono Petrooso iya kiaa mmioo tunoo: Na tavau varaanara kuanaravee, tuduu rikiada iya inna kiaa mmida tunoo: Fai teetaatama kuaravee, kiaa kiada vida kanuuvaa varada ivaki karada heenagieena tavaura puridada hama tavau voovai vareeravai.

⁴ Hama varooduu rikioo suaivo reera kioovakinnaigiataa Yisuuva nnoori haruunga siriivau dioo vauduu hama ari ngiaammuauya arinaima inna teeravai.

⁵ Hama inna arinaima tooduu rikioo Yisuuva iyara aayanna roo tunoo: Ngiaammuauso, vaa ngia tavau vooyauvai varadannee? tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Ai, hameeta ta tavau voovai varaunnaano,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia utua vaaheevaa vara kanuuvaa sainai yaaku yaadudainningiaa kagaari kiada fai ngia tavau vooyauvai varaaravaivee, tuduu rikiada iya utua vaaheevaa vara iva tuupinnainningiaa kagaari kiooduu tavauyauvo utua vaaheevaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya hama yopeema vaaheevaa utu raririima rada kanuuvaki yapeeravai.

⁷ Iya vaaheevaa utu raririida varuduu Yisuuva niiyara mmuduuya rira ngiaammuaavo neenoo Petoroosaa kiaanoo: Inna Udaangaivovee, tuduu Simoono Petorooso Udaangavee tuu kuaivaa rikioo ivo taguaada dioo vauvaara ari yaapa varaayaa diaivaa ariiyaa rau varoo nnooriivaki suairoommu kioo viravai.

⁸ Vuduu ari saido kanuuvaa varada siriivau vida vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavauyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima rada viravai. Hama iya ngieera nnoori vuutaivaki variravai. Iya nnoori siri vainiivau variravai.

⁹ Iya kanuuvakidiri vida siriivau reemi rada dida vaido tooduu ikia hauru toovo iya too vauduu tavauvoota bereetaivootama ivau vairavai.

¹⁰ Vauduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aa ikiataa varaa tavau vooyauvai varada ngiatee,

¹¹ tuduu Simoono Petorooso kanuuvau karoo vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavau pinaiyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima roo numa

siriivau yapa kieeravai. Yapa kioodoo yaaku sai vaidivai karasaidiri taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yukukidiri taaravooma (153) tavauyauvo vaaheevaki vairavai. Kaayau tavauyauvo itaama vauduaata hama vaaheevo tavarateeravai.

¹² Yisuuva iya tunoo: Numa nnaatee, tuduu rikiada vaa iya arinaima inna teeda yaata utida tunoo: Ti Udaangaivovee, tuuvaara iya aatuuda hama inna yaparaida tunoo: A gioononnee? tiravai.

¹³ Yisuuva oo bereetaivaa habati kioo iya mmioo tavauyauvaatama habati kioo iya mmiravai.

¹⁴ Yisuuva putuuvakidiri diitoo nuainno varioo ari ngiaammuauya avuuyauvunu tauraa taara-neetu iya too ii suai tavau hudoo suai ivaki kava nnaagiai vooneetu iya teeravai.

Yisuuva Petoosaata kua tiravai

¹⁵ Iya yeennaiyauvaa nnaa taika kioodoo Yisuuva Simoono Petoosaata tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niiyara mmuduuya ruannaivoono aa i seena aaya niiyara mmuduuya riravaa yaatarainnee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipa nnaakaraiya yeennaiyauvaa mmianee,

¹⁶ kiaa kioo kava vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niiyara mmuduuya ruannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo

Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiyara haitatuukianee,

¹⁷ kiasa kioo kava nnaagiai vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannanee? tiravai. Yisuuva itaama taaravoomaneetu Petoroosaa tunoo: A niyara mmuduuya ruannanee? tuuvaara Petorooso ausa mmuaararainno inna sai tunoo: Udaanga-o, mmuakiasa mmoori aataruuvaa vaa a tee rikiaannano. Na aiyara mmuduuya ruuvaaraatama vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiya yeennaiyauvaa mmianee.

¹⁸ Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. A vaidi karaasavai varianna suaivaki ai uyira rairaiyauvaa eenoo uyuee rainna ee yaata utuanna aataruuvau kuannavai. Fai yapooma a ngiaabai kiese variee i yaakuuvaitana raduda kiese varino vaidi voovoono i uyira rairaiyauvaa aiyaa uyuu rau kioo i vitoo hama a kuane kianna aataruuvau kuanaravaivee, tiravai.

¹⁹ Vaidiia Petoroosaa ruputikio Anutuuqaara ari vookaraama putinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai. Petorooso putinaraivaa gioonna kiasapuuya teeda Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaraivaara itaa kua tiravai. Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

Yisuuva niyara kua tiravai

²⁰ Kiasa kioo vuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuauvo neetama iya nnaagiai nniravai. Tauraa ta yeenna nneera suaivaki neenoo

Yisuunna rainnaa utuee inna kiaanoo: I nnam-mutuaiya i vitainara vaidiivo gioononnee? ki-aiivoono na iya nnaagiai nniravai.

²¹ Na iya nnaagiai ngiee variaaduu too Petorooso hanigia ni too niiyara Yisuunna tunoo: Udaanga-o, aa vaidi aavaara a dataakuainna kiannanee?

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee mmatayaa tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivai. Eenoo ni nnaagiai ngianee, tiravai.

²³ Ivo itaa kua tuu kuaivaara inna nnaagiai nu-airaiya rikiada tunoo: Ivo tinoo: Ii vaidi ivo hama putinaravaivee, tiivaivee. Iya itaa kua tiravai. Hama Yisuuva tunoo: Hama ivo putinaravaivee, tiravai. Ivo tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivaivee. Ivo itaa kua tiravai.

²⁴ Ii vaidi ivaara iya itaa kua tuuvo neenoovee. Na ii kua mmayaaya iyauvaa tiee variee fafaara raunoo. Vaa ta rikiaunnvai. Neenoo kua kutaa tira vaidivai variaunoo.

Yuvuaano kuaivaa raa taikeeravai

²⁵ Yisuuva uu mmooriivo kaayauma vauduu na vooyauvaara nnaasu fafaara rauvai. Na yaata utuaunoo. Fai vaidiiya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvai mmuaavai mmuaavai fafaara reekio ii yanaa iyauvaa mmatayaa yapaara mmaataiyauvo hameetainaravaivee.

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca